

LA REVISTA DEL FOMENT
ESTIU 2015—NÚM. 2144

O R S O N W E L L E S
MÉS ENLLÀ DEL CINEMA

Panorama
**RUTES
GLOBAIS CAP
A L'AMÉRICA
LLATINA**
per Jordi Bacaria

Temes de demà
**QUIN DIÀLEG
SOCIAL?**
per Emma Marcegaglia

**EL FUTUR DE
L'EUROPA SOCIAL**
per Markus J. Beyrer

Arts&Co.
**LUIS GOYTISOLO
EN EL SOMNI DE LA
GRAN LITERATURA**
per Sergi Doria

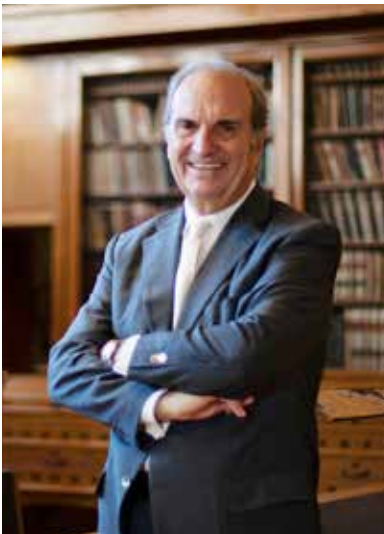
PSICODEMOCRÀCIA
per Alicia Giménez Bartlett

PERQUE
ENS SENTIM
DIFERENTS

ENVIA UN ASM
🐦 | @ASM_oficial
asmred.com
902 11 33 00

— Negociar sempre requereix tempraça, tenir clars els límits fins on poden arribar les renúncies i, sobretot, quins són els objectius que cal assolir per acabar amb èxit. Però més enllà de la tàctica, per aconseguir que els acords amb els quals es resol una negociació siguin sostenibles i generin en el futur noves formes de col·laborar és necessària una relació de confiança. Aquest ha estat, i és, un dels fonaments de l'Europa social. Sense confiança, només haurem aconseguit una simple declaració d'intencions que no es transformarà mai en fets reals.

El 2015 ens interpel·la a tots i ens emplaça a obrir noves maneres d'afrontar la política, la vida social i l'economia. Després d'una crisi que ha empobrit bona part de la població europea i ha incrementat la desigualtat, emergeix la necessitat de dialogar, negociar i pactar per fixar les bases de la convivència durant els propers trenta anys. En aquest número de **16** s'apunten algunes reflexions sobre el futur de l'Europa social en què es posa de manifest que un total de dos terços de la despesa pública es destinen a polítiques de protecció social, sense que això hagi resolt el malestar d'una bona part de la població.

El diàleg social només serà possible si es construeix sobre les bases de la confiança i amb la determinació de compartir el mateix objectiu d'avançar cap a una societat més justa, que ofereixi igualtat d'oportunitats per a tothom i estigui disposada a reorientar fins i tot les prioritats de la despesa pública i de la seva gestió per blindar l'Estat del benestar. Markus J. Beyrer escriu que els problemes socials pels quals travessa Europa actualment no es deuen a un dèficit de les seves polítiques socials, sinó a una falta de competitivitat global. És una manera de considerar el problema, però en tot cas serà necessari afrontar amb molta honestetat i confiança mútua el repte de crear ocupació.

Joaquim Gay de Montellà
President de Foment del Treball

Negoci internacional

Més lluny

L'assessorem per tal que el seu negoci creixi a l'exterior amb el nostre equip exclusiu d'especialistes i la nostra plataforma en línia.

Perquè el seu negoci sigui més internacional.

bankinter.

Informi-se'n: oficines 902 882 000

 bankinter.com/empresas

— El tumultuós Orson Welles no va encaixar mai en el sistema d'estudis de Hollywood, en un Los Angeles que actualment —segons la carta des de LA que publiquem a **F**— espera cada dia un tsunami, com un malson més després de la desmesura i el vertigen dels anys de xampany i roses a Beverly Hills. Els cent anys de Welles són el retrobament amb una figura shakespeariana i del renaixement italià al mateix temps, indòcil, nòmada i més gran que Kane, tal com la presentem en la contribució de **F** a aquesta efemèride. És també un Welles exuberant al teatre o la ràdio, perseverant en la seva vocació de Falstaff, tan present a *Campanades a mitjanit*, com escriu en el nostre dossier Esteve Riambau, especialista en la seva obra i director de la Filmoteca de Catalunya.

A *Set de mal*, els personatges de Welles freqüenten la frontera entre Mèxic i els Estats Units. La vasta Iberoamèrica viu avui una altra fase de la seva història, en la qual no tot són populismes, narcotraficants ni violència. A **F** proposem analitzar com l'Amèrica Llatina es projecta al segle XXI, amb punts de vista que no sempre convergeixen, amb diagnòstics diferents i complementaris. Això ens porta a recordar la figura de l'assagista colombià Germán Arciniegas, perquè la seva lucidesa històrica i el seu sentit de la llibertat il·luminen les incerteses del present.

En el futur, tot i que imperfecte, quines són les opcions de l'Europa social? Com a tema de demà, quin diàleg social és millor per a la Unió Europea? No sabem fins a quin punt el baluard de la Unió Europea té grans portes com les descrites per Kafka-Welles a

Valentí Puig, *director*

El procés. Hi ha un art de descobrir l'esdevenidor europeu? Si en el número anterior **F** va començar una col·laboració amb la publicació danesa *Scenário Magazine*, ara connecta amb el CIDOB, el director del qual, Jordi Bacaria, analitza la trama complexa d'infraestructures i límits de futur per a l'Amèrica Llatina. També tenim l'aportació de *BusinessEurope*, amb articles de la seva presidenta Emma Marcegaglia i el seu director general Markus Beyrer. **F** agraeix a *Foreign Affairs Latinoamérica* la versió específica de l'article "La nova Europa i l'Amèrica Llatina com a futur". Atentes als futuribles, les pàgines de **F** continuen buscant sintonitzar amb les noves maneres de concebre la realitat, la seva estètica i la seva ètica.

© Silver Screen Collection/Getty Images

Edita
Foment del Treball

Direcció
Valentí Puig

Realització
FACTORIA
PRISMA

Coordinació
Sergio Escartín

Disseny
Llorenç Perelló Alomar

Contacte
larevistadelfoment@foment.com

Dipòsit legal: B-17853-2014
ISSN: 2385-3891

s'edita en castellà i català

Disponible a:

Foment del Treball no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors en els seus articles. © Foment del Treball. Reservats tots els drets. Prohibida la seva reproducció, edició o transmissió total o parcial per qualsevol mitjà i en qualsevol suport sense l'autorització escrita de Foment del Treball.

PVP: 10 euros.

Consum mitjà: des de 3,4 fins a 6,6 l/100 km. Emissions de CO₂: des de 89 fins a 156 g/km.

BMW EFFICIENT DYNAMICS
MENYS CONSUM. MILLORS PRESTACIONS

BMW Empreses

900 357 902
www.bmw.es/empreses

T'agrada conduir?

PERQUÈ LA TEVA FEINA NO S'HAURIA D'ASSEMBLAR TANT A UNA FEINA

NOU BMW SÈRIE 1. ARA, AMB PAQUETS BUSINESS I BUSINESS PLUS

Gaudeix del camí a l'oficina o a una reunió tant com gaudeixes d'un viatge o d'un passeig de cap de setmana. I és que, amb el nou BMW Sèrie 1, podràs gaudir de tot això gràcies als nous equipaments **Business i Business Plus**:

Paquet Business

- Sistema de navegació Business
- Control de distància d'aparcament (PDC) posterior
- Control de creuer amb funció de frenada

Paquet Business Plus

- Sistema de navegació Business
- Control de distància d'aparcament (PDC) posterior
- Control de creuer amb funció de frenada
- Caixa de canvis automàtica Steptronic

Paquet Business no disponible en models: M135i i M135i xDrive.

Paquet Business Plus no disponible en models: 116i, M135i, M135i xDrive, 116d ED, 118d xDrive i 120d xDrive.

Sumari

PANORAMA —

- 10** Rutes globals cap a Amèrica Llatina
- 14** L'Amèrica Llatina endinsant-se en el segle XXI
- 18** L'Amèrica Llatina segons Arciniegas
- 22** La nova Europa i l'Amèrica Llatina com a futur

DOSSIER —

- 30** Orson Welles més enllà del cinema
- 36** Sota la punta de l'iceberg
- 38** Kane & Hearst: semblances raonables
- 40** Welles i Espanya: una història immortal

TEMES DE DEMÀ —

- 44** El futur de l'Europa social
- 50** Unió Europea en la bola de cristall
- 52** Quin diàleg social?

CARTES DES DE —

- 54** Los Angeles: el desastre que aguaita

ARTS&Co. —

- 64 Entrevista** Luis Goytisolo en el somni de la gran literatura
- 68 Contra cultura** L'era de la lectura tàctil / **70 Televisió** 'Mad Men': una vella ferida / **72 Literatura** Barcelona i 'La febre d'or'
- 74 Geografies** Bordeus, al caire de l'aigua / **76 Estil** Mites d'altres temps
- 78 D'autor** Psicodemocràcia

situa't

per competir

Polígon de la Zona Franca
La millor ubicació industrial
i logística per a l'empresa

A Barcelona ciutat
Les millors connexions internacionals
Des de 4.500 m² a 100.000 m²
Condicions de lloguer flexibles

elCONSORCI
barcelona ZONA FRANCA

entitat formada per:

comercial@el-consorci.com
www.elconsorci.net

F

‘Reset’ d’Amèrica Llatina

—L’evolució de les societats civils llatinoamericanes està generant un *reset* econòmic, més enllà de les seqüeles i els efectes col·laterals de la crisi, dels populismes o de les zones inestables. S’han posat en marxa grans projectes infraestructurals i les nacions d’Amèrica Llatina assagen la posada a punt d’amplis espais supranacionals que, amb la prioritat d’assolir un comerç sense fronteres, van concretant una comunitat econòmica de futur obert. És el xoc del futur que es converteix en un present d’incògnites i encerts, amb noves formes de productivitat i la sedimentació competitiva de les noves tecnologies, alhora que projectes educatius de creativitat suposaran l’emergència d’una meritocràcia amb impacte empresarial i de governança.

10 Rutes globals cap a l’Amèrica Llatina
per Jordi Bacaria

14 Amèrica Llatina endinsant-se en el segle XXI
per Carlos Malamud

18 L’Amèrica Llatina segons Arciniegas
per redacció F

22 La nova Europa i l’Amèrica Llatina com a futur
per Anna Ayuso i Bettina Trueb

Rutes globals cap a l'Amèrica Llatina

EL TRAÇAT D'INFRAESTRUCTURES PER A LA GLOBALITZACIÓ DE L'AMÈRICA LLATINA I EL CARIB ÉS UNA DE LES LOGÍSTIQUES DE MÉS CALAT PER CONSOLIDAR EL CREIXEMENT ECONÒMIC, AMB UNA PERSPECTIVA DE TRANSFORMACIÓ A LLARG TERMINI EN LA QUAL CONFLUEIXEN LES ALIANCES COMERCIALS, AIXÍ COM UNA MILLORA DE LES CONNEXIONS INTEROCEÀNIQUES

per Jordi Bacaria

— **L'Amèrica Llatina i el Carib (ALC)** han viscut una dècada de creixement tot i la crisi de les economies d'Europa i els Estats Units, que està tenint un impacte en les inversions directes i en les inversions en infraestructures. Durant el període de crisi, l'estímul de la demanda mundial bàsicament per la demanda de la Xina i dels països asiàtics, els alts preus de les matèries primeres i els baixos tipus d'interès als Estats Units han produït en general un impacte positiu. No obstant això, no tots els països han tingut el mateix tipus de creixement ni el mateix tipus d'impactes de la demanda. Actualment, els països que han tingut un creixement basat en la demanda de matèries primeres veuen com l'estancament de la demanda principalment de la Xina els afectarà negativament. El fet és que la recuperació de l'economia global ha quedat per sota de les seves expectatives, principalment en les grans economies que són els Estats Units, Europa, el Japó i la Xina. De la mateixa manera que en la dècada anterior el creixement motivat per la demanda i els preus de les matèries primeres i l'energia ha impactat de manera diferent, ara també serà així però al revés. Els països importadors de petroli i energia es veuran beneficiats, i els exportadors perjudicats. Tot i això, cal matisar que tant uns com altres, aquells en què les seves economies estiguin més vinculades als Estats Units també es veuran beneficiats pel creixement relatiu més elevat dels Estats Units, enfront dels que tenen economies més vinculades a Europa i la Xina.

Més enllà dels possibles escenaris de creixement per a ALC, amb les diferències esmentades segons els països, hi ha dos elements que cal destacar

que poden generar canvis importants en les seves perspectives d'integració en l'economia global. L'un és la inversió directa vinculada a les cadenes globals de valor, que generen transferència de tecnologia i innovació i que ofereixen incentius a l'educació i l'adquisició del capital humà, i permeten una futura sostenibilitat del creixement. L'altre són les inversions en infraestructures vinculades a la logística de transport de mercaderies i, en particular, a les del comerç en entrades intermèdies de valor mitjà i alt, i també les infraestructures orientades a la logística de transport per a l'exportació de matèries primeres i energia.

LES CADENES GLOBALES DE VALOR.

La necessitat d'infraestructures de transport a ALC neix de la incorporació progressiva però lenta de les seves economies en les cadenes globals de valor (CGV), encara que de moment queda per darrere d'altres regions del món en aquest nou tipus de comerç. Aquest nou comerç, amb la fragmentació geogràfica del procés de producció i la dispersió internacional de tasques i activitats, significa l'emergència de sistemes de producció globals. Aquestes CGV permeten que els països que s'hi incorporen tinguin un creixement industrial més gran que les que es concentren en les cadenes de producció domèstiques. A més, incorporen innovació i obtenen guanys dels processos de manufactura sense haver de tenir a la seva disposició totes les parts de la cadena.

Actualment, un 60% del comerç mundial està relacionat amb els béns i serveis intermedis que s'incorporen en diferents etapes del procés productiu principalment a través del comerç intra-

empresa. ALC, però, està molt per sota d'aquests nivells de comerç de valor afegit a través de les CGV. Un estudi del Banc Interamericà de Desenvolupament posa en evidència que la participació d'ALC a les CGV és de mitjana inferior que la de les altres regions. Les exportacions d'Àsia i de la Unió Europea utilitzen més intensivament entrades —producte intermedi per a la producció d'altres béns— importades que les d'ALC. Les exportacions d'Àsia i de la Unió Europea utilitzen, respectivament, 12 i 15 punts percentuals més de valor afegit d'importacions que les exportacions d'ALC. Aquests països, a més, utilitzen més entrades del sector serveis i manufacturer, mentre que l'Amèrica Llatina les utilitza més del sector primari. No obstant això, hi ha diferències importants entre països de l'Amèrica Llatina, ja que Mèxic i Amèrica Central presenten percentatges més alts de valor afegit estranger de les exportacions, que es dona a través de les xarxes de producció d'Amèrica del Nord i en les etapes finals de les seves cadenes. En canvi, els països d'Amèrica del Sud presenten percentatges més baixos de valor afegit estranger i entren en les primeres etapes de les cadenes de producció.

El transport i la logística a ALC ha estat i segueix estant en gran part vinculat a l'exportació i comerç de matèries primeres fruit de l'aprofitament dels seus recursos naturals. Aquesta especialització en aquest tipus de transport no permet que prosperi el transport que requereix la fragmentació internacional de la producció, que necessita un transport que no tingui retards perquè no interrompi la producció. Per aquest motiu, les empreses i les seves inversions directes fluiran cap a aquells paï- ➔

Vista aèria d'un vaixell
sobre el canal de Panamà
[Foto de Will & Deni McIntyre/
Getty Images]

sos que tinguin resolta la infraestructura i logística de transport que els permet integrar-se en les cadenes de producció d'Europa i Àsia.

Tot i això, la participació en les CGV no depèn només de les condicions d'accés i transport, sinó també dels acords que permeten avançar en regles d'origen i la facilitació del comerç. A l'Amèrica Llatina s'estan produint avenços en aquest sentit. L'Aliança del Pacífic —Xile, Colòmbia, Mèxic i el Perú— ha definit un conjunt comú de regles d'origen en l'àrea d'acumulació plurilateral. El Mercat Comú Centreamericà permet una acumulació d'origen entre els cinc països que el formen —Costa Rica, Guatemala, El Salvador, Hondures i Nicaragua—, amb els quals el 2011 Mèxic signa un acord d'acumulació. També Mercosur, amb els seus acords amb Colòmbia, l'Equador i el Perú, ha concertat les seves regles d'origen. Els progressos en aquest àmbit contribueixen a la integració en la producció fragmentada del comerç mundial. La reducció del proteccionisme és un requisit que va en paral·lel a la logística de transport, ja que els països que s'integren en les CGV necessiten importar determinades entrades d'alt valor afegit. Les barreres aranzelàries i no aranzelàries dificulten la integració en els processos de fragmentació internacional de la producció.

Malgrat la seva lenta integració en les CGV, ALC ha destacat en el fenomen d'expansió de les seves principals empreses multinacionals anomenades "Global Latinas", que han aprofitat la liberalització dels mercats domèstics i els acords de lliure comerç per créixer i buscar nous mercats als Estats Units, Europa i Àsia. Amb nous models de negoci i innovació, empreses com ara Cemex, Grupo Modelo, Grupo Bimbo i América Móvil (Mèxic), Vale, Embraer, Petrobras, Banco Itaú (Brasil), així com les dedicades a la gastronomia Astrid & Gastón (Perú), Pollo Campero (Guatemala), entre altres, s'expandeixen en els nous mercats. Mèxic és ara el primer inversor d'ALC a Espanya amb 1.300 milions de dòlars.

LA LOGÍSTICA DE TRANSPORT I LA REVOLUCIÓ DELS CONTENIDORS. La disminució dels costos i temps de trans-

port associats a la revolució de la logística de transport i de les plataformes logístiques és un dels elements principals que sustenten l'èxit de la fragmentació internacional de la producció. La revolució del transport en contenidors ha estat més important per a la globalització que els acords de lliure comerç, ja que explica el creixement del comerç bilateral en un 790% en els darrers 20 anys, mentre que els acords bilaterals en justifiquen el 45%.

Lògicament, la disminució dels costos de transport, la revolució dels contenidors amb plataformes logístiques i sistemes intermodals —és a dir, vaixell, tren, camió i fins i tot avió— expliquen la importància de les noves inversions en infraestructures a ALC. En l'àmbit marítim i dels aeroports, cal destacar les grans infraestructures que suposen les interconnexions dels oceans Pacífic i Atlàntic. D'una banda, l'ampliació del canal de Panamà, que permetrà el trànsit de vaixells més grans amb contenidors. Un cop resoltes les dificultats financeres dels constructors Grup Units pel Canal (GUPC) el 2014, es preveu que operi el 2016. D'altra banda, el nou projecte competidor del canal de Nicaragua és un ambiciós pla de la Xina i Rússia per a una presència estratègica a la zona.

L'ampliació del canal de Panamà amb un cost inicial previst de més de 5.000 milions de dòlars és de gran importància per al desenvolupament portuari de la costa est dels Estats Units. Les previsions de l'Autoritat del Canal de Panamà són que el 2025 es dupliqui el moviment de càrrega entre la costa est dels Estats Units i els mercats asiàtics, que actualment està en uns 300 milions de tones anuals. Actualment, el canal de Panamà només permet el pas dels vaixells amb 4.000-5.000 contenidors, però amb l'ampliació i el nou joc de rescloses podran passar vaixells amb més capacitat.

Però l'ampliació del canal de Panamà també té el seu impacte en el sistema de ports d'ALC, ja que el pas dels vaixells més grans de contenidors exigeix ports amb un calat més gran, i s'inicia una competència per disposar de suficient massa crítica per a la mobilització de més tonatge, especialment en les economies més petites com ara

l'Uruguai, que a més proporciona sortida al mar a Paraguai i que competeix amb l'expansió portuària de l'Argentina i el control del Riu de la Plata. La competència portuària a la zona reflecteix el transport marítim de manufactures i sobretot el de les matèries primeres, en les quals s'han especialitzat les economies d'Amèrica del Sud.

L'ampliació del port Mariel a Cuba és una altra de les grans obres de transport marítim. El Brasil ha iniciat el projecte amb un compromís inicial de 800 milions de dòlars. El port podrà rebre fins a un milió de contenidors a la seva zona franca i permetrà l'atracament de vaixells pospanamax —vaixells d'entre 4.000 i 9.000 contenidors—, que podran passar pel nou sistema de rescloses del canal de Panamà. El port Mariel es configura com una aposta del Brasil davant la nova política dels Estats Units cap a Cuba i

com un punt d'interconnexió nord-sud Atlàntic i interoceànic.

La connexió dels oceans no s'acaba amb l'ampliació del canal de Panamà. El desembre del 2014 es va iniciar la construcció del canal interoceànic a Nicaragua per al pas de grans vaixells de transport, els de nova generació amb més capacitat de càrrega i més eficients. Són els nous vaixells Triple-E amb 18.000 contenidors. La concessió de l'obra per a un període de cent anys ha estat atorgada a l'empresa xinesa HKND. El presupost és de 50.000 milions de dòlars que és 10 vegades més que l'ampliació del canal de Panamà. Malgrat aquestes expectatives, és una obra difícil de justificar actualment per la seva duplicitat amb el canal de Panamà i pel seu gran impacte mediambiental. Potser respon a interessos estratègics de la Xina i Rússia per no haver de dependre del pas

de Panamà i forma part dels interessos estratègics de Rússia al continent americà amb les seves estretes relacions amb Cuba, Nicaragua i Veneçuela.

En un altre nivell de les plataformes de transport, no hem de deixar de considerar les dels aeroports per la seva importància en el comerç de productes d'alt valor afegit. Un dels projectes que està pendent d'iniciar-se és el nou aeroport de la Ciutat de Mèxic a Texcoco. Es preveu que sigui operatiu el 2020 en la seva primera etapa amb 50 milions de passatgers a l'any, i en la seva etapa final s'estima un moviment de passatgers de 120 milions l'any. Amb una inversió de més d'11.000 milions de dòlars pot ser un dels hubs logístics més importants de l'Amèrica Llatina amb 1,2 milions de tones per any el 2030.

ALC se situa en la perspectiva d'integració global en una estratègia

de transport interoceànica, entre l'Atlàntic i Àsia Pacífic, gràcies a la revolució de la logística de transport. No obstant això, segueix existint una bretxa entre els països que s'estan incorporant a les CGV i els que basen les seves economies en l'exportació de matèries primeres i globalment encara estan per sota dels nivells de comerç de valor afegit d'altres regions del globus. Les noves infraestructures haurien de servir per reduir distàncies. La famosa Ruta Panamericana de connexió hemisfèrica, malgrat la seva importància regional, no deixa de ser un projecte obsolet del segle passat des del punt de vista global. ●

Jordi Bacaria és director del CIDOB i de la revista 'Foreign Affairs Latinoamèrica'

L'ampliació del canal de Panamà permetrà el trànsit de vaixells més grans amb contenidors

[Foto de Getty Images/EyeEm]

Amèrica Llatina endinsant-se en el segle XXI

LA DESACCELERACIÓ ECONÒMICA IMPOSA LES SEVES INCÒGNITES A LA LLATINOAMÈRICA QUE REQUEREIX UN SEVER REAJUSTAMENT DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES DESPRÉS DE LA DÈCADA DE CREIXEMENT A "TAXES XINESES". AVANÇA LA INTEGRACIÓ REGIONAL O ESTÀ ESTANCADA I DISPERSA? ÉS PROMETEDORA L'ALIANÇA DEL PACÍFIC. I SERÀ CRUCIAL LA CONSOLIDACIÓ D'UNES NOVES CLASSES MITJANES?

per Carlos Malamud

— **Les estimacions recents de l'FMI** sobre el creixement d'Amèrica Llatina per al 2015 són poc esperançadores, amb prou feines un 0,9%. És obvi que generalitzar sobre Amèrica Llatina és molt difícil sense fer una anàlisi més desagregada. Sigui com sigui, cal assenyalar que el consens sobre el pobre desenvolupament per a aquest any és generalitzat entre els analistes, encara que amb força asimetries entre Amèrica del Sud, d'una banda, i Amèrica Central i del Nord, de l'altra. Igualment, trobem diferències més que apreciables entre els diversos països sud-americans. Mentre que tot indica que Veneçuela veurà com la seva economia es contreu un -7%, el Brasil un -1% i l'Argentina un -0,3%, Xile i el Perú se situen en el pol oposat amb un creixement positiu del 2,7% i 3,8%.

El descens en el creixement econòmic obligarà a fer ajustos en les polítiques públiques si no es vol que es dispari el dèficit. Aquests seran en alguns països més intensos que en d'altres, però és indubtable que la nova conjuntura econòmica no només tindrà conseqüències específiques sinó també polítiques i socials. La magnitud de l'ajust dependrà de la cohe-

rència de les polítiques desenvolupades en els anys previs, així com de l'existència o no de polítiques contracíclics i de les previsions adoptades. Per això, el principal objectiu d'aquestes pàgines és explorar si el nou cicle econòmic donarà lloc a un nou cicle polític o no, i tractar de veure com el nou panorama impacta en les societats regionals i les seves principals manifestacions.

LA DESACCELERACIÓ ECONÒMICA. Els motius de la profunda desaceleració que s'està vivint, en relació amb l'anomenada "dècada d'Amèrica Llatina", quan es creixia a "taxes xineses", són diversos. Primerament, la brusca contracció de la demanda global de matèries primeres, que ha abaratit el preu d'hidrocarburs, minerals, aliments i altres productes primaris. A això cal sumar-hi el descens en el creixement de l'economia xinesa i les dificultats del món globalitzat, començant pels països desenvolupats, de manera que tot plegat repercuteix negativament en la regió. També hi ha altres elements que incideixen de manera contraproduent, com l'excessiva especialització exportadora

en productes primaris de les economies regionals, la baixa productivitat, l'escassa inversió en R+D+I o el mal funcionament del sistema educatiu, especialment notable en l'ensenyament universitari. Els escassos o nuls resultats obtinguts en els processos d'integració regional o subregional han tingut, igualment, un efecte gens positiu. L'escassa presència de moltes economies llatinoamericanes en les cadenes globals de valor així ho confirma. Si s'haguessin fet passos significatius en aquesta direcció, la integració regional podria haver funcionat com un amortidor de les pressions externes i, alhora, haver impulsat quantioses inversions vitals en matèria d'interconnexions. Les necessitats de carreteres, ferrocarrils, hidrovies, ports i aeroports, connexions elèctriques o comunicacions són cada vegada més urgents, mentre les fronteres segueixen funcionant com barreres naturals que limiten qualsevol tipus de fluxos, començant pel comerç intraregional, que es mou en nivells molt baixos. El comerç intraregional amb prou feines suposa prop del 19% del comerç exterior d'Amèrica Llatina i el Carib. És una xifra molt baixa comparada amb el 56% d'Àsia Pacífic o el 70% de la UE.

Durant els anys d'esplendor i abundància es va apostar per "poliitzar" en excés la integració, anatematitzant el seu vessant comercial i econòmic, i fent prevaler la retòrica per sobre d'altres consideracions. L'anomenat "regionalisme obert" o "postneoliberal", del qual són paradigmàtiques institucions com ALBA (Aliança Bolivariana per als Pobles de la Nostra Amèrica), Unasur (Unió de Nacions Sud-americanes) o Celac (Comunitat d'Estats Llatinoamericans i Caribenys), ha conduït Amèrica Llatina a una espècie de carreró sense sortida, al qual

Foto de família dels ministres d'Afers Estrangers al costat de la presidenta de Xile, Michelle Bachelet, durant el Seminari Aliança Mercosur-Pacífic per a la Integració Regional, el novembre passat
 [Foto de Vladimir Rodas/APP/Getty Images]

han arrossegat Mercosur. De moment, amb les degudes reserves, l'Aliança del Pacífic és la principal excepció, malgrat que cal veure com evolucionarà a mitjà termini.

La creació el 2012 de l'Aliança del Pacífic, a la qual s'ha vinculat Espanya com a país observador, ha tingut tres conseqüències immediates en la integració regional. En primer lloc, ha reintroduït la centralitat del comerç i l'economia en aquest procés.

En segon lloc, ha resolt per la via dels fets la gran qüestió pendent, que és senzillament la de què es vol integrar: Amèrica Llatina o Amèrica del Sud?

I, en tercer lloc, ha revalorat el paper d'empreses i empresaris privats en la integració, postergat per l'excessiu estatisme i intervencionisme de nombrosos governs regionals.

POBRESA, DESIGUALTAT I EMERGÈNCIA DE NOVES CLASSES MITJANES.

Tot apunta que el descens en el preu de les matèries primeres no és conjuntural i que la nova situació, marcada per la disponibilitat de menys recursos públics, ha arribat per quedar-se durant força temps. En anys anteriors, un dels principals èxits dels governs llatinoamericans va ser la sistemàtica reducció de la pobresa i la consegüent incorporació de nodrits contingents de població a les anomenades "noves classes mitjanes". Alhora, en alguns casos destacats, aquest procés va anar acompanyat de la reducció de la desigualtat, una de les principals xacres d'Amèrica Llatina si no és la més important, juntament amb la inseguretat ciutadana. El descens en el creixement econòmic ha començat a passar factura en matèria social, fins al punt que el sostingut procés de reducció de la pobresa de la dècada passada s'ha frenat o, en alguns casos, ➤

Els alts edificis destaquen en l'skyline' de Santiago de Xile, alhora que s'albira una moderada reactivació en l'economia del país
[Foto Ronald Patrick/ Bloomberg]

ha començat a retrocedir. Mentre els nivells de pobresa s'han estancat des del 2012 prop del 28% de la població, i han afectat uns 167 milions de persones, es preveu que la indigència augmenti entre el 2012 i el 2015 de l'11,3 al 12%.

El despertar d'aquestes noves classes mitjanes va anar acompanyat en el seu moment de noves demandes polítiques i socials, i també d'un sostingut increment del consum. El cas del Brasil, que va basar el seu espectacular creixement dels anys anteriors en l'expansió del mercat intern i la potenciació del consum nacional, per bé que és paradigmàtic no ha estat únic. En

els anys daurats, la venda de cases, cotxes, televisors i altres objectes de gran demanda popular es va incrementar per tot arreu i de manera exponencial.

Ara bé, si alguna cosa caracteritza un sector important d'aquestes noves classes mitjanes és la seva fragilitat, la qual cosa implica que de la mateixa manera que van ascendir socialment poden descendir. Aquests grups són molt vulnerables davant de la inflació i d'altres manifestacions del cicle econòmic. El nombre de persones que viu sota el nivell de la pobresa és una constant crida d'atenció sobre l'evolució del fenomen. I aquí rau un dels grans desafiaments del futur pròxim. Quanta resistència posaran aquests grups en ser condemnats novament a reviure les privacions del passat?

LA CONTRACCIÓ ECONÒMICA I LA POLÍTICA. La principal qüestió consisteix en el fet de saber com impactaran les dificultats econòmiques i les eventuales protestes socials en la política. Amb el vent a favor, el "vent de cua" proporcionat pel preu creixent de les commodities, governar era relativament senzill. Van ser els anys de l'anomenat "gir a l'esquerra" i de l'ascens de governs neopopulistes, molts dels quals van poder fer gala de la seva disciplina fiscal i ordre macroeconòmic. Els recursos arribaven sense problemes a les arques públiques i es podien impulsar polítiques redistributives i plans assistencials per als més necessitats. Veneçuela, gràcies a la seva inesgotable riquesa petrolera, va ser, sens dubte, el país més afavorit per aquesta bonança i el cas més clar de malbaratament governamental, tocat amb la boina del bolivarianisme i les "missions socials". Davant de la nova conjuntura, com actuaran els que fins ara han estat prudents en el maneig de la cosa pública i també els que han malgastat mitjançant pràctiques clarament a curt termini i objectius electorals?

El cicle polític que sembla acabat es va caracteritzar pel triomf majoritari de les opcions oficialistes, generalment en governs de llarga durada, bé perquè la legislació permetia la reelecció, incloent-hi la reelecció indefinida, o bé per la continuïtat de les opcions polítiques en exercici del govern. Al Brasil, el PT (Partit dels Treballadors) va governar els dos mandats de Lula i ho farà durant els dos de Dilma Rousseff. A Xile, la Concertació, ara Nova Majoria, va governar ininterrompudament des del 1990 fins al 2010 i novament amb Michele Bachelet. A l'Uruguai, el Frente Amplio ja va pel seu tercer mandat consecutiu. La manca d'alternança es va fer més notable en els països amb governs populistes i lideratges forts: Hugo Chávez, Veneçuela; Evo Morales, Bolívia; Rafael Correa, Equador; Daniel Ortega, Nicaragua, o el matrimoni Kirchner, Argentina. El 2014 vam veure eleccions molt més disputades que en el passat, un preanunci evident de les dificultats que havien de venir. Al Salvador i al Brasil les segones voltes es van tancar amb resultats molt ajustats, malgrat que els candidats oficialistes van acabar imposant-se. La debilitat de moltes oposicions i la utilització sistemàtica dels recursos públics en benefici de qui governa ha afavorit aquesta tendència. Les eleccions presidencials de l'octubre vinent a l'Argentina podran corroborar o no si estem davant d'un canvi de cicle polític.

EL FUTUR I ELS CAMINS DIVERGENTS. Per bé que és possible que entrem en una nova època de vaques magres, com diuen alguns, aquestes no arribaran a tothom de la mateixa manera ni colpejaran igual a tots els sectors. Així com s'esmentava la fragilitat de les noves classes mitjanes, altres avenços ocorreguts aquests anys de creixement semblen més duradors. Encara que de manera insuficient, s'han produït alguns progressos substancials en infraestructures i remodelació urbana. Si no hi ha una catàstrofe, això perdurarà, però una altra cosa serà el manteniment de les instal·lacions. El nou perfil d'algunes ciutats, o sectors d'aquestes, com a Bogotà, Buenos Aires, Ciutat de Mèxic, Lima, Santiago i Sao Paulo, es mantindrà.

Les necessitats de carreteres, ferrocarrils, hidrovies, ports i aeroports són cada vegada més urgents, mentre les fronteres segueixen funcionant com barreres naturals que limiten els fluxos

Les xifres de creixement esmentades prèviament parlen d'una realitat complexa i variada. Per un costat, tenim Mèxic junt amb els països centreamericans i caribenys i, per l'altre, els d'Amèrica del Sud. La producció dels primers està molt més vinculada al mercat nord-americà que la dels segons. Malgrat els magres resultats del primer trimestre del 2015, tot indica que l'actuació dels Estats Units permet una lectura optimista del futur de Mèxic i Amèrica Central.

Mèxic, juntament amb Xile, Colòmbia i el Perú, formen l'Aliança del Pacífic, un esquema d'integració subregional d'una puixança més gran que Mercosur. Aquest últim està atrapat en els dilemes existencials que torturen el present i el futur dels seus dos colossos, el Brasil i l'Argentina, sense oblidar Veneçuela. Per bé que els països de l'Aliança han de bregar amb els mateixos problemes globals que els seus veïns, la seva actitud davant de la internacionalització de les seves economies els permet afrontar el futur amb més confiança. Si Mercosur només té signats tres tractats de lliure comerç, amb Egipte, Israel i l'Autoritat Palestina, sense comptar els acords intralatioamericans, els integrants de l'Aliança del Pacífic estan en una situació diferent. Els quatre tenen tractats signats amb els Estats Units i la UE, així com amb un gran nombre de nacions, encara que varien segons els casos. Aquests inclouen països tan variats com la Xina, el Japó, Corea del Sud, Austràlia

Un funicular sobrevola el barri pobre de San Agustín a la ciutat de Caracas

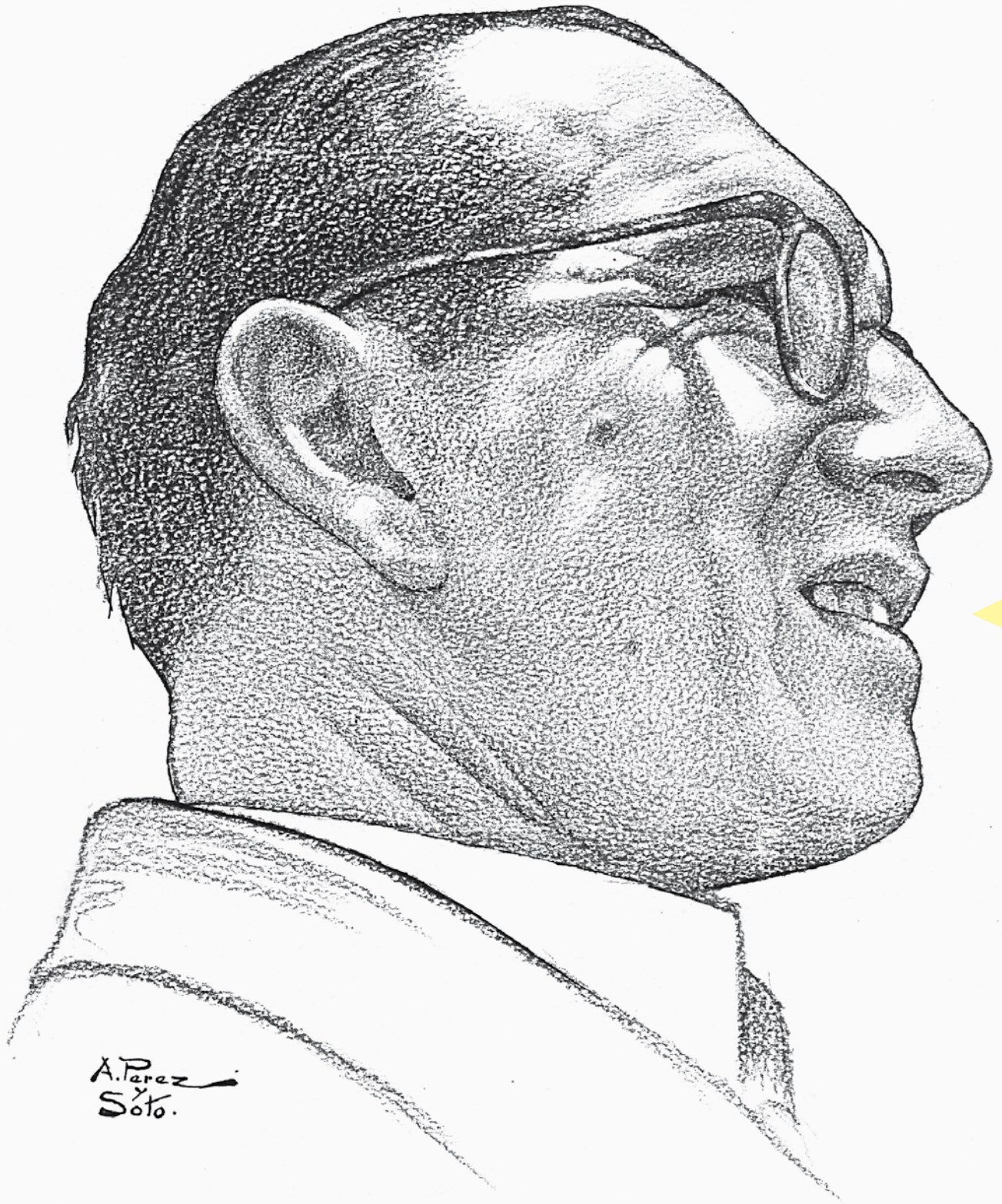
[Foto Miguel Gutiérrez/
AFP/Getty Images]

i un llarg etcètera. El grau d'obertura de les seves economies és molt superior a les del Mercosur, i alhora la participació de l'estat en l'activitat econòmica és menor.

Un repte és l'impacte dels megaacords regionals de lliure comerç, el transpacífic (TPP) i el transatlàntic (TTIP), en les economies regionals. Mentre Xile, Mèxic i el Perú participen directament del TPP, Amèrica Llatina, igual que altres regions del món, està al marge de les negociacions del TTIP entre els Estats Units i la UE. Dins de l'ALBA i del Mercosur el futur tampoc és el mateix per a tots els països i governs. Avui veiem diferències apreciables, i en la mesura que les dificultats augmentin, els camins d'uns i altres es diferenciaran més. I serà en aquest panorama on es podran veure aquells polítics amb capacitat i aquells altres que només van pujar a la cresta de l'onada i van poder aprofitar la conjuntura. Ara bé, del que no hi ha cap mena de dubte és que tot això ha passat en un context de prolongada vigència de la democràcia, amb eleccions periòdiques i institucions més o menys adequades a aquesta situació. Tots els que han arribat i han passat pel poder, més enllà de les seves intencions i declaracions, són fills inequívocs de la democràcia. ●

Carlos Malamud és catedràtic d'Història d'Amèrica a la UNED i investigador principal d'Amèrica Llatina del Real Instituto Elcano

A. Pérez
y
Soto.

L'Amèrica Llatina segons Arciniegas

L'ESCRITOR COLOMBIÀ GERMÁN ARCINIEGAS (1900-1999) VA DEDICAR LA SEVA ENERGIA INTEL·LECTUAL A LA DEFENSA DE LA LLIBERTAT I EL VINCLE LLATINOAMERICÀ AMB EUROPA APOSTANT BEN AVIAT PER LA NECESSITAT DE SISTEMES D'INTEGRACIÓ SUPRANACIONAL. ASSAGISTA, HISTORIADOR, DIPLOMÀTIC I HOME DE GOVERN, PROPUGNAVA QUE EL PROCÉS D'INDEPENDÈNCIA DE LES NACIONS DE L'AMÈRICA LLATINA NO HAVIA ESTAT UNA GUERRA SINÓ UNA REVOLUCIÓ. LA SEVA ACTITUD LIBERAL VA SER SINGULAR EN ELS ANYS DE LA GUERRA FREDA. EN NO POQUES COSES, EL TEMPS LI HA DONAT LA RAÓ. ÉS L'AMÈRICA D'ARCINIEGAS

América surge en el mundo, con su geografía y sus hombres, como un problema. Es una novedad insospechada que rompe con las ideas tradicionales. América es ya, en sí, un problema, un ensayo de nuevo mundo, algo que tienta, provoca, desafía a la inteligencia. La circunstancia de que brote de repente un continente inédito entre dos océanos, uno de ellos aún inexplorado y el otro desconocido, son hechos lo bastante rotundos como para conmover academias y gimnasios, y sacudir la inteligencia occidental. De todos los personajes que han entrado en escena en el teatro de las ideas universales, ninguno tan inesperado y extraño como América. (1963)

La independencia de nuestra América no es una fórmula para la agresión sino para reducir desniveles y poder vivir y convivir. Cuando vemos que Europa está hoy contemplando su independencia amenazada y

que para defenderla hecha por el camino del mercado común, se ve claro como la luz del día que hoy este problema de tener una personalidad propia bien definida es el tema de nuestro tiempo, y no solo el tema de nuestra América. (1962)

Desintegrada, América Latina es una abstracción imaginaria, un cuerpo fantasma. Pero si así como se han creado otros continentes o mundos en los últimos años creamos el nuestro, se facilitará el diálogo con Europa, con Rusia, con el Tercer Mundo, con el Canadá y, desde luego, con los Estados Unidos, en forma más abierta que en la actual Organización de Estados Americanos. Será un diálogo en el que nosotros nos presentemos en bloque y no como Estados desunidos, disminuidos en pequeñas rivalidades, con una subconsciencia de inferioridad, y en el mejor de los casos, con arrogancias postizas. (1965)

América es el único continente del cual sabemos la fecha precisa del comienzo, y el único formado por participación universal. Nació para ser otra cosa. Lo han creado millares, millones de europeos emigrados, venidos a fundar casa propia en tierra de oportunidades nunca antes conocidas. Ellos han unido su esfuerzo creador al de los indios ilusionados con la República, y los africanos que vinieron a conquistar aquí su emancipación: la que no habían hallado en sus tierras de origen sometidos a los de su propia sangre, que los ponían en manos de los negros blancos. El cruce de estas sangres en el clásico continente de las emancipaciones marca la aparición de un hombre nuevo: el americano. (1965)

El tema, que es el de nuestro tiempo, no es nuevo. De él viene hablándose desde hace más de 40 años. Pero cuando entonces

se esbozó un plan semejante, lo mismo en los tiempos de Rodó que de Vasconcelos, era apenas una anticipación idealista al sistema de agrupamientos regionales que hoy es solución económica y política universal, buscada afanosamente lo mismo por los europeos que por los africanos. En todas partes se ha llegado a la conclusión de que una nación solitaria, así sea tan fuerte como Alemania, tan antigua como Francia, o tantas veces centenaria como Italia, queda a merced de los grandes bloques en que se han integrado, primero, los Estados Unidos y, en época más reciente, Rusia. La experiencia ha demostrado a cuantos tienen los ojos abiertos para ver, que de nada sirve una orgullosa independencia -hoy provinciana- cuando en el resto del globo se están formando nuevos continentes. **(1965)**

Ningún Cortés, ningún Pizarro salió de Cádiz como cabeza de nada. Quienes venían a América con títulos ganados a fuerza de intrigas o dinero en la corte, se quemaron todos en las llamas del trópico, se los tragó la selva, los achicó el mundo que iban a conquistar. Pero de la peonada surgieron conquistadores. De los nadies, que al embarcarse no tenían ni apellido, hizo la vida de aventuras capitanes y gobernadores. Busque el historiador los títulos que

recibieran al embarcarse por primera para América no solo Cortés y Pizarro: Belalcázar, Heredia o Balboa y verá que apenas si se les nombra entre los del montón. Ellos son los del pueblo que surgirán empujados por ese mismo ideal confuso y turbio que murmura en los ratos de ocio y que endurece el alma en los trabajos. **(1940)**

El destino final de América era limpiarse de los fanatismos que fueron acumulándose y refinándose en el Viejo Mundo. Aquí, en el Nuevo Mundo, la convivencia fue posible por la misma anchura de la tierra y la voluntad del hombre liberado. Los guetos, producto natural de Roma, Varsovia o Londres, no podían renacer en las ciudades nuevas. Un siglo antes de fundarse Israel, América ya era Israel en grande y abierto. El Descubrimiento es más del europeo que se descubre a sí mismo, que encuentro de los indios desnudos. Es ese hombre libre que llevaba por dentro desde tiempos de Platón y se destapa. El que entró a las carabelas primero y luego en los galeones, liberándose. Adams se preguntaba por qué salieron tan fácilmente en Filadelfia los vecinos cuando sonó la campana y corrieron a abrazar la bandera de la libertad. El mismo se daba la respuesta: porque traían la independencia desde que se

embarcaron en el Mayflower. Los que lo hicieron en Cádiz en 1493 la traían con las gallinas y el trigo. Para que no les faltaran en la otra tierra huevos y pan. ¡Y no volver! **(1989)**

El imperio de España en América queda situado entre dos momentos cruciales de la inteligencia y la vida europea -el Renacimiento y la Ilustración- que dan la clave de los tiempos modernos. Por causas fáciles de comprender, tanto el Renacimiento como la Ilustración tienen mucho que ver con América: es América, como Nuevo Mundo, el hecho que va a ofrecer las pruebas y los ejemplos que buscan los sabios. Más aún: de la presencia de América arrancan no pocas de las ideas centrales que estimulan esos grandes avances del pensamiento occidental. Entre el Renacimiento y la Ilustración pasan dos siglos de tanteos, de debates, de ensayos, de silencios o de aventuras académicas en que se apasionan los escritores. Las colonias españolas parecen colocadas al margen del debate. La Ilustración viene a despertarlas, toma el carácter de un segundo Descubrimiento, y es el principio de su liberación. Si la conquista de América es una consecuencia del Renacimiento, el fin del régimen colonial es una consecuencia de la Ilustración. **(1996)**

Nosotros somos y no somos descendientes de una cultura europea. A América nos llegan filosofías, religiones, políticas. Nosotros las recibimos con curiosidad y las elaboramos de otra manera. Es cierto que hoy la frontera de Occidente puede situarse en las costas americanas del Pacífico. Defendemos unas aspiraciones y esperanzas que alientan lo mismo aquí que en el fondo del pueblo europeo. Pero la nueva filosofía que viene de Europa a nuestra América no es toda original. Está penetrada de temas que nosotros les dimos, como ese de la democracia. En esa suma de contribuciones de todos los continentes que el europeo resume con magia tan eficaz que borra sus orígenes, hay hoy mucha cosa nuestra que apenas se sospecha. Lo hemos penetrado con el tabaco, con los tomates, con las patatas, con el cacao... y con la democracia. Como nosotros les somos deudores del trigo, de tres lenguas, de las naranjas, del cristianismo, de la pólvora, de los revólveres, de la rueda y de algunos vicios políticos que nos han hecho tanto mal como tanto bien el trigo. **(1962)**

Decíamos que América era el Nuevo Mundo. En efecto, había hecho su aparición geográfica hacía poco tiempo, y se había anticipado a poner en marcha ideales, de libertad, de inde-

pendencia, de democracia, que aún hoy son fuente de progreso político, punto de referencia en los conflictos de todos los días. En Europa estas aspiraciones se estrellaban contra una herencia, aún viva, de jerarquías, de imperios, de aristocracias. **(1962)**

El 12 de octubre es la suma de dos acontecimientos diversos, pero que juntos dan la filosofía de esta celebración. El primero fue la apertura del camino que cambiaría la faz del mundo. Colón crea una nueva realidad: la del Atlántico descubierto. Europa estaba detenida por la falsedad de un mar tenebroso que en veinte siglos nadie se había aventurado a cruzar. Se abre el mar y los tiempos llamados modernos comienzan ahí mismo. La navegación del Atlántico cambia el ritmo de la vida. El segundo acontecimiento es el nacer del Nuevo Mundo. Nuevo Mundo y Nueva Europa que vendrían a ser el campo de encuentro de gentes de todas las razas y naciones en busca de su liberación. Comienza una nueva era en la que todo va a ser distinto. Debería llamarse "Era Americana". La misma expresión "descubrimiento" es equívoca. Se descubre una cosa que es, y América no era. Va a formarse. Nace el 12 de octubre. **(1987)**

¿Era habitable el hemisferio desconocido de la Tierra? ¿Era

posible la existencia de los antípodas? ¿Estaría reservado a un infierno terrestre el anverso del planeta? ¿Cristo, al afirmar que su palabra se extendía a todo el universo, pudo ignorar a los antípodas, en caso de que existieran? **(1972)**

Este Balboa fue el primer rebelde emancipado. Desconociendo la autoridad de los colonos en La Española, se había hecho elegir alcalde por el voto popular de los vecinos en la primera ciudad fundada en tierra firme por los españoles. Balboa montó luego en Panamá el primer astillero americano. En él se construyeron las carabelas que iniciaron la navegación del Pacífico, llevando hombres, caballos, mujeres, cerdos y gallinas para la conquista del Perú y el descubrimiento de Centroamérica por el Pacífico. Esas carabelas tienen para nosotros más valor simbólico que las de Cádiz. Se hicieron como de milagro por carpinteros sin experiencia, fabricando velas, cuerdas y cordeles no se sabe cómo. Pero navegaron. No hubo naufragio. Con ellas se hizo el descubrimiento. Se hizo la conquista. Sin Santa María, sin Niña y sin Pinta. Y ahí está nuestro Pacífico bravo y violento, incorporado la historia. **(1989)** ●

La mayoría de citas literales provienen de l'antologia d'escriptor de Germán Arciniegas seleccionada per Juan Gustavo Cobo Borda.

La nova Europa i l'Amèrica Llatina com a futur

EN UN MÓN D'INTERCONNEXIONS CREIXENTS, LES RELACIONS ECONÒMIQUES ENTRE EL QUE VA SER L'EUROPA DE L'EST I LA NOVA AMÈRICA LLATINA EMERGEIXEN, ENTRE POPULISMES I ALTS I BAIXOS COM UN PARADIGMA ECONÒMIC ESPECÍFIC, AMB NOUS MERCATS, NOUS AGENTS DE CREIXEMENT I EL PERFIL D'UNA COMUNITAT DE NACIONS A LA RECERCA DE LA INTEGRACIÓ INSTITUCIONAL I ECONÒMICA

per Anna Ayuso i Bettina Trueb

— **La dècada que ha transcorregut** des de la gran ampliació de la Unió Europea cap a l'est —7 anys des de la incorporació de Bulgària i Romania— ha estat un període de grans transformacions a Europa, l'Amèrica Llatina i el Carib i en el context internacional. Aquests canvis han modificat el marc de les relacions i les percepcions dels actors de les dues regions i molt especialment pel que fa als països d'Europa Central i de l'Est, l'annexió a l'Europa comunitària de la qual va significar una obertura a altres regions. En els últims anys, els nous estats membres

de la Unió Europea han experimentat un impuls renovat que, en molts casos, els ha permès esquivar la crisi financera del 2008 millor que alguns dels socis més veterans del sud d'Europa. Per la seva banda, amb la crisi europea els països d'Europa Central i de l'Est han vist reduït l'atractiu del seu mercat tradicional i han començat a buscar noves oportunitats més enllà de Brussel·les.

La crisi econòmica i financera que s'ha acarnissat amb les potències tradicionals i ha accelerat la reducció de la bretxa entre països del nord i del

sud, ha convençut molts països de la regió de la necessitat de diversificar les relacions econòmiques i buscar nous socis per guanyar autonomia i estabilitat. Com que els mercats tradicionals europeus ofereixen menys potencial de creixement, els "nous" mercats d'Europa Central i de l'Est són interessants com a mitjà per estimular els intercanvis. En l'actualitat, les relacions dels països llatinoamericans i caribenys amb els estats d'Europa Central i de l'Est han adquirit una entitat pròpia més enllà de les relacions entre blocs. S'han posat en marxa

iniciatives reeixides i noves vies de relacionar-se. Encara és un fenomen incipient però amb un gran potencial de desenvolupament, però també amb reptes i obstacles, com el desco-neixement mutu, les barreres idiomàtiques i un escàs coneixement d'estructures i sectors econòmics, així com la distància geogràfica agreujada per la manca de connexions logístiques eficients. Continuen també mesures proteccionistes, nombrosos marcs regulatoris, dubtes sobre les garanties de seguretat jurídica i burocràcia costosa. Les dinàmiques de la globalització, juntament amb la reducció dels costos del transport, han incrementat exponencialment la mobilitat de persones i béns, i això es reflecteix en un acostament que a poc a poc erosiona les barreres de tot tipus i incrementa els llaços econòmics i socials.

EL LLEGAT D'UN PASSAT ESQUIU. Els canvis geopolítics han reconfigurat el sistema internacional. Un altre condicionant important han estat els cicles econòmics, que determinen els interessos d'actors públics i privats a obrir-se a altres regions o, per contra, a tancar-se. Un tercer grup de variables està relacionat amb els moviments migratoris.

Després de la independència de les repúbliques llatinoamericanes i caribenyes fa més de 200 anys, es van establir relacions diplomàtiques i de cooperació. Però la irrupció de dues guerres mundials, la reconfiguració de l'ordre internacional i el repartiment geopolític entre Est i Oest va situar els països del continent americà en el bloc occidental i als d'Europa Central i de l'Est en el bloc soviètic. El triomf de la Revolució a Cuba el 1959 va situar el país en l'òrbita soviètica i va atreure la simpatia cap als països de l'Est dels moviments polítics filocomunistes de l'Amèrica Llatina i el Carib, però el recel de les elits tradicionals llatinoamericanes i les dictadures de la dècada del 1970 van tornar a refredar les relacions. L'escenari va fer un gir amb l'enfonsament del bloc de l'Est, que va coincidir amb la consolidació democràtica a l'Amèrica Llatina. Després del naixement de nous estats sorgits del desmembrament de la Unió Soviètica es van incrementar els vincles de representació i es van obrir nous consolatats i ambaixades. En canvi, les relacions amb Cuba es van congelar, i avui els governs dels països d'Europa Central i de l'Est són els més crítics del règim cubà, al qual relacionen amb el seu passat recent.

EL REGIONALISME I EL MAPA DE RELACIONS ASIMÈTRiques. Quan els països d'Europa Central i de l'Est es van adherir a la Unió Europea, es van incorporar al marc jurídic institucional en què es desenvolupen les relacions interregionals i que està determinat per l'Associació Estratègica Biregional entre la Unió Europea i l'Amèrica Llatina i el Carib, establerta a partir de la Cimera de Rio del 1999. En molts casos, els antics membres del bloc oriental són més *policy-takers* implementadors o subjectes de polítiques públiques que no pas *policy-takers* —és a dir, formuladors de polítiques públiques— en qüestions relacionades amb l'Amèrica Llatina i el Carib, però hi ha temes en els quals adopten posicions més enèrgiques, com en el cas de Cuba. Des del 2011, la Fundació EU-LAC, creada pels països de les dues parts, treballa per reforçar els vincles entre les societats de l'Amèrica Llatina i el Carib i la Unió Europea. ➤➤

El president espanyol José Luis Rodríguez Zapatero va inaugurar la VI Cimera de caps d'Estat i Govern de la Unió Europea-l'Amèrica Llatina i el Carib, el 18 de maig de 2010 a Madrid. Els líders d'Europa i l'Amèrica Llatina dels estats es van reunir durant tres jornades de treball en la cimera de la UE-ALC organitzada durant la presidència de torn espanyola de la UE [Foto de Javier Soriano /AFP/Getty Images]

No obstant això, les fortes asimetries socioeconòmiques dels interlocutors a banda i banda de l'Atlàntic han fet difícil traçar un conjunt homogeni d'acords. La xarxa d'acords avança en diverses fases i diferents ritmes. La relació birregional té avui acords de la Unió Europea amb Mèxic (1997) i amb Xile (2002), amb el Sistema de la Integració Centreamericana (SICA; Colòmbia i Perú van tancar acords el 2012, i el 2014 es van tancar les negociacions per a un acord amb l'Equador. Amb els països del Carib del Fòrum del Carib (Cariforum) es va establir un acord d'associació econòmica el 2008. En canvi, les negociacions de l'Acord d'Associació amb el Mercat Comú del Sud (Mercosur) s'han allargat durant més de dues dècades i estan pendents d'una nova oferta negociadora.

A més, el mapa de les relacions comercials està compromès per altres marcs regulatoris: les regles de l'Organització Mundial del Comerç, de l'Associació Llatinoamericana d'Integració (ALADI) i els marcs subregionals d'integració, un de sol per a la Unió Europea i un quants en el cas dels països llatinoamericans i caribenys. Tot això genera un estat de múltiples problemes de compatibilitat. Històricament la Unió Europea és el primer soci donant de l'Amèrica Llatina, a la qual destina fons regionals, subregionals i bilaterals. No obstant això, la política de cooperació europea es troba en un procés de canvi que significarà una reorientació basada en l'Agenda per al Canvi (2014-2020) del 2011. La relació regional es complementa amb els vincles bilaterals entre els països de

l'Amèrica Llatina i el Carib amb els països d'Europa Central i de l'Est que en l'última dècada han augmentat considerablement. Amb l'entrada en vigor del Tractat de Lisboa, que atorga noves competències a la Unió Europea, molts acords de contingut econòmic se substituiran per un de sol, cosa que simplifica el marc jurídic. En

Un gran entrebanc per a les exportacions agrícoles llatinoamericanes és la Política Agrícola Comuna de la Unió Europea, però les normes fitosanitàries i de seguretat del mercat europeu també són assenyalades com un obstacle

canvi, els acords de doble tributació seguiran sent bilaterals i encara són molt escassos.

COMPLEMENTARIETATS I COMPETÈNCIA. La complexa conjuntura política i econòmica va perjudicar el desenvolupament dels intercanvis econòmics durant la dècada del 1990. Mentre els països llatinoamericans i caribenys posaven en pràctica polítiques d'ajust estructural que van obligar a reduir les importacions, els d'Europa Central i de l'Est van emprendre reformes estructurals. Però ara, el gran desplegament internacional de tots dos grups de països ofereix una nova conjuntura. Inicialment, l'obertura dels mercats dels països d'Europa Central i de l'Est i el seu acostament a la Unió Europea es van veure amb recel a l'Amèrica Llatina i el Carib, per la competència que podrien representar per als seus productes agrícoles i pel desviament d'inversions, a causa de la mà d'obra barata i especialitzada que oferien.

Un gran entrebanc per a les exportacions agrícoles llatinoamericanes és la Política Agrícola Comuna de la Unió Europea, però les normes fitosanitàries i de seguretat del mercat europeu també són assenyalades com un obstacle. Per la seva banda, els països d'Europa Central i de l'Est afronten barreres d'entrada, sobretot als països del Mercosur —com, per exemple, en el cas dels automòbils— però també dificulten el comerç les diferents legislacions, els obstacles comercials a la regió, la doble tributació duanera o les barreres no aranzelàries i els retards burocràtics.

L'estructura dels intercanvis entre les dues regions segueix el patró clàssic Nord-Sud: de l'Amèrica Llatina i el Carib a Europa, hi predominen exportacions de matèries primeres, productes agrícoles o miners i manufactures de poc valor afegit. En la direcció oposada, s'exporten sobretot béns manufacturats. Hi ha excepcions, notablement en el cas de Mèxic per la seva condició de soci privilegiat dels Estats Units, però també és el cas del Brasil en sectors concrets, com l'aeronàutica. Els països d'Europa Central i de l'Est tenen vetes de mercat definides que els permeten introduir-se en sectors com la indústria militar, naviliera, de recanvis per a vehicles, maquinària industrial o telefonia mòbil.

En general, els corrents d'exportació estan controlats per les grans empreses. Pel que fa als antics membres del bloc oriental, el gran mercat rus és un pol d'atracció, tot i que actualment hi ha una gran incertesa arran de les sancions econòmiques imposades per la Unió Europea a causa de la crisi d'Ucraïna.

Amb la creació del Servei Europeu d'Acció Exterior, que eleva l'estatus de les delegacions de la Unió Europea a l'exterior, els països de l'Est que no tenen ambaixades a molts països d'Amèrica Llatina i el Carib podran aprofitar les delegacions i reforçar les seves relacions amb aquesta regió. Els països llatinoamericans i caribenys no tenen aquesta opció en les seves relacions amb els països d'Europa Central i de l'Est, cosa que constitueix una limitació per a l'establiment de relacions més intenses en els països que no ➤

Un treballador utilitza un trepant sense fils per encaixar la tapa del maleter d'un automòbil Opel Astra en la línia de producció de la planta de fabricació Adam Opel AG de General Motors Co a Gliwice, Polònia
[Foto de Bartek Sadowski/Bloomberg via Getty Images]

Malgrat totes les barreres, augmenta l'atractiu dels mercats extraeuropeus per als països d'Europa Central i de l'Est i els països llatinoamericans i caribenys també busquen nous mercats

disposen dels recursos suficients per sostenir xarxes de representacions.

En el camp del coneixement mutu, el turisme és un sector clau per apropar les societats de les dues regions. A mesura que augmenta el poder adquisitiu dels ciutadans de l'Amèrica Llatina i el Carib i els d'Europa Central i de l'Est, són més propensos a viatjar. De moment, la falta de connexions aèries directes dificulta l'arribada de turistes llatinoamericans a Europa Central i de l'Est i viceversa. Una altra àrea prometedora per augmentar la Interacció dels dos grups de països és la cooperació científica i d'ensenyament superior. Per primera vegada, hi ha països llatinoamericans i caribenys que fomenten activament la internacionalització dels seus sistemes científics. Cal destacar el programa brasiler Ciència sem Fronteiras, que facilita la mobilitat d'estudiants de grau i postgrau. Hongria, Polònia i la República Txeca constitueixen actualment els possibles països de destinació a Europa Central i de l'Est.

Les inversions mútues se centren fonamentalment en el sector de l'automotoció, els productes primaris i explotació de recursos miners, algunes empreses de base tecnològica i programari i el sector farmacèutic. Com en el comerç, les pimes tenen més problemes per invertir en mercats poc coneguts i necessiten acompanyament i polítiques de promoció i protecció d'inversions. El potencial més important per a la relació de l'Amèrica Llatina i el Carib amb Europa Central i de l'Est es troba en la cooperació regional de la Unió Europea. L'estatus "emergent" dels països de les dues regions ofereix avantatges especials, ja que les dues han viscut transicions socioeconòmiques que demanen respostes en l'àmbit de les polítiques públiques i

poden aprendre l'una de l'altra en una relació d'intercanvi, més que no pas en una de donant i receptor.

CLAUS PER POTENCIAR L'INTERCANVI

VI. Les relacions de l'Amèrica Llatina i el Carib amb Europa Central i de l'Est no han estat prioritàries en el passat i no ho seran en el futur. A més, el panorama actual, amb la crisi a Ucraïna, amb les sancions econòmiques de la Unió Europea a Rússia i el posicionament d'alguns països llatinoamericans i caribenys en aquesta qüestió, complica la relació i la cobreix d'incertesa. No obstant això, en els últims deu anys hi ha hagut un ressorgiment de les relacions, tot i que persisteixen barreres importants, entre les quals destaca el desconeixement —i en certa mesura el desinterès— mutu, que s'afegeix a la distància geogràfica, les barreres idiomàtiques i les dècades d'una falta gairebé total de contactes.

Malgrat aquestes barreres, augmenta l'atractiu dels mercats extraeuropeus per als països d'Europa Central i de l'Est i els països llatinoamericans i caribenys també busquen nous mercats. Les restriccions de recursos que pateixen les dues regions són un repte fonamental, però no insuperable. De fet, com més baixos siguin els recursos disponibles, millor hauria de ser el pensament estratègic per treure'n el màxim profit. L'existència d'un marc jurídic europeu per a les relacions econòmiques també facilita la consolidació de les relacions, especialment dels actors que necessiten més suport institucional, com les pimes. Malgrat això, cal reconèixer que actualment a la Unió Europea hi ha una tendència a tornar a fer bilaterals les polítiques cap a l'Amèrica Llatina i el Carib, cosa que amenaça amb debilitar l'acostament

birregional iniciat el 1999 i resta utilitat a aquells països que, com els d'Europa Central i de l'Est, més es podrien beneficiar d'aquest marc.

La creació de la Comunitat d'Estats Llatinoamericans i Caribenys, encara que constitueix un pas important en la projecció exterior de l'Amèrica Llatina i el Carib com a regió, no significa l'emergència d'un actor internacional amb competències supranacionals en àmbits importants de la política i del comerç exterior com la Unió Europea. No obstant les dificultats, tant l'Amèrica Llatina i el Carib com els països d'Europa Central i de l'Est es poden beneficiar d'una relació més estreta. Per millorar-la, cal reduir més les barreres que l'obstaculitzen i la mostren als actors polítics, econòmics, culturals, científics i socials laboriosa i poc atractiva. En els últims anys, s'han fet passos importants en aquesta direcció; ara cal dotar la relació d'una visió més estratègica i de polítiques de relacions internacionals més estructurades per aprofitar al màxim el seu potencial. ●

Intercanvi de valors a Mèxic. La Borsa Mexicana de Valors (BMV), al centre de la imatge, es troba entre dos dels edificis més alts a l'avinguda Reforma a la Ciutat de Mèxic

[Foto de Susana Gonzalez/ Bloomberg via Getty Images]

Anna Ayuso és doctora en Dret Internacional i màster en Estudis Europeus per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment és investigadora principal per a l'Amèrica Llatina del CIDOB

Bettina Trueb és doctora en Ciència Política per la Universitat de Manheim. Coordina el programa d'investigació i nous desenvolupaments (Explora) de la Fundació EU-LAC

L'article és una versió extractada de l'assaig publicat a la revista ©FOREIGN AFFAIRS LATINOAMÉRICA

IMPULSAR EL TALENT TÉ GRANS RECOMPENSES

ManpowerGroup, escollida companyia Top Employer 2015.

Ens alegra comunicar-te que hem tornat a rebre un gran reconeixement. **Top Employers Institute** ha valorat l'estratègia **d'atracció, desenvolupament i fidelització** de la companyia, que es materialitza en una política que millora constantment el compromís dels nostres professionals.

En l'últim any sumem ja **sis distincions**. I ens esforcem cada dia per seguir mereixent-les.

Gràcies a tots aquells que ho feu possible.

ManpowerGroup™

F

Orson Welles, més enllà del cinema

per Esteve Riambau

—Films com *Ciudadà Kane*, *El procés* o *La dama de Xangai* van formular una nova sintaxi del llenguatge cinematogràfic, principal llegat d'un Orson Welles que també va transformar les maneres de fer ràdio, de ser actor o de posar el teatre en escena. La grandesa de Shakespeare va ser una de les seves motivacions vitals, amb pel·lícules tan memorables com *Campanades a mitjanit*, rodada a Espanya, un país amb el qual Welles va mantenir una relació apassionada. En realitat, la seva trajectòria cinematogràfica va ser tan precoç com meteòrica, en xocar amb el sistema de producció propi dels estudis de Hollywood, però precisament per això l'obra d'Orson Welles té encara més significació en commemorar els cent anys de la seva mort.

30 Cent anys d'Orson Welles

36 Sota la punta de l'iceberg

38 Kane & Hearst: semblances raonables

40 Welles i Espanya: una història immortal

Imatge del 1938
d'Orson Welles
mentre parla davant
d'un micròfon durant
una emissió del seu
programa de ràdio de
la CBS, 'First Person
Singular' [Foto de Hulton
Archive/Getty Images]

ORSON WELLES MÉS ENLLÀ DEL CINEMA

Cent anys d'Orson Welles representen un complement inusitat de talent que va més enllà del cinema i el converteix en un personatge de dimensió renaixentista, shakespeariana, a la recerca del Rosebud de l'art i de l'experiència humana. Precoç, insubmís i desbordantment creatiu, Welles és un dels enigmes estètics del segle XX

per Esteve Rimbau

— Quan Orson Welles va dirigir *Ciudadà Kane*, la considerada unànimement millor pel·lícula de la història del cinema, només tenia 25 anys. I, no obstant això, el 1941 ja era una estrella del teatre i la ràdio. El seu currículum abastava originals versions teatrals de *Macbeth* i *Juli Cèsar*; a més d'una extensa activitat radiofònica que incloïa la seva popular interpretació de l'enigmàtic protagonista de *L'ombra*, i culminava amb l'escàndol desencadenat per la seva emissió de *La guerra dels mons*, amb la qual va fer creure a milers de ciutadans nord-americans la nit de Halloween del 1938 que el seu país estava sent destruït per naus marcianes. Welles va arribar a Hollywood catapultat per aquesta reeixida innocentada però la seva incursió en el cinema no va posar fi a la seva activitat en altres sectors de l'espectacle i la comunicació. Abans de dirigir *Ciudadà Kane*, ja compaginava frenèticament la ràdio amb el teatre fins al punt de travessar Nova York en una ambulància per interpretar una emissió radiofònica caracteritzat com el personatge teatral que havia abandonat després del primer acte i que recuperaria en el tercer. Després del seu debut al cinema, en el qual produïa, escrivia els guions, dirigia i protagonitzava les pel·lícules, va mantenir en antena emissions dramàtiques que també produïa, adaptava, dirigia i interpretava; sense renunciar, per tot això, a fer incursions escèniques quan el temps i la distància entre Hollywood i Broadway li ho permetia.

Orson Welles va debutar en el teatre professional el 1931, als 16 anys, i va dirigir la seva última obra, una adaptació de *Rhinoceros* d'Eugène Ionesco protagonitzada per Laurence Olivier, el 1960. Les seves primeres emissions radiofòniques, en les quals imitava diversos personatges d'actualitat en el programa *The March of Time*, es remunten al 1935

i la seva carrera radiofònica va arribar al final amb una emissió sobre Sherlock Holmes produïda per la BBC el 1954, en què compartia el protagonisme amb John Gielgud i Ralph Richardson. Des de l'estiu del 1938 fins poc abans de començar el rodatge de *Ciudadà Kane*, el 1940, va dirigir i protagonitzar una emissió setmanal que, amb el títol de *First Person Singular* —després diluït en la sopa del mateix patrocinador, The Campbell Playhouse, que posteriorment immortalitzaria Andy Warhol—, consistia en la dramatització d'una gran obra de la literatura universal desdoblant el punt de vista entre un narrador subjectiu, en primera persona, i el seu protagonista. Els capítols de *Dràcula* i *L'illa del tresor*, amb els quals va obrir la sèrie, posen en relleu aquesta tècnica i demostren fins a quin punt Welles se sentia còmode amb els relats i els personatges de Stoker i Stevenson, un vampir i un pirata tan sanguinaris com romàntics.

Després de la ràdio i el teatre, Welles també va explorar la televisió des del rodatge, el 1955, de diverses sèries britàniques fins a un pilot d'un *Orson Welles Show* que va gravar a Los Angeles el 1978 però, tot i que estava fet a mida dels gustos del públic nord-americà i tenia convidats d'excepció, cap cadena el va voler comprar. A més de totes aquestes facetes, tan prolífiques com intenses i innovadores, l'autor de *Ciudadà Kane* va escriure als diaris, també columnes polítiques setmanals en sintonia amb la campanya del president Roosevelt, va publicar novel·les i obres teatrals, i no va ocultar mai la seva afició per la màgia, que va incorporar en alguns dels seus espectacles escènics. Sobre aquest bagatge immens i polièdric, Welles va edificar, a més, la seva trajectòria cinematogràfica com a director i actor. La més coneguda, la més evident, però no l'única. ➤➤

L'obra cinematogràfica de Welles es nodreix, en primer lloc, dels seus propis precedents radiofònics i teatrals. *Ciudadà Kane*, el seu debut darrere de les càmeres, arrenca justament en un primer pla molt radiofònic d'una boca que exhala una paraula —Rosebud— que desencadena la investigació sobre el secret que batega sota la intensa biografia d'un magnat de la premsa sospitosament semblant a William Randolph Hearst. *El quart manament*, el seu segon llargmetratge, conclou al seu torn amb els crèdits sobre el rostre dels actors protagonistes. Quan arriba el torn de Welles, guionista i director, el que apareix en pantalla no és el seu rostre sinó un micròfon radiofònic. Tots dos films incorporen, d'altra banda, diverses escenes que juguen amb ombres i feixos de llum com els que el cineasta havia importat dels noticiaris de propaganda nazi per utilitzar-los en el seu muntatge teatral de *Juli Cèsar* adaptat a la Itàlia de Mussolini. La seva posada en escena cinematogràfica es basa, per fi, en el pla seqüència i la profunditat de camp, dos recursos escènics que li permeten tractar l'espai en uns termes teatrals que realcen el treball de l'actor, una facetada Welles també va conrear molt més enllà dels films en els quals es va dirigir a si mateix. Paradoxalment, el seu personatge més popular no va ser cap dels protagonistes de les pel·lícules dirigides per ell. Va ser Harry Lime, el seductor traficant de penicil·lina adulterada d'*El tercer home*, un film dirigit per Carol Reed el 1951 i ambientat a la Viena de postguerra en què amb prou feines interpreta tres escenes però la seva ombra resulta omnipresent, i l'èxit del qual va donar lloc a un serial radiofònic protagonitzat pel mateix Welle.

Els transvasaments entre diferents suports són múltiples, amb Shakespeare com a comodí que Welles va dirigir i va interpretar a la ràdio, en escenaris teatrals i també va traslladar a la pantalla. El seu domini de l'obra del dramaturg britànic tenia l'origen en els quaderns didàctics que havia publicat en l'adolescència amb el seu mentor escolar, Roger Hill, i era tan profund que es podia permetre el luxe d'ambientar *Macbeth* a Haití amb actors negres en un escenari de Harlem i bruixes de vudú en lloc de les genuïnes

La seva posada en escena cinematogràfica es basa, per fi, en el pla seqüència de camp, dos recursos escènics que li permeten tractar l'espai en uns termes teatrals que realcen el treball de l'actor

bruixes escoceses. Uns anys més tard, la va tornar a adaptar al teatre com a assaig per al rodatge posterior d'una versió cinematogràfica, el 1947, que reagrupava diversos personatges i en la qual, en forçar l'accent escocès dels actors, va haver de doblar-la un altre cop perquè fos accessible al públic nord-americà. Els protagonistes del seu muntatge *Juli Cèsar*, als escenaris novaiorquesos del 1938, lluien uniformes provocatius però molt actuals de la Itàlia feixista, i Welles, en el paper de Brut, s'identificava amb l'arquetip del jove liberal i idealista que s'enfronta a un dictador. Va intentar portar aquesta obra al cinema però, en aquest cas, Joseph L. Mankiewicz, germà del coguionista de *Ciudadà Kane*, li va guanyar la partida amb la pel·lícula protagonitzada per Marlon Brando i James Mason. *L'Othello* de Welles, en canvi, va aparèixer en pantalla abans del seu pas pels escenaris. El rodatge de la tragèdia del moro de Venècia va ser una odissea que va transcórrer a Venècia i el Marroc des del setembre de 1948 fins al març del 1950. Mentre muntava la pel·lícula, Welles va interpretar el paper en un escenari de Londres a les ordres de Laurence Olivier i, el 1952, el film va guanyar la Palma d'Or a Canes sota pavelló marroquí. L'orquestra del festival va haver d'improvisar una melodia oriental perquè ningú coneixia l'himne oficial d'aquell país. El temps, i les circumstàncies, van convertir Welles en un nòmada que va abandonar els Estats Units el 1947 per viatjar per Europa durant els vint anys següents a la recerca de l'oportunitat propícia per materialitzar projectes que canviaven de suport i evolucionaven sobre la marxa. Aquest va ser el cas de *Mr. Arkadín* (1954) —rodat a Espanya, França i Alemanya—, *El procés* (1963)

—adaptació de la novel·la de Kafka, iniciada a Zagreb i culminada a París— o *Campanades a mitjanit*, una altra pirueta shakespeariana en la qual va combinar fragments de diferents obres per convertir-los en el fil conductor d'una història sobre el poder, l'amistat i la traïció —temes centrals de la seva obra— reflectida en el personatge de Falstaff, un àlter ego de si mateix. Aquest projecte —amb el títol inicial de *Five Kings*— va començar en format teatral als Estats Units, el 1939, va prosseguir a Irlanda, el 1960, amb un nou muntatge escènic, ja batejat *Campanades a mitjanit*, i va culminar amb una pel·lícula el rodatge de la qual es va enllestir finalment a Espanya entre el 1964 i el 1966. Les incursions shakespearianes de Welles haurien pogut seguir amb *El rei Lear*, que havia interpretat en un teatre de Nova York el 1956, i en el qual estava treballant per portar-lo a la pantalla quan va morir, el 1985. Welles, com el personatge shakespearà, també va tenir tres filles i es va veure implicat en diverses conspiracions.

Malgrat que *Ciudadà Kane* es va rodar en unes circumstàncies de producció que li van donar una llibertat creativa insòlita per l'època, Hollywood aviat va posar límit a les transgressions d'un cineasta massa desequilibrant per al rígid Sistema d'Estudis. *El quart manament*, el seu segon llargmetratge, es va estrenar mutilat per la productora amb mitja hora menys del metratge previst per Welles i el seu projecte següent, la panoràmica interamericana *It's all true*, es va cancel·lar en ple rodatge al Brasil després d'haver finalitzat un dels episodis a Mèxic.

Des de llavors, 1942, la carrera de Welles a la meca del cinema va anar cap avall. Els productors recelaven de les seves genialitats i del seu mètode ➤

Orson Welles i Rita Hayworth durant una escena de 'La dama de Xangai', una pel·lícula de cinema negre dirigida pel mateix Welles [Foto de Robert Coburn Sr./John Kobal Foundation/Getty Images]

de treball compulsiu i amb prou feines va poder posar en marxa pel·lícules de baix pressupost —*L'estrany* (1946)—, modestes adaptacions shakespearianes —l'esmentat *Macbeth*— o aprofitar la popularitat de Rita Hayworth, de qui s'acabava de divorciar, per dirigir-la en el thriller *La dama de Xangai*, on no va dubtar a tallar-li la cabellera pèl-roja i fer que el seu personatge agonitzés miserablement abandonada per tothom. Welles sabia com guanyar-se enemics i, després del seu exili europeu emprès el 1947, perseguit per impagament d'impostos i investigat com a filocomunista per l'FBI en plena caça de bruixes, tot just va tornar a Hollywood el 1956 per dirigir *Set de mal* gràcies al suport de Charlton Heston i amb noves divergències en el muntatge final.

Amb aquests antecedents, la seva tornada anhelada per la porta gran no es va produir mai. Durant els últims anys de la seva vida va lluitar aferrissadament per aixecar algun projecte que el reconciliés amb els productors i el públic, però tot va ser en va. Actores que l'admiraven li van donar l'esquena en el moment decisiu i tot el que va fer per ell Steven Spielberg va ser pagar una fortuna pel trineu original de *Ciudadà Kane* en una subhasta. En l'homenatge que l'American Film Institute li va tributar el 1975 davant l'elit de Hollywood, Welles es va autodefinir com un maverick, el cap de bestiar que va fora del ramat. També va mostrar les imatges del film que estava rodant, *The other side of the wind*, però cap dels comensals que li van riure les gràcies i aplaudir el seu discurs es va oferir a finançar la finalització d'aquest projecte, un més de molts que va deixar inacabats.

En realitat, *Campanades a mitjanit* va ser el seu últim llargmetratge cinematogràfic conclòs i estrenat quan tot just tenia cinquanta anys. Posteriorment, va adaptar un relat d'Isak Dinesen per a la televisió francesa i va realitzar dos documentals, *F for Fake* i *Filming Othello*. El segon recrea el rodatge de la seva adaptació shakespeariana i el primer és una reflexió brillant sobre la naturalesa de la creació artística a partir de la superposició d'un falsificador d'obres d'art, l'escriptor que es va inventar una biografia de Howard Hughes i el mateix

Malgrat tots els entrebancs, els últims vint anys de carrera del polifacètic cineasta nord-americà van ser prolífics i es van traduir en la creació de materials inèdits o inacabats

Welles, que es defineix com un xerraire cobert amb una capa de mag amb la qual executa diversos trucs davant la càmera i des de la moviola en la qual va coordinar materials propis i aliens per assentar els fonaments dels que després s'anomenarien *documentals de creació*. Massa innovador, un cop més, per seduir els grans productors i per atraure el gran públic.

Els últims vint anys de la seva carrera no van ser, malgrat els últims entrebancs soferts, un sinònim d'inactivitat. Ben al contrari, l'extraordinària productivitat de Welles, ja manifestada des dels seus anys de joventut en conjugar ràdio, teatre i cinema, es va traduir en la creació de materials inèdits o inacabats. La llista és impressionant i podria arrencar amb *Too Much Johnson*, un vodevil que volia estrenar en teatre amb tres pròlegs filmats per a cada un dels seus tres actes. Welles va rodar aquest material l'estiu del 1938 i, malgrat que el seu muntatge va quedar inconclús i no va arribar a temps per a l'estrena, demostra el seu domini del llenguatge cinematogràfic, fins i tot abans de *Ciudadà Kane*, i també fins a quin punt apostava per la transmedialitat entre el cinema i el teatre. Dels múltiples materials inacabats s'han rescatat veritables diamants en brut, com l'episodi d'*It's all true* que va rodar al Brasil el 1938 sobre els *jangadeiros* que es van jugar la vida quan van navegar des de Fortaleza per entrevistar-se amb el president del seu país per exposar-li les seves precàries condicions de treball. La joia de la corona és, però, una adaptació de *Don Quixot* que va començar a rodar a Mèxic el 1957 i va deixar inacabada quan va morir el 1985. Hi va treballar durant tot aquest temps, muntant, remuntant i afegint materials fins i tot molt després de la mort dels seus protagonistes, Fran-

cisco Reiguera i Mischa Auer. Sancho Panza era, per a Welles, una versió hispànica de Falstaff mentre ell, com Don Quixot, sabia molt bé què significava enfrontar-se als molins com si es tractés de gegants. De les imatges que es conserven es dedueix fins a quin punt el cineasta se sentia a prop dels seus personatges, als quals va forçar els anacronismes ja suggerits per Cervantes i en el relat del qual també va seguir els passos de l'escriptor en involucrar-se personalment en la pròpia obra.

Cineasta de la modernitat i artesà per les circumstàncies que el feien viatjar amb les seves pròpies càmeres i moviols per invertir en projectes propis el que guanyava com a actor en pel·lícules d'altres, Welles filmava apunts amb destins finals incerts. Un bon dia, va aprofitar la sortida del sol a Múrcia per gravar, sense maquillatge i amb vestuari contemporani, el monòleg de Shylock d'una versió d'*El mercader de Venècia* rodada el 1967 a la costa dàlmata i del qual s'havia perdut una bobina de so. Poc després, va filmar a la casa que tenia als voltants de París diverses escenes de *Moby Dick*, una novel·la que ja s'havia adaptat al teatre als anys cinquanta i en l'adaptació hollywoodiana del qual, dirigida pel seu amic John Huston, tot just interpretava un paper secundari. Relats breus, poemes o cartes a amics són alguns dels apunts que actualment es conserven al Film Museum de Munic per testimoniar la grandesa i la inabastabilitat de l'obra de Welles, un geni que desborda àmpliament l'etiqueta de cineasta, un dels més grans cineastes que probablement hagi existit mai. ●

Esteve Riambau és director de la Filmoteca de Catalunya i autor de quatre llibres i dos documentals sobre Orson Welles

El director nord-
americà gravant
darrere de la càmera
una escena de la
pel·lícula 'Othello' al
costat del Pont dels
Sospirs a Venècia
(1949) [Foto de Arhivio
Cameraphoto/Epoche
(Getty Images)]

SOTA LA PUNTA DE L'ICEBERG

Treballador incansable, l'obra de Welles amaga una impactant quantitat de treballs inacabats o mai exhibits

per E. R.

— Tot cineasta acumula una més o menys voluminosa cartera de projectes avortats. Welles va ser un cas excepcional a causa, en part, de la seva incommensurable capacitat de treball però també d'unes circumstàncies de producció que es debatien entre els imperatius comercials de la indústria i les seves habilitats per desenvolupar els seus propis projectes en circumstàncies sovint properes a l'artesania. Sota la punta de l'iceberg d'una immensa carrera cinematogràfica encapçalada per *Ciudadà Kane* subjau, per tant, una no menys impactant quantitat de treballs inacabats o no exhibits.

Les primeres amputacions de la seva obra corresponen a *El quart manament*, el seu segon llargmetratge estrenat sense la mitja hora final originalment rodada per Welles. Durant el muntatge, ell estava rodant un altre llargmetratge al Brasil, *It's all true*, que va quedar inacabat i del qual només s'han recuperat alguns fragments. Tres altres llargmetratges seus han quedat inèdits, en diferents estadis de muntatge. El primer és un *Don Quixot* per a televisió iniciat el 1957 al qual, fins i tot després de la mort dels seus protagonistes, va anar afegint escenes i modificant el muntatge fins a la seva mort, el 1985. El segon és *The Deep*, un thriller protagonitzat per ell mateix i Jeanne Moreau que va rodar a la Costa Dalmata el 1967 i que va deixar pràcticament acabat. *The other side of the wind*, finalment, era un ambiciós retrat d'un cineasta interpretat pel seu amic John Huston que va iniciar als anys setanta i que va quedar inacabat per desavinences amb el coproductor

Cada una d'aquestes ensopegades va ser compensada amb peces que Welles rodava amb la seva pròpia càmera per a futurs projectes que poques vegades va acabar. Dues joies per a televisió, *The Fountain of Youth* i *Portrait of Gina*, han estat exhibides només en cercles restringits, mentre que es va haver d'esperar fins a la seva mort, el 1985, perquè Oja Kodar diposés bona part del seu llegat al Film Museum de Munic. Allà s'han catalogat i restaurat diamants en brut com uns fragments de *Moby Dick* en els quals ell interpreta diversos papers de la novel·la de Melville, un *teaser* del projecte de *The Dreamers* amb el qual no va aconseguir seduir cap productor, lectures de fragments de clàssics de la literatura anglosaxona i una carta a un amic malalt en la qual relata l'odissea transoceànica de l'aviador Charles Lindbergh amb rivets autobiogràfics i testamentaris. També va rodar números de màgia protagonitzats per ell mateix per a un *Magic Show* amb destinació a la petita pantalla que mai va concloure i un debat sobre *El procés* amb els alumnes d'una universitat nord-americana que hauria pogut comercialitzar-se d'una manera similar a l'operació que va dur a terme amb *Filming Othello*.

Alguns detractors de Welles han aprofitat aquesta dispersió de la seva obra per atribuir-la a un mètode de treball capritxós i inconstant. La realitat és que la immensitat de la seva filmografia, la pública i la invisible, és el fidel reflex d'un creador exuberant. Qualsevol projecte de restauració d'aquests materials topa, d'altra banda, amb la insubstituïble absència del seu creador, l'únic que podia donar-los forma amb la moviola, allà on segons ell es feien veritablement les pel·lícules. ●

Orson Welles
durant el rodatge
de 'The Deep' amb
Jeanne Moreau
[Foto de Nicolas
Tikhomiroff/Magnum
Photos]

KANE

KANE & HEARST: SEMBLANCES RAONABLES

‘Ciudadà Kane’ es va basar en el retrat de la vida privada d’un home públic que s’assemblava sospitosament a William Randolph Hearst

por E. R.

— Orson Welles va aterrar a Hollywood amb els atributs d’una estrella del teatre de Broadway i com l’artífex de l’escàndol que havia suscitat la seva emissió radiofònica de *La guerra dels mons* en suggerir una suposada invasió dels Estats Units per naus marcianes. Amb aquest bagatge a l’esquena, les expectatives despertades pel seu debut davant les càmeres eren molt elevades. El seu primer projecte per a la RKO va ser una adaptació d’*El cor de les tenebres* de Joseph Conrad, narrada amb càmera subjectiva i amb matisos polítics. L’elevat cost de producció i l’inici de la Segona Guerra Mundial van desaconsellar la seva materialització i va ser llavors quan Welles va entrar en contacte amb Herman Mankiewicz per desenvolupar un guió basat en el retrat de la vida privada d’un home públic que s’assemblava sospitosament a William Randolph Hearst. L’elevat cost de producció i l’inici de la Segona Guerra Mundial van desaconsellar la seva materialització i va ser llavors quan Welles va entrar en contacte amb Herman Mankiewicz per desenvolupar un guió basat en el retrat de la vida privada d’un home públic que s’assemblava sospitosament a William Randolph Hearst. El guionista havia estat un dels selectes convidats a les fastuoses festes amb què el magnat de la premsa afalagava la seva amant, l’actriu Marion Davies. El pare de Welles, per la seva banda, havia estat amic de Hearst i, en qualsevol cas, es tractava d’un personatge popular, recentment ressenyat en una biografia de Ferdinand Lundberg, i que encaixava a la perfecció amb els retrats del poder que el cineasta desenvoluparia al llarg de la seva filmografia posterior.

Ciudadà Kane va traspasar, però, dues fronteres no exemptes de risc. La primera eren les similituds entre el Hearst real i el fictici Charles Foster Kane. Quan el primer va saber que el film transcorria en una mansió —Xanadú— molt semblant a la seva —Sant Simeón—, que el protagonista tenia una amant amb vocació artística —com Marion Davies en la realitat—, que els seus negocis periodístics tenien ramificacions polítiques i que la trama girava entorn de la paraula —Rosebud— amb la qual ell designava en la intimitat els genitals de la seva amant, va posar en marxa tota la seva artilleria contra la pel·lícula, a la qual el biògraf Lundberg també es va sumar amb una acusació de plagi. Els diaris del magnat van boicotejar l’estrena i els seus advocats van intentar convèncer els productors perquè destruïssin el negatiu, però tot va ser inútil. Afortunadament, el film va sobreviure i es va convertir en una icona de la història del cinema.

La segona frontera separa els dos possibles autors del guió de *Ciudadà Kane*, l’únic Oscar amb el qual Welles va ser guardonat en tota la seva carrera. Pauline Kael, la influent crítica del *New Yorker*, va denunciar el 1971 que les principals aportacions argumentals procedien de Mankiewicz, i la seva acusació va provocar allaus d’arguments a favor i en contra. Un cop escoltades les al·legacions d’ambdues parts, sembla clar que el guió, molt més que una breu biografia lineal, va ser una obra de creació col·lectiva que el cineasta va multiplicar amb audaços recursos de posada en escena. Potser per aquest motiu, quan va coincidir amb Hearst a l’ascensor d’un hotel de San Francisco, Welles li va preguntar si aquella nit volia assistir a l’estrena de la pel·lícula: “No em va respondre. I quan ja sortia cap a la seva habitació, li vaig dir: “Charles Foster Kane hagués acceptat”. ●

WELLES I ESPANYA: UNA HISTÒRIA IMMORTAL

Es va enamorar del país amb tot just 18 anys, en va estimar la cultura i gastronomia, i les seves cendres es van escampar en un pou de Ronda

◆
per E. R.

— Orson Welles va arribar per primera vegada a Espanya quan tot just tenia 18 anys. Era el 1933, es va instal·lar a Sevilla i allà es va trobar amb les petjades encara recents de Hemingway, es va contagiar de la comuna passió pels toros i va adquirir la consciència política que el portaria a defensar la República, des de la premsa i la ràdio nord-americanes, durant la guerra civil. El franquisme el va mantenir allunyat d'aquestes terres fins que, el 1953, coincidint amb la signatura del tractat d'amistat hispano-nord-americà, va tornar per al rodatge de *Mr. Arkadin*. La pel·lícula es va filmar en els madrilenys estudis Sevilla Films, amb exteriors a l'Alcázar i l'aqüeducte de Segòvia o Valladolid. A continuació, l'equip es va traslladar a Barcelona i la Costa Brava, i va partir finalment cap a Canes, Munic i París. Expulsat de Hollywood el 1947 i refugiat a Europa per no pagar els seus impostos als Estats Units, s'havia convertit en un nòmada a la recerca de productors que li financessin els seus projectes més personals.

Per aquest motiu, la seva peculiar adaptació de *Don Quijote* va arrencar a Mèxic, el 1957, però va continuar a Itàlia i Espanya i va quedar inacabada. Per Welles, el cavaller de la trista figura en un mite que, com ell, lluitava contra molins de vent alhora que l'associava amb el nostre país, mentre veia en Sancho Panza un àlter ego de Falstaff, el personatge shakespearà amb el qual se sentia profundament identificat i que també recalcaria a Espanya. *Campanades a mitjanit* es va rodar íntegrament al nostre país, des de l'octubre del 1964 fins a la primavera del 1965, en escenaris que inclouen la col·legiata de Cardona, Colmenar Viejo i la madrilenya Casa de Campo o diverses esglésies de Sòria i Segòvia, a més dels paisatges nevats que va trobar a Navarra. Establert, llavors, en una Espanya de la qual anteposava les seves virtuts eternes als inconvenients del franquisme, Welles va partir el 1966 cap a París per al rodatge d'*Una història immortal* però, una setmana més tard, ja havia tornat a Madrid per filmar els interiors a la seva mansió d'Aravaca, i convertir Chinchón i Pedraza en Macau.

Algunes escenes de la inacabada *The other side of the wind* estan rodades a Espanya durant la dècada dels anys setanta. També va aprofitar la seva participació com a actor en una versió de *L'illa del tresor* ambientada a Almeria per rodar alguns fragments de *F for Fake*, un documental sobre la creació i els seus falsificadors l'estrena mundial del qual tindria lloc al Festival de Sant Sebastià. Resulta coherent, en conseqüència, que dos anys després de la seva mort, el 1985, les seves cendres fossin dipositades per la seva filla Beatrice en un pou de la finca que el torero Antonio Ordóñez posseïa a Ronda. Per Welles, Espanya va ser bastant més que una estació de pas en el seu exili europeu. Tampoc va ser només un decorat.

Va ser una manera d'entendre la vida que recorre la seva biografia i es pot resumir en el títol de la sèrie documental que, el 1965, va rodar per a la televisió italiana amb imatges documentals de festes populars, arquitectura i gastronomia: *Viatge al país de Don Quixot*. ●

Orson Welles gaudint d'una corrida de toros amb un cigar el 1950

[Foto de Keystone-France/Gamma-Keystone via Getty Images]

Més de 80 anys construint una gran marca.

A La Mutua, tot el que fem és pels nostres clients i per a ells.
Per això, treballem cada dia per oferir-los millors productes i serveis.

902 555 555
www.mutua.es

segueix-nos a

MUTUAMADRILEÑA

Europa social segle XXI

—Des dels inicis del procés d'integració europea, l'Europa social va estar present com una aspiració que es va anar articulant pas a pas, en l'ampli context de l'Estat del benestar, que és un dels trets definitoris de l'Europa de postguerra i dels consensos que van fer possible un nou futur en circumstàncies històriques tan significatives com la caiguda del Mur de Berlín. Així va ser com l'Europa social es va anar perfilant com un “corpus” operatiu, generador de creixement i benestar. En gran mesura, l'Europa social es basa en el diàleg i pacte entre agents socials, en la concertació i acotació dels conflictes. Encara en moments d'euroescepticisme, l'Europa social no deixa de ser un model tangible per contrast amb la manera asiàtica. Els costos i les transformacions de l'Europa social són un dels reptes indicatius del segle XXI.

44 El futur de
l'Europa social
per Markus J. Beyrer

50 Unió Europea
en la bola de cristall
per Valentí Puig

52 Quin diàleg social?
per Emma Marcegaglia

EL FUTUR DE L'EUROPA SOCIAL

Els problemes de l'Europa social no provenen d'un dèficit de polítiques socials, sinó més aviat d'una manca de competitivitat global, les sortides de la qual són fonamentalment l'accés a nous mercats, la recuperació de la inversió i la creació de llocs de treball per reduir el desocupació, així com reduir dràsticament els índexs de pobresa. La coordinació transnacional és determinant

per Markus J. Beyrer

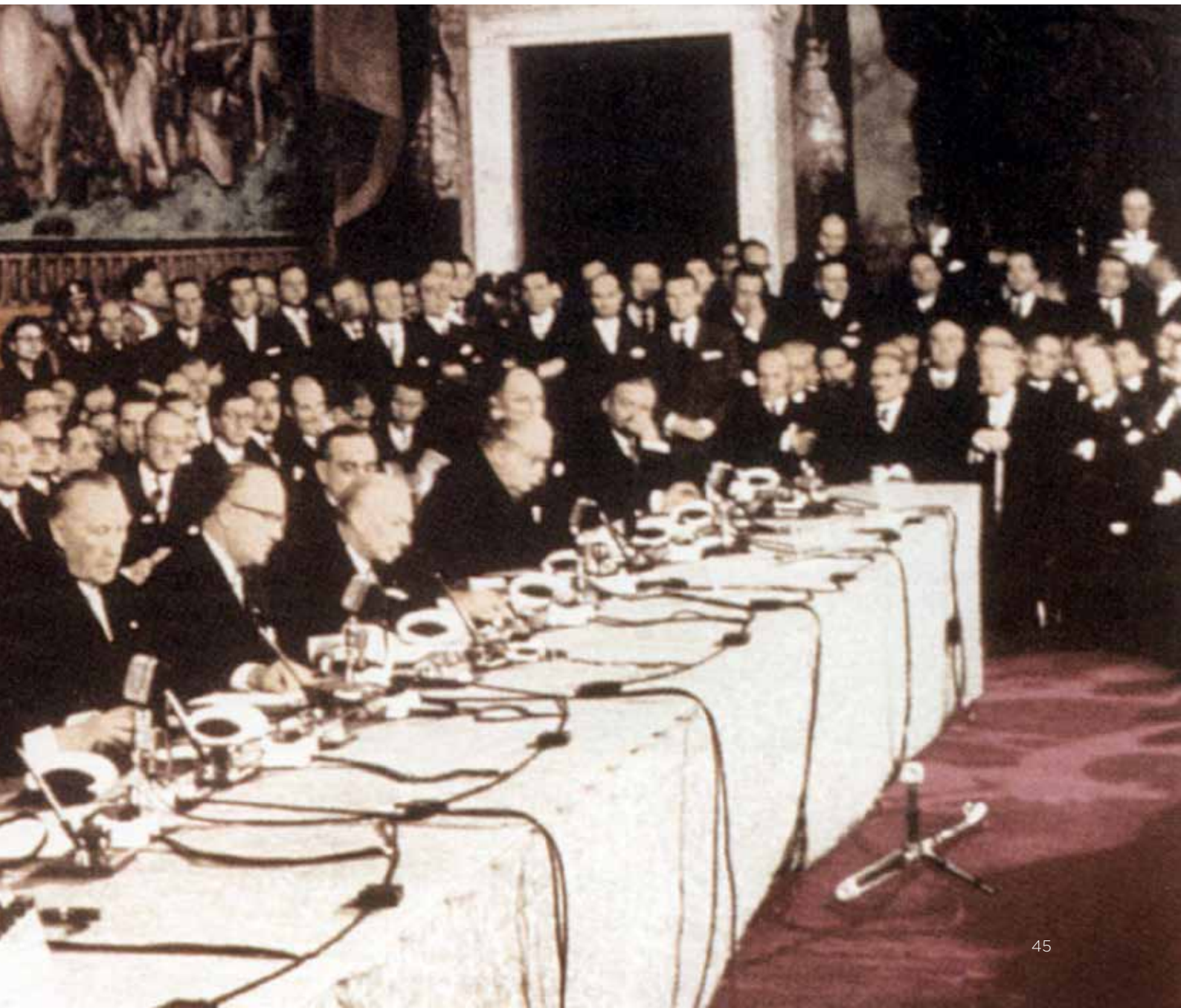
Reunió històrica dels
ministres d'Afers
Estrangers que van
signar els tractats per
crear la Comunitat
Econòmica Europea i
la CEEA el 25 de març
de 1957, a Roma
[Foto de/AFP/Getty Images]

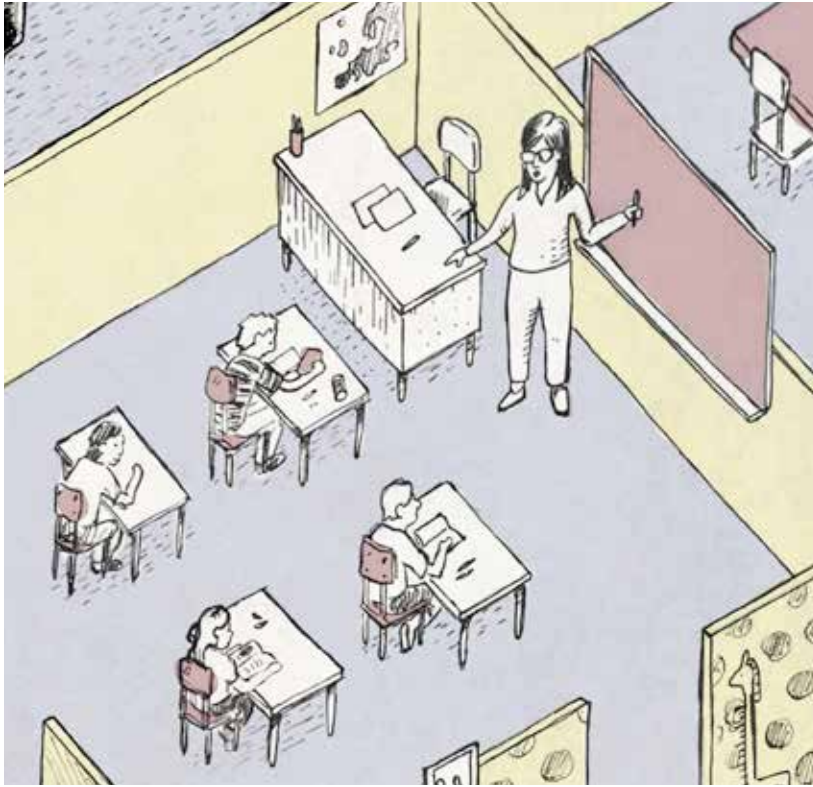

— Europa sobresurt amb el nivell més alt de benestar i igualtat social del món. Un component essencial d'aquesta dimensió social europea és l'existència de sistemes socials universals que representen una despesa elevada. En el 7% de la població mundial, la nostra proporció del PIB global és una mica més del 20% i comptabilitzem almenys el 40% de la despesa pública global en protecció social. A Europa, dos terços de la despesa total governamental es dediquen a la despesa social, que inclou l'educació, la sanitat i la protecció social.

EL REPTE. Els problemes socials pels quals travessa Europa actualment no es deuen a un dèficit de les seves polítiques socials, sinó a una falta de competitivitat global. La Unió Europea ha perdut una proporció considerable de la inversió directa estrangera. L'augment significatiu de la desocupació a Europa durant els últims anys reflecteix el deteriorament de les condicions. El repte social més urgent per a Europa és potenciar les inversions, crear ocupació i reduir l'atur. Els nostres alts índexs d'atur són

un repte a llarg termini, agreujat per la crisi. En gran mesura, aquest problema es deu a la ineficàcia i el baix rendiment del mercat laboral. En els últims 5 anys, s'han perdut 6 milions de llocs de treball a la UE, que s'ha allunyat del seu objectiu d'arribar al 7,5% d'atur el 2020. Mentrestant, l'economia nord-americana ha sumat 10 milions de llocs i avui l'índex d'ocupació als Estats Units supera les xifres màximes registrades abans de la recessió del 2008. En canvi, la UE no ha estat capaç de recuperar-se de la crisi ▶

Cal disminuir la falca fiscal sobre l'ocupació per evitar les trampes de la desocupació i esforçar-se a reduir el treball no declarat i la pobresa, inclosa la pobresa activa

i reduir el seu atur. Als EUA, la ràpida resposta dels darrers anys reflecteix un creixement econòmic més elevat. Entre el 2009 i el 2013, el PIB dels 28 membres de la UE va caure un 1,2%, mentre que el dels EUA va augmentar un 6,2%.

Una feblesa estructural clau a Europa és la dificultat per integrar els nousvinguts en el mercat laboral. L'ocupació, sobretot entre els joves, es veu obstaculitzada per rígides normatives, pels costos de la mà d'obra i per salaris mínims excessivament elevats. Les debilitats estructurals també són provocades per un desajust entre les habilitats disponibles i les necessitats del mercat laboral. Reforçar les perspectives d'ocupació per als ciutadans europeus requereix una varietat d'acords i mesures sobre el

treball que assegurin que les diferents formes contractuals resultin atractives. Això inclou evitar regulacions massa estrictes per a la protecció de l'ocupació. El treball és una opció econòmica atractiva comparada amb les prestacions socials. Cal disminuir la falca fiscal sobre l'ocupació per evitar les trampes de la desocupació i esforçar-se a reduir el treball no declarat i la pobresa, inclosa la pobresa activa. La combinació d'una població envellida i una reducció de la població activa suposa que cada vegada siguin més les persones grans econòmicament dependents d'una força laboral en declivi. En molts països, aquest repte és més complicat per la falta de reformes adequades encaminades a assegurar la sostenibilitat del sistema social.

EL CAMÍ A SEGUIR. Per assolir els objectius de l'Europa social resulta decisiva una combinació sòlida de polítiques macroeconòmiques com ara polítiques laborals i socials efectives. A la UE és necessari un creixement molt més gran per reduir la desocupació. Per descomptat, hi ha diferències dins de la UE en termes de política sobre el mercat laboral. Alguns països experimenten tendències més positives que altres en termes laborals. Per aquest motiu recau en la UE la tasca important de facilitar l'aprenentatge entre països per millorar el funcionament dels mercats laborals a tota la Unió. Les reformes del mercat laboral s'han de centrar a convertir l'ocupació en una opció més atractiva per als treballadors i per a aquells que busquen un lloc laboral, i a assegurar una bona combinació entre els llocs disponibles i les persones que sol·liciten feina.

Bona part dels reptes econòmics i socials d'Europa s'hauran d'abordar a escala nacional, on la UE ha d'exercir un paper de coordinadora, facilitant i aportant l'impuls de les reformes. Però la UE s'ha de concentrar en els assumptes importants i no veure's immersa a treballar en els detalls. Europa ha obtingut resultats raonablement bons durant la crisi en termes de flexibilitat interna. Moltes empreses han adaptat el temps de treball i els salaris dels empleats al cicle econòmic per retenir el talent dels seus treballadors durant la desacceleració i evitar així futurs costos. Com a conseqüència d'això, les empreses europees necessiten ara, abans de contractar més persones, utilitzar aquest excés de capacitat generat per la reducció de les hores de feina. En allò que Europa ha de progressar és en la flexibilitat externa. Les empreses han de tenir a la seva disposició una àmplia varietat de tipus de contractes laborals. La flexibilitat externa també significa evitar regulacions laborals rígides que puguin dissuadir la creació d'ocupació i la integració dels nousvinguts al mercat laboral. Malgrat les costoses polítiques laborals dutes a terme, la UE segueix per darrere en la motivació dels aturats. El nostre sistema fiscal i de prestacions no crea els

incentius suficients perquè les persones busquin feina de manera activa.

Reconstruir a Europa les condicions per a la creació d'ocupació també significa revertir la tendència de constants augmentos d'impostos i gravàmens socials a les empreses. Els costos no salarials s'han de suavitzar per promoure la inversió i la creació d'ocupació i, al seu torn, assegurar una base impositiva suficient per finançar les despeses socials bàsics, com ara l'ensenyament i la salut. Un altre objectiu de la política social per a la UE és reduir el nombre de persones que viuen en la pobresa. Entre el 2008 i el 2012, el nombre d'europesos en risc de pobresa o exclusió social va ascendir a 7,4 milions. Quan s'observa el paper possible del sou mínim en la reducció de la pobresa, els estats membres han de considerar l'impacte de la plena ocupació en els salaris mínims allà on n'hi hagi i la UE ha de respectar rigorosament les competències nacionals en relació amb les remuneracions.

NOUS MERCATS I CREIXEMENT.

L'accés als nous mercats augmenta les possibilitats de les empreses de créixer i generar ocupació. Per això, resulta essencial dur a terme ambiciosos acords comercials estratègics amb altres països. Per exemple, les actuals negociacions sobre el Tractat de lliure comerç entre la UE i els Estats Units (TTIP) poden generar 1,3 milions de nous llocs de treball a la UE en els propers 10 anys. Entre el 2000 i el 2012, l'índex del valor agregat de la UE a la indústria mundial va caure del 26% al 20%, mentre que les economies emergents d'Àsia van augmentar aquesta dada significativament, de menys del 10% al 28%. Des del 2008, la producció manufacturera a la UE va baixar un 12,4% i es van perdre 3,8 milions de llocs de treball en el sector industrial. Per fomentar la inversió a la Unió necessitem desenvolupar una base industrial sòlida i aprofitar els beneficis del mercat únic mitjançant una integració més efectiva.

La competitivitat global d'Europa dependrà del desenvolupament d'idees innovadores i que aquestes s'integrin

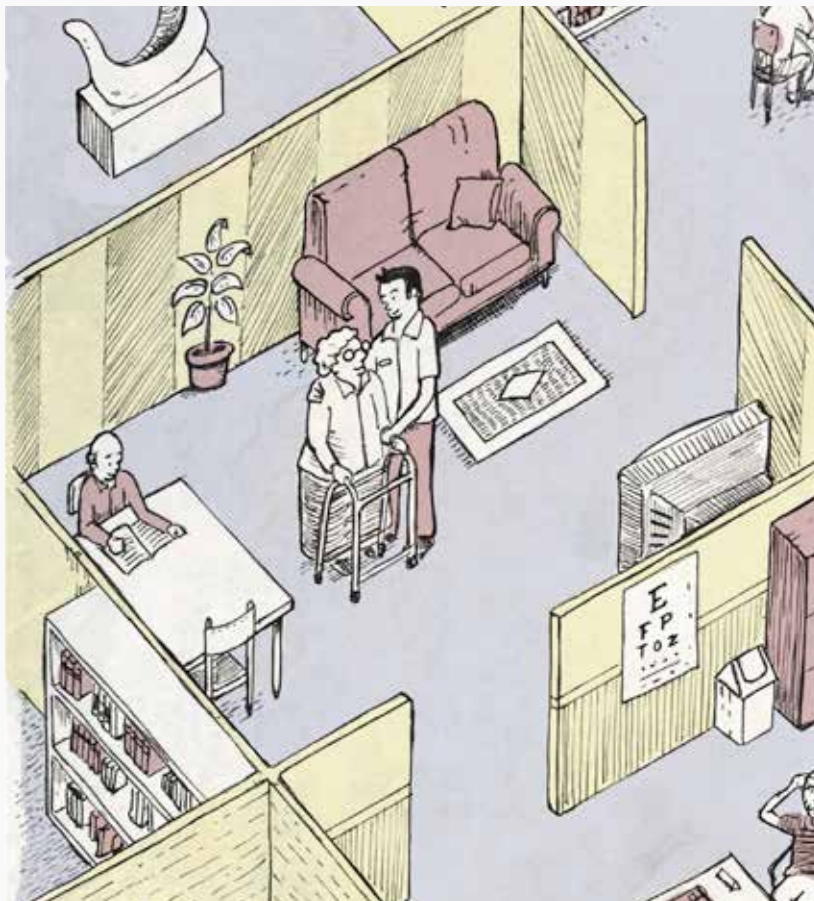
ràpidament en el mercat laboral. Per fer-ho, és necessària una força de treball preparada i productiva, sobretot de persones amb una formació en ciències, tecnologia, enginyeria i matemàtiques (STEM). També vol dir que Europa ha d'atreure treballadors qualificats de fora de la UE. L'economia digital ajudarà a impulsar la competitivitat de la UE i aportarà més de 2.000 bilions d'euros al PIB d'Europa el 2030. La digitalització de les economies europees pot generar la creació de 4 milions de llocs de treball. Per aprofitar al màxim aquestes oportunitats, Europa necessita persones amb els coneixements adequats i també una estratègia comunitària coherent centrada en l'aprenentatge digital i a ampliar recursos en tots els sectors educatius i de la formació professional.

La mobilitat és un component clau en el mercat únic. Resulta vital per a

les empreses accedir a una font més elevada de treballadors qualificats. Tot i així, el nivell de mobilitat intraeuropea és baix —a finals del 2012 només el 2,8% de la població total de la UE vivia en un altre Estat membre—. Tot i que la UE efectivament és un cas econòmic únic pel que fa a mobilitat del mercat laboral, el clima polític de cada Estat membre pot portar a una limitació d'aquesta mobilitat. Per això, la mobilitat s'ha de promoure fomentant la seva acceptació política. L'evolució demogràfica farà que els sistemes socials hagin d'oferir més amb menys recursos, de manera que les despeses socials han de mantenir els sistemes socials d'una manera econòmicament eficient. Els estats membres han d'assegurar que els recursos s'inverteixen en mesures favorables al creixement i a ajudar a aquells amb necessitats socials, el que contribuirà a la participació en l'ocupació. ➔

Il·lustració de Jaume Montserrat

Il·lustració de Jaume Monserrat

Per assegurar la sostenibilitat, la suficiència i la solidaritat intergeneracional és important continuar i intensificar les reformes en els sistemes de pensions i de salut. En l'àmbit europeu es pot fer més per aconseguir que el sistema de pensions no contribueixi a generar desigualtats macroeconòmiques. Així mateix, una vida laboral més llarga resulta clau en el context d'una esperança de vida creixent. Enfrontar-se al canvi demogràfic significa augmentar l'ocupació per assegurar que la UE, l'Espai Econòmic Europeu (EEE) i els estats membres tinguin una força laboral prou nombrosa i qualificada. Necessitem desenvolupar una aproximació de la UE a llarg termini pel que fa a migracions econòmiques de tercers països i la política de migració de la UE s'ha d'adequar a la demanda general de treball a Europa.

EL PAPER DE LA UNIÓ EUROPEA. L'èxit d'Europa dependrà de si

les institucions, els governs i els socis nacionals i europeus poden aconseguir que l'ocupació i les polítiques socials convergeixin per aconseguir una recuperació generadora d'ocupació. El diàleg social europeu és un vehicle important de la política social de la UE perquè permet desenvolupar polítiques socials equilibrades i acords que reflecteixen millor les necessitats de les empreses i dels treballadors alhora que fa possible la construcció d'una entesa compartida i una confiança mútua que són els prerequisits bàsics per modernitzar els mercats laborals europeus. Com a prioritat, la UE s'ha de centrar a arribar a acords dins el marc europeu per crear reformes del mercat laboral nacional. L'ocupació i les polítiques socials de la UE han de mobilitzar les organitzacions competents, així com els recursos i les eines disponibles en un enfocament polític coherent per assolir l'objectiu del 75% d'ocupació el 2020. Els principis co-

muns del Consell Europeu del 2007 en *flexigüretat* són una bona base. A més, s'han de reforçar els mètodes oberts de coordinació que s'apliquen actualment en els àmbits de l'ocupació i de la protecció social i inclusió, d'acord amb el semestre europeu i en col·laboració amb els interlocutors socials europeus. L'objectiu és augmentar el compromís dels estats membres per proporcionar una millor implementació i més bons resultats laborals a escala nacional.

La crisi ens ha recordat que les economies europees estan estretament interconnectades, sobretot com a part del mercat comú. Alhora, cada Estat membre ha de trobar la seva pròpia ruta de reformes perquè no hi ha un prototip europeu per a les reformes estructurals. Consolidar la Unió Econòmica i Monetària pot ajudar els membres de la Unió a reforçar la seva competitivitat i la seva capacitat per adaptar-se a les sacsejades econòmiques. Si s'implanta amb èxit, això portarà a més convergència cap al creixement i cap a més cohesió social a tota la UE. Però això només funcionarà si tots els estats membres adopten un enfocament polític centrat a restablir la competitivitat i fomentar el creixement i l'ocupació.

El procés del semestre europeu, incloent l'"Estudi prospectiu anual sobre creixement" i les recomanacions específiques per a cada país, s'ha convertit en el principal vehicle per traçar i subministrar les reformes necessàries. El repte consisteix a garantir que aquest procés tingui realment un impacte mitjançant una execució coherent de les recomanacions per països i el compliment de les normes pressupostàries. La UE ha de ser catalitzadora d'aquesta acció a escala nacional i els països europeus, per la seva banda, han de demostrar més voluntat política per complir amb les reformes del mercat laboral. Per dirigir el procés de reformes, la UE ha de configurar un nou enfocament en *benchmarking*. El Consell podria convidar a la Comissió representants dels estats membres i els interlocutors socials per discutir la millor manera d'aconseguir progressos a escala nacional, inclosa la

definició dels objectius, d'accions basades en bones pràctiques, o *benchmarks* per a l'avaluació dels progressos.

EL PAPER DEL DIÀLEG SOCIAL.

El diàleg social pot ser una eina vital per transformar la situació de la UE si els interlocutors socials exerceixen un paper positiu i se centren en com resoldre els reptes concrets socials i del mercat laboral. Un objectiu clau per als interlocutors socials europeus és aconseguir millor coordinació entre les agendes socials nacionals i de la UE mitjançant la implantació d'un marc de discussions nacionals sobre les polítiques i reformes necessàries, en el context del Comitè del Diàleg Social intersectorial de la UE. Tant les institucions de la UE com els estats membres han d'actuar en conseqüència amb les recomanacions elaborades pels interlocutors socials europeus.

La UE ha d'assegurar les condicions per a un intercanvi i unes negociacions positives entre els interlocutors socials, sense afavorir cap tipus de resultats. En alguns temes no hi ha d'haver una preferència implícita per acords vinculants sobre els no vinculants o un altre tipus d'iniciatives. La Comissió és lliure de dur a terme les seves propostes en tot moment, però no ha d'interferir en la responsabilitat que els interlocutors socials tenen en la implementació d'instruments independents per al diàleg social a la UE, i en particular en els acords autònoms. Això inclou acords que procedeixin d'una consulta de la Comissió i aquells que sorgeixin d'iniciatives independents dels interlocutors socials de la UE. Per als dos tipus de pactes, els interlocutors socials europeus es comprometen a avançar cap a una millor implantació al màxim nombre de països possible. La Comissió ha de reconèixer, també, que els sistemes de diàleg social nacional no són estàtics, sinó que s'han d'adaptar a realitats econòmiques i socials en evolució constant.

IMPLEMENTACIÓ DE LA LEGISLACIÓ SOCIAL EXISTENT A LA UE. BusinessEurope dona suport al desig del president de la Co-

La UE ha d'assegurar les condicions per a un intercanvi i unes negociacions positives entre els interlocutors socials, sense afavorir cap tipus de resultats

missió Europea, Jean-Claude Juncker, de donar prioritat al degut compliment i a l'aplicació de la legislació social existent a la UE i eliminar els tràmits innecessaris. És a dir, assegurar-se que la legislació social pugui ser aplicada per les empreses i assolir els seus objectius de protegir els treballadors sense crear una burocràcia innecessària. En aquesta línia, BusinessEurope dona suport a l'enfocament del nou Marc Estratègic Europeu de Salut i Seguretat en el Treball sobre una millor implantació, conformitat i simplificació de la legislació ja existent a la UE. També és important aplicar plenament la directiva sobre el desplaçament de treballadors, que no s'ha de revisar ja que s'ha adoptat recentment una nova directiva d'aplicació. Ara cal centrar-se en una incorporació adequada de la directiva d'aplicació en tots els estats membres de la UE. La legislació social a escala europea tracta de normes mínimes, no màximes. Per això, la UE s'ha d'allunyar de tendències anteriors, en les quals en alguns casos ha utilitzat excessivament el seu poder regulador en el camp social.

BusinessEurope espera contribuir a les pròximes discussions sobre la configuració del futur de les polítiques migratòries de la UE. Per esdevenir un suport eficaç, les polítiques migratòries de la UE han de perseguir els reptes econòmics i laborals. Seria útil una reflexió europea sobre la millora de l'intercanvi d'informació entre estats membres en els seus mercats laborals i les seves necessitats per avaluar el paper que pot exercir la UE per ajudar-los a satisfer aquestes necessitats. El Fons Social Europeu (FSE) ha de dur a terme un paper important per donar suport als propòsits de les polítiques socials i laborals de la UE, en particular millorar l'accés a

l'ocupació i el desenvolupament d'habilitats. S'han destinat més de 80 bilions d'euros per al període 2014-2020. Els estats membres han d'adoptar els seus programes operatius amb rapidesa, amb una participació adequada dels interlocutors socials nacionals. Per aconseguir millors resultats en l'ocupació i una entrada al món laboral més senzilla per als joves, la iniciativa sobre ocupació juvenil és un projecte clau de la UE. 8 bilions d'euros és una quantitat de diners important i dedicar els recursos a les regions amb un índex d'atur juvenil superior al 25% és la manera adequada per fer progressos tangibles. No obstant això, aquesta iniciativa només resultarà eficaç si la UE i els estats membres prenen les mesures adequades per completar la planificació i els processos administratius, i arribar realment als joves. La garantia dels joves pot tenir un rol important si complementa, i no s'utilitza per evitar, les adaptacions estructurals necessàries dels mercats laborals i els sistemes d'educació i formació professional.

L'ACTIVITAT EMPRESARIAL

I LA UNIÓ EUROPEA. En resum: el món dels negocis creu fermament en la Unió Europea. Són les empreses les que conduiran a una millora de la prosperitat dels ciutadans europeus mitjançant les inversions a Europa, generant creixement i creant llocs de treball. Cal tenir present que els desafiaments socials només es poden abordar mitjançant el creixement econòmic, la competitivitat del sector privat i la intensificació de les reformes —incloses les reformes del mercat laboral nacional—. ●

Markus J. Beyrer és director general de BusinessEurope

UNIÓ EUROPEA EN LA BOLA DE CRISTALL

La consolidació de l'Europa social passa pel rigor i la prudència en les reformes que la crisi del 2008 ha fet imprescindibles, en un moment en què, lògicament, cal un canvi en la gestió de l'Estat i, consegüentment, en l'Estat del benestar, amb la perspectiva d'una Unió Europea més cohesionada i competitiva

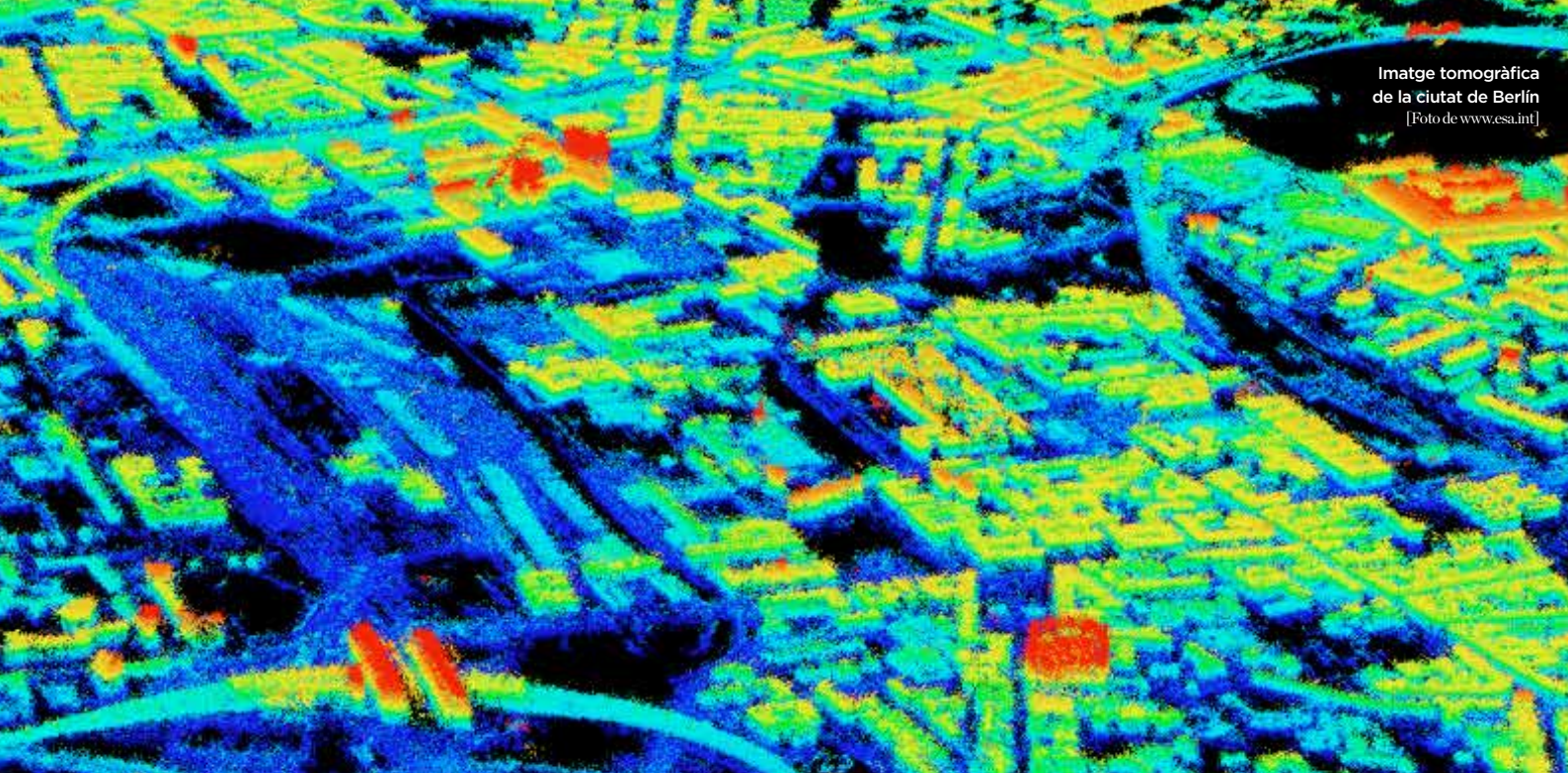
per Valentí Puig

—De l'euroessimisme a l'europessimisme beatífic els auguris sobre el futur de la Unió Europea a vegades s'assemblen a la consulta de metges al costat del llit d'un malalt enigmàtic que tant pot saltar en pijama per participar en una marató com escenificar una lenta agonia. El 2004 va ser proverbial la relliscada de Jeremy Rifkin en el seu assaig *El somni europeu*. Per Rifkin, el somni europeu agafaria el relleu allà on la postmodernitat estava perdent força. Era la tesi d'un segle XXI com a segle d'Europa, en contrast amb el declivi dels Estats Units. Després es va dir que estàvem en el segle d'Àsia i al final se'l va apropiari

la Xina. Fins i tot en la bola de vidre de l'endeví més encertat ha estat sempre impossible definir tot un segle quan tot just acaba de començar. El que sabem pels llibres d'història és que la competitivitat de les nacions és crucial, i de la nostra època deduïm que la informació és crucial per ser competitius. No és menys fonamental ser estables, com ja van intuir els qui insistien en l'Europa social, que entre altres coses consisteix a preveure i acotar els conflictes. El diàleg social, la concertació.

A *La quarta revolució*, John Micklethwait i Adrian Wooldrige anuncien que l'Estat està a punt de canviar. Si una

conseqüència de la tercera revolució que va ser l'Estat del benestar és l'actual obesitat i, alhora, hiperactivitat de l'Estat, això provoca que, després d'haver-lo sobrecarregat amb les seves demandes, els votants estiguin irritats perquè —segons la seva percepció— funciona tan malament. Ara bé, permet això dir que hem perdut la confiança en la manera com som governats? Sigui com sigui, la quarta revolució de l'Estat significa primerament una millora substancial de la seva gestió segons les noves tecnologies, especialment les de comunicació. Es pot reinventar l'Estat. Ha passat a Suècia i Dinamarca sense necessitat de

recórrer al model de Singapur. Tampoc és indefectible que tot servei públic hagi de ser una oferta estatal.

Als anys noranta, els contingents de l'artilleria thatcherista van ser mobilitzats contra el model social europeu propugnat tan cartesianament per Jacques Delors en presidir la Comissió Europea. En realitat, la proposta de Delors aportava més dependències que solucions. Per a tota societat, la qüestió crucial és com conciliar eficàcia econòmica i solidaritat. És la clau de l'Europa social, és a dir, el marge equitativament operatiu per a les reformes de l'Estat del benestar. El més lògic, segons el model dels savis fundadors de l'Europa comunitària, és aconseguir avenços basant-se no en postulats abstractes sinó en tempejos empírics. Heus aquí el difícil repte de l'atur i la desafecció ciutadana com a conseqüència d'una distància entre les institucions comunitàries i el carrer, una distància en la qual s'han aposentat els nous populismes.

La sensatesa i el gradualisme en la reforma de l'Estat del benestar seran decisius perquè la idea d'Europa s'autolegitimi després de la crisi aguda del 2008. És decisiu el cicle demogràfic, actualment deficitari. En un altre sentit, la

noció de *flexiseguretat* requereix capacitat suggestiva, de la mateixa manera que caldrà una especial capacitat pedagògica per explicar els avantatges del Tractat transatlàntic de lliure comerç als sectors més atemorits de les societats europees, predisposats a creure que es tracta d'importar unilateralment *fast food* de Kentucky.

Cal no oblidar que el principi de subsidiarietat és un element fundacional de l'Europa de postguerra, herència de l'ADN d'una economia social de mercat que defensava la democràcia cristiana i que va acabar sent una zona central del consens europeu entre democràcia cristiana i socialdemocràcia en els temps inhòspits de la guerra freda. Per a la Fundació Schuman, les reformes que han estat imprescindibles per aturar la crisi poden contribuir al fet que en la postcrisi no arrelin els populismes. La medicina ha estat amarga i les xifres d'atur són aclaparadores, però aquest és l'horitzó de l'Europa social postcrisi. És a dir, els canvis estructurals efectuats en temps recents són essencials per a la cohesió social de l'eurozona i per a la reactivació del seu potencial de creixement. Més enllà d'aquesta perspectiva, a la bola de vidre únicament apareixen components

tòxics que, com la demagògia, el confusióisme i la inestabilitat, estanquen la competitivitat i minven l'Europa social. Malgrat tot, en aquesta bola de vidre la Unió Europea —econòmica, social, política i institucional— no es perfila com una suma zero en què uns guanyen i altres perden.

Segons Micklethwait i Wooldridge, si al segle XX la tecnologia concentrava poder, al segle XXI la tendència és la inversa: la tecnologia no només reduirà l'Estat sinó que també el millorarà. És a dir, les mutacions tecnològiques poden millorar l'Estat sense cost. Ajuda a contemplar el futur de l'Europa social sense fatalisme si les innovacions de l'Estat del benestar es gestionen de manera concertada i gradual. Que l'Europa social necessiti una posada a punt de tots els seus engranatges no significa desmantellar l'Estat del benestar. Més aviat consisteix a ampliar marges competitius per donar durada. Consultada el 2015, ni la millor bola de vidre pot anar, amb totes les excepcions, gaire més enllà del 2025. I el que s'albira és la peremptòria indispensabilitat d'una Unió Europea que, sense recelar dels megacanvis, sigui socialment cohesionada, capaç de competir i alhora solvent per influir en un món inestable. ●

QUIN DIÀLEG SOCIAL?

El model social i econòmic europeu necessita responsabilitat, transparència, col·laboració i debat per afrontar amb competitivitat els reptes del món actual. La revolució digital, la globalització i la recessió així ho exigeixen: hem de treballar units per aconseguir generar ocupació i un creixement sostenible

per Emma Marcegaglia

—Sobre el futur del diàleg social europeu m'agradaria destacar quatre punts principals. El primer, la direcció del diàleg s'ha d'orientar a buscar solucions als reptes del món actual. Necessitem reaccionar davant la falta de competitivitat a què s'enfronta Europa. Aquesta és la condició prèvia per poder generar creixement, ocupació i sostenir el nostre model social europeu. Actualment el percentatge de les inversions estrangeres a Europa és inferior que abans, del 40% el 2005 al 24% el 2012. Necessitem fer tot el que estigui a les nostres mans per atreure inversió estrangera directa a la nostra regió, cosa que afavorirà la creació de més oportunitats laborals.

Però atreure inversió i reaccionar als reptes globals a què s'enfronta la nostra economia només es pot fer si comprem clarament per què la competitivitat és tan important, tant per a treballadors com per a ocupadors. Evidentment, la revolució digital és un punt d'inflexió que canvia les regles del joc tant per a les empreses en termes de com venen els productes i serveis, com per als treballadors, que han d'adaptar les seves habilitats. Les cadenes de valor mundials són cada vegada més curtes, més "sota comanda" i si no treballem tots junts per ser més competitius, ens arrisquem a perdre oportunitats de creixement i de creació d'ocupació. Els problemes socials d'Europa es deuen a la manca de competitivitat i el diàleg social ara ha de donar prioritat a aquest aspecte: treballar plegats per traçar les reformes necessàries amb les quals enfrontar-nos als proble-

mes actuals i anticipar-nos als futurs. Hem de centrar-nos en la col·laboració per aconseguir aquestes reformes.

El meu segon punt és: què hem de fer per executar aquesta visió? Quina ha de ser la contribució dels nostres interlocutors socials? Necessitem mantenir-nos fermes, responsables, per construir una confiança mútua i per negociar de manera que s'assoleixi un bon compromís per a les dues parts. Això significa que els interlocutors socials de la UE s'han d'ocupar de qüestions europees, els socis nacionals de qüestions nacionals, els socis sectorials de qüestions sectorials i deixar la flexibilitat necessària perquè empresaris i treballadors tractin les seves pròpies qüestions a escala empresarial.

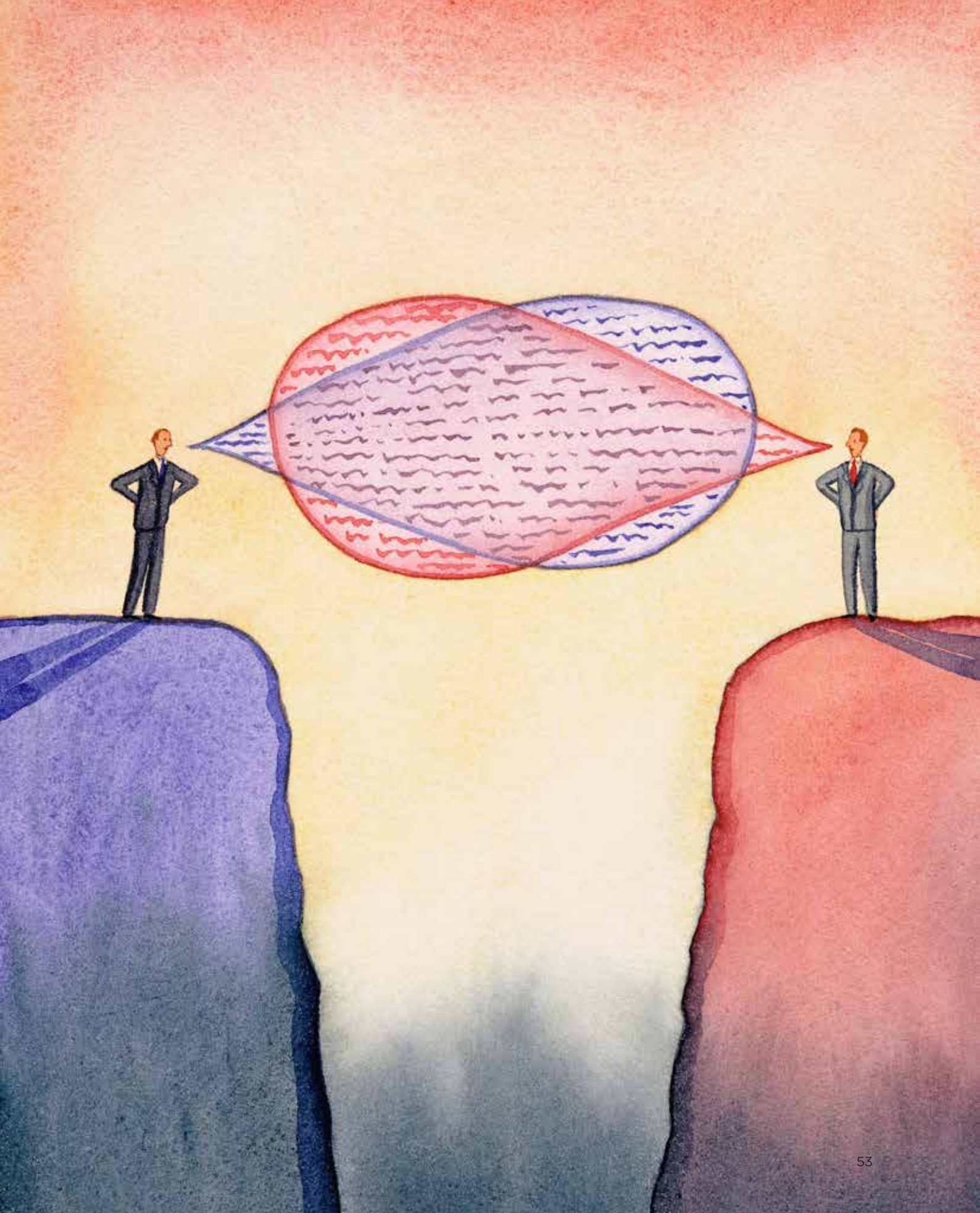
El meu tercer punt és que els interlocutors socials no s'han de desentendre de les seves obligacions. Els interlocutors socials nacionals han d'implementar el que decideixin els interlocutors socials europeus. Nosaltres hem fet els nostres deures, però encara caldrà fer més progressos per a la implementació dels nostres acords autònoms. Si hi ha problemes específics en alguns països, són els que hem d'abordar. Però aquesta sortida no s'ha d'aconseguir mitjançant una participació més elevada de la Comissió Europea en el nostre treball bilateral. Depèn dels mateixos interlocutors socials, a escala nacional i europea, trobar les millors solucions. Les negociacions han de produir resultats, no podem seguir pagant els costos de la inacció. Per tant, els interlocutors socials

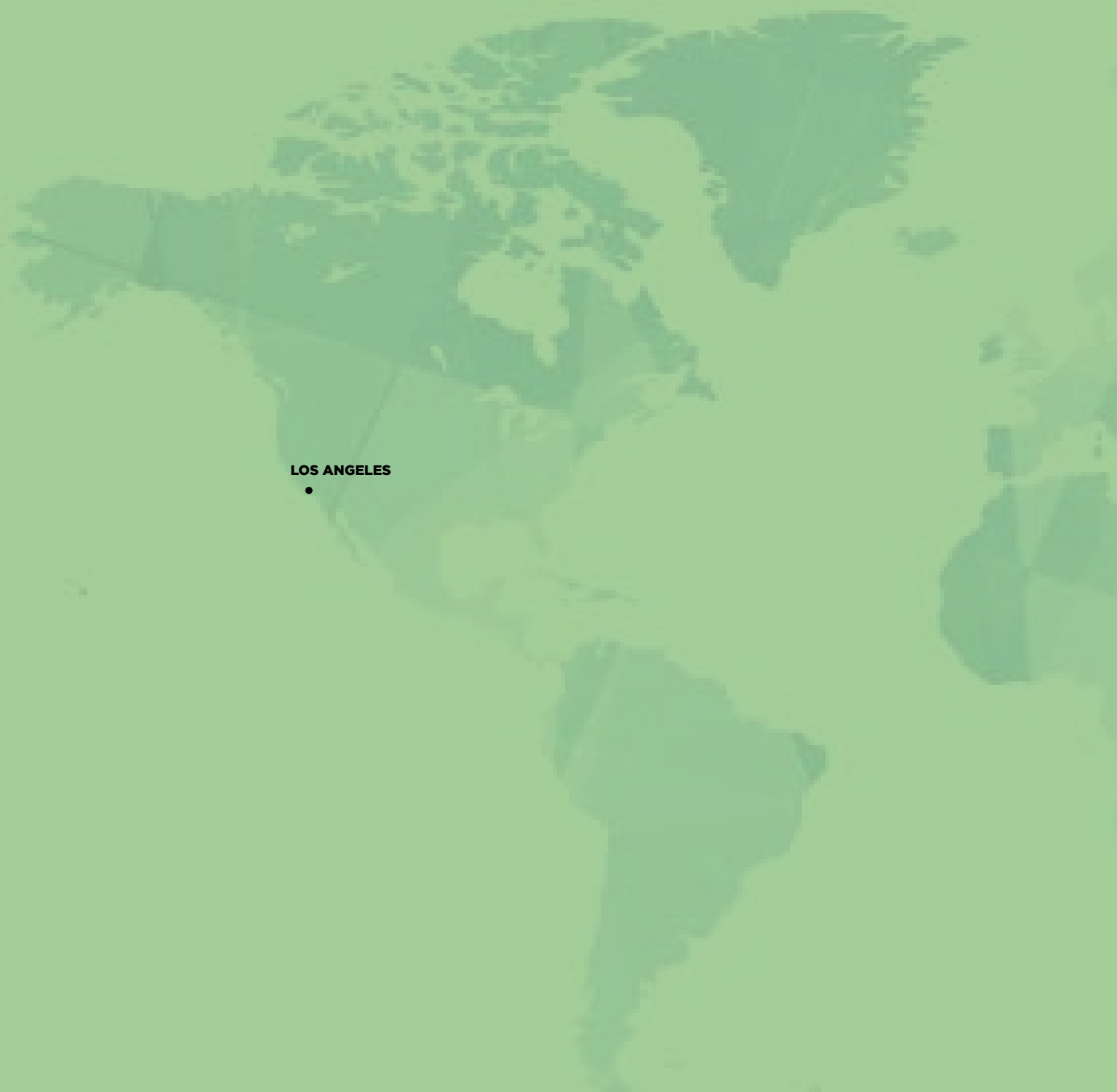
han de garantir que els seus acords siguin rellevants i que serveixin per resoldre els problemes a què s'enfronten les companyies i els treballadors. En altres paraules, i per utilitzar les del president Juncker, els interlocutors socials de la UE també han de ser "grans en les grans coses i petits en les petites coses".

El meu quart i últim punt és sobre el futur. Al començament del diàleg bilateral social autònom, el treball dels interlocutors socials europeu era diferent de l'actual. Fa 30 anys era necessari completar el mercat únic amb acords socials de la UE implementats com a directives. Però avui, amb una Unió ampliada i economies globals, els interlocutors socials han de seure junts per crear un debat centrat en les reformes. En la nostra proposta sobre una col·laboració, els interlocutors socials nacionals tenen un paper important per fer. Cada país ha de trobar l'equilibri adequat i la combinació de mesures per millorar la competitivitat, el creixement i l'ocupació. Però és evident que el que passa en un país té conseqüències en altres. Les reformes s'han de dur a terme amb els nostres representants sindicals i en col·laboració, el camí pel qual aposta BusinessEurope. El diàleg social és la millor manera d'aconseguir resultats, però les negociacions han de ser capaces de generar-los. ●

Emma Marcegaglia és la presidenta de BusinessEurope

Text adaptat de la seva intervenció en la conferència "Un reinici del diàleg social" del 5 de març.

F

Carta des de Los Angeles

—Des que el 1850 Califòrnia va ingressar a la Unió, la ciutat de Los Angeles va començar a adquirir una identitat molt precària i elemental al desert, molt abans de convertir-se en la ciutat mutant que segueix sent Hollywood, on un jove Orson Welles buscava el seu lloc entre els millors. Així, LA es va començar a assemblar cada vegada més a un immens decorat cinematogràfic, la gran urbs policèntrica, de vegades convulsa, lloc de glòria, fama, fracàs i precipici, sempre sobrecarregada d'adrenalina i també fàbrica de somnis. LA, un conjunt de franges suburbanes a la recerca d'una ciutat. Com diu un personatge de Scott Fitzgerald: “Finalment, vaig acceptar Hollywood amb la mateixa resignació d'un fantasma assignat a una casa encantada.” Los Angeles, megaciutat sorgida del no-res i molt més que Hollywood.

LOS ANGELES: EL DESASTRE QUE AGUAITA

Res com un bon desastre ben a prop per posar en funcionament la imaginació de Los Angeles. La gran ciutat sobreviu gràcies a la seva pròpia imaginació apocalíptica, a la voluntat de resistir-ho tot metabolitzant-ho com una dada quotidiana, com els tsunamis per a demà passat, els pumes menjanens o l'escassetat d'aigua

per Pablo Ximénez de Sandoval

— Una de les primeres dades que coneix el nou resident a Los Angeles és que a la ciutat hi ha un terratrèmol amb desenes de morts cada 20 anys. I l'últim va ser fa 21. La sèrie històrica demostra que no és ben bé així, però fins i tot els polítics ho donen per fet: l'espera va caducar fa un any. En qualsevol moment, Los Angeles serà arrasat per un nou terratrèmol. No és una qüestió de si passarà, sinó de quan passarà. M'ho han repetit tantes vegades que l'altre dia finalment al supermercat vaig comprar un paquet de 12 llaunes de vianda de carn Hereford. Ja tenia al rebost 24 ampolles d'aigua, una llanterna de miner i una capsa de piles. Em falten, segons les recomanacions oficials de l'Ajuntament: còpies de tots els documents importants, efectiu i xecs de viatge, una motxilla, barretes de proteïnes, guants de feina, barretes de llum química, tovallolletes humides, carettes de pintor, ponxos de pluja, equip de primers auxilis, un xiulet, cinta aïllant, un sac de dormir per persona, una muda completa per persona, entreteniment per als nens, una ràdio o una tele que vagi amb piles i un mapa local. Això és el mínim que s'ha de tenir per sobreviure 72 hores després d'un gran terratrèmol, segons asseguren les autoritats. No sé on posaré tot això. Només cap al traster del soterrani. Però no sembla una opció gaire intel·ligent si la casa cau.

Califòrnia és una de les zones amb més activitat sísmica del món, amb uns 10.000 terratrèmols a l'any, òbviament gairebé tots de baixa intensitat. A Los Angeles hi ha tantes falles que és difícil seguir-ne el rastre. Hi ha la de San Andrés, a l'interior. Tan gran que en alguns llocs és visible com una cicatriu a la terra i que hom sap que pot provocar un terratrèmol de magnitud 8 a l'escala de Richter. La simulació d'un terratrèmol d'aquesta falla que promociona l'alcalde assegura que la terra tremolarà durant gairebé dos minuts. En l'últim terratrèmol greu, a Northridge —al nord de la ciutat— el 1994, la terra només va tremolar durant set segons i van morir més de 60 persones. Hi ha una altra falla sota de Hollywood, expliquen, tan

evident que un jutge acaba de paralyzar la construcció de dos gratacels al centre turístic. I una altra sota Downtown que, pel que sembla, podria ser la més destructiva de totes si s'activa. Cada poc temps, els diaris et sorprenen amb no-sé-quina falla en la qual ningú s'havia fixat. És com tenir monstres sota el llit. No es veuen, però fan por.

Els terratrèmols són la principal amenaça a la supervivència de Los Angeles. Ha estat també el mètode favorit de Hollywood per torturar la ciutat des de la seva gran expansió als anys vint. Però aquesta és una ciutat per a la qual la possibilitat d'una destrucció total, que ens despertem demà en un escenari com *Mad Max*, és part del seu dia a dia. Està intricat en la seva personalitat. En cap altre lloc l'alcalde repetiria gairebé en cada discurs que la gent ha d'estar preparada per a un terratrèmol apocalíptic, com si parlés del pressupost d'educació. Ningú pensa en desastres naturals en una capital europea. Ningú pensa que a Nova York li pugui passar res més que un fred gelador a l'hivern i un caos circulatori perquè s'espantia el metro de tant en tant. Però Los Angeles viu al límit de l'extinció física i no sap viure d'una altra manera.

Mike Davis, periodista i historiador de Los Angeles i veritable guru de l'esperit de la ciutat, ha descrit aquest comportament en el seu llibre *The Ecology of Fear: Los Angeles and the Imagination of Disaster* (Vintage Books, 1998). En el llibre, tan divertit com inquietant i ben documentat, Davis descriu LA com un "parc temàtic de l'Apocalipsi" on si hom fa cas de totes les advertències, se'n va a dormir sense saber si l'endemà morirà devorat per una plaga d'abelles assassines —i no m'ho invento— o per falta d'aigua potable. El llibre és una recopilació de com qualsevol desgràcia, per excepcional que sigui, pot ser convertida en una amenaça definitiva per l'angoixant obsessió de Los Angeles pels desastres.

Per exemple, a les muntanyes que envolten la ciutat —Santa Mònica, Hollywood, Verdugo, San Gabriel— és habitual la presència de coiots, que baixen ➤➤

Al voltant de les platges de Santa Mónica hom pot trobar cartells rodons blaus amb una fletxeta que assenyalava cap a l'interior i diu: "Tsunami Evacuation Route"

de tant en tant a buscar menjar. En els barris propers a Griffith Park, el parc municipal més gran dels EUA, algú et comentarà un dia: "T'has fixat que no hi ha gats blancs?". És perquè són els que ho tenen més difícil per amagar-se dels coiots, asseguren. Me'ls he trobat dues vegades. L'una passejant pel meu carrer de matinada, i l'altra en els gronxadors de Griffith. Cal dir que el primer que sorprèn d'un coiote és adonar-se de com de ben fet està el dibuix de la Warner Brothers dels anys cinquanta.

El fet és que el 1981, un nen va morir en ser atacat per un coiote a Glendale. El 1986, als afores de San Juan Capistrano, un puma va agafar una nena de 5 anys pel cap i la va arrossegar fins que els pares van aconseguir espantar-lo. Hi havia precedents quan, després d'una sequera de sis anys seguits —l'actual ja en dura quatre— a finals dels anys vuitanta i principis dels noranta, els animals salvatges van començar a acostar-se més sovint a la ciutat a buscar aigua i menjar. Les "trobadures perilloses" amb coiots i pumes van augmentar i, amb elles, la paranoia. El 1993, una nena de 10 anys va ser atacada per un puma en un parc regional proper a Descanso, prop de San Diego. La nena estava en una zona de pícnic jugant envoltada d'adults. Li va salvar la vida el seu gos, que es va llançar contra el puma després de la primer mossegada. En aquells moments, a Los Angeles ja se sentien els experts que advertien que la necessitat havia fet que els pumes desenvolupessin el gust per la carn humana. No obstant això, només hi ha documentats nou morts a tot els EUA i el Canadà per atacs de puma en tot el segle XX. Hi va haver deu atacs de pumes a humans a tot Califòrnia entre el 1900 i el 1995. Però set d'aquests incidents van tenir lloc al sud de Califòrnia en només tres anys, i d'aquests, dos van ser mortals. El 1995 un puma va matar horriblement una dona de 56 anys a la mateixa zona de Descanso. «A Descanso tenim una dita: "Quan entres al parc, entres a la cadena alimentària"», diu un granger local en el llibre de Davis. L'anomenada *crisi dels depredadors* va arribar a ser un tema d'enfrontament electoral entre caçadors i ecologistes. Des de llavors, a les entrades dels camins forestals de parcs com Griffith Park, al centre de Los Angeles, hi ha cartells que adverteixen de la presència de pumes, coiots i serps de cascavell. Un altre cartell prohibeix "donar de menjar a la fauna salvatge". No se sap si és irònic.

Recentment, el diari de referència local, *Los Angeles Times*, ens sorprenia amb una nova amenaça. L'illa Catalina, davant de Los Angeles, s'està enfonsant. I si s'enfonsés massa ràpid, segons assegura un estudi, podria provocar un tsunami a les costes de la ciutat. A més, altres oportuns científics advertien uns dies abans que hi ha una falla al comtat de Ventura, al nord de Los Angeles, que connectada amb no sé quines altres falles pot provocar un terratrèmol a la costa que derivaria en un tsunami. Exageració? Estem preparats per a tsunamis? Als carrers que envolten les platges de Santa Mónica, hom pot trobar cartells rodons blaus amb una fletxeta que assenyalava cap a l'interior i diu: "Tsunami Evacuation Route". Si ve un tsunami, corri en direcció oposada al mar. L'últim tsunami important amb víctimes mortals va passar a Crescent City, un poble de pescadors com el que sortia a *Els ocells* d'Alfred Hitchcock, gairebé a la frontera amb Oregon. Va ser el 1964.

El llenguatge administratiu nord-americà tampoc és especialment tranquil·litzador. Com si els guionistes de Hollywood a l'atur es dediquessin a escriure els comunicats oficials, es pot fer un drama de qualsevol cosa. A Los Angeles, per sota de 25 graus es considera que fa fred. Plou uns 20 dies a l'any. Però aquell dia reps un correu electrònic de l'escola que diu: "Inclement Weather Procedures". És la manera que tenen de comunicar-te, simplement, que els nens sortiran per una altra porta perquè ha plogut.

Una reunió de pares de l'escola a principi de curs comença amb una mare preguntant si tenen protocols de seguretat en cas de terratrèmol. "Per descomptat", li contesten. "Tenim protocols de seguretat també en cas de *lockdown*". En total, les normes de seguretat ocupen tres carpetes que semblen enciclopèdies. *Lockdown* és el tancament de l'escola, de manera que ningú hi pugui entrar ni sortir, si hi hagués un troteig a les instal·lacions. Per a aquestes situacions, els nens han de tenir sempre al col·legi una bossa amb l'equip següent: dues llaunes de vianda, barretes de cereals, fruita en conserva i una foto de tota la família amb un missatge tranquil·litzador. Aconseguen que pensis en la teva filla petita tancada a la seva aula, potser arraulida sota el pupitre, abraçada a aquesta foto. A l'altre costat de la porta, un boig armat camina lentament pel passadís. Aquesta imatge no et marxarà del cap durant mesos. Aquesta foto i aquestes paraules són l'únic que ella té en aquests moments. Què escrius? ➤➤

El municipi de Los Angeles consumeix menys aigua 'per capita' ara que als anys setanta, amb un milió d'habitants més

En realitat, totes aquestes preocupacions no tenen importància perquè d'aquí a un any Los Angeles serà inhabitable. Exactament d'aquí a un any, s'acabarà l'aigua potable a la ciutat. Així ho assegurava en un article recent un científic de la NASA a partir de l'observació per satèl·lit dels aqüífers de Califòrnia. És la predicció més inquietant que hem tingut fins ara, que ja som al quart any de sequera oficial. La realitat és que ningú sap quanta aigua queda a Califòrnia. Una periodista local assegurava a principis de maig que aquell article era una exageració que no s'hauria d'haver publicat mai. És cert, l'estat no controla els seus aqüífers subterranis, que no estaven regulats fins l'any passat. És cert, no hi ha reserves de neu a les muntanyes. Però hi ha reserves de pluja, explicava. Alguns embassaments del nord estan millor que l'any passat. No es poden fer prediccions com aquesta. És clar que si no plou més, Califòrnia no podrà consumir la mateixa aigua. Però això no serà d'aquí a un any.

Ningú pot assegurar ni tan sols que aquesta sigui la pitjor sequera des que hi ha registres. La pitjor en què? En reserves? En pluja per metre quadrat a l'any? El municipi de Los Angeles consumeix menys aigua *per capita* ara que als anys setanta, amb un milió d'habitants més, explicava aquesta periodista local, especialitzada en medi ambient. És possible que aquesta sigui la pitjor sequera des de començament de segle fins ara, però els hàbits de consum d'aigua d'aquesta generació de californians, tot i ser absurds, són millors que els dels seus pares.

A més, les exageracions al voltant de la sequera estan tenint efectes positius. Fa un any, ningú parlava d'això. Era com si no hi hagués cap problema excepte al jardí del darrere de casa meua, on la meua veïna es nega a posar-hi gespa. Podem presumir del jardí més sec del barri. Però fins i tot això s'està posant de moda. "El meu jardí és més lleig que el teu" pot ser el pròxim lema de Los Angeles. Així titulava fa poc un article Joe Mathews, un dels columnistes més influents de l'estat. On fa un any hi havia gespa irredempta amarada cinc dies a la setmana, avui hi ha terra, cactus, elegants pedretes o encenalls de fusta pintats. Avui, en un dinar a Hollywood pot ser normal acabar parlant de la intolerable quantitat d'aigua que consumeixen les ametlles i els festucs, quelcom que la gent desconeixia fa només un any. La paranoia sobre la manca d'aigua finalment ha calat. El gener del 2014, el governador, Jerry Brown, va demanar als

californians que reduïssin el consum d'aigua un 20%. Va ser ignorat olímpicament i en algunes àrees i èpoques de l'any el consum d'aigua fins i tot va pujar. L'1 d'abril passat, Brown va dictar una ordre executiva, res de "si us plau", perquè Califòrnia reduís un 25% el seu consum d'aigua respecte al 2013. El reglament que desenvolupa l'ordre es va conèixer poc després, i algunes comunitats han de reduir fins a un terç el seu consum. Brown sap que és ara, quan per fi s'ha estès la paranoia sobre l'aigua, quan es pot canviar per sempre la manera en què els californians fan servir l'aigua. Res com un bon desastre ben a prop per posar en funcionament la imaginació de Los Angeles.

Hi ha una part de la ciutat a la qual mai li ha faltat la imaginació. El cinema de Hollywood ha arrasat Los Angeles gairebé per esport. Per fer-ho ha utilitzat tornados (*El dia de demà*, 2004), terratrèmols (*Terratrèmol*, 1974, entre moltes altres), bombes atòmiques (*Terminator 2: el judici final*, 1991), zombis (*Resident Evil: ultratomba*, 2010), mutants (*L'atac de la dona de 50 peus*, 1958) i extraterrestres (*La guerra dels mons*, 1953). Tots ells més versemblants que l'erupció d'un volcà al centre de la ciutat, però també ha passat (*Volcano*, 1997). "Hollywood destrueix Los Angeles simplement perquè li queda a mà", diu Thom Andersen en el seu deliciós documental *Los Angeles Plays Itself* (2003). A *Independence Day* (1996), la destrucció de Nova York i Washington són moments de gran intensitat dramàtica. La destrucció de Los Angeles, on un munt de *hippies* transcendents esperen els extraterrestres, és gairebé de conya, com un bonus per a morbosos dels efectes especials.

El gènere dels desastres estava caient en desús fins que la Warner Bros ha decidit rescatar-lo per a aquest estiu, quan el públic global es podrà sorprendre amb els efectes especials de *San Andrés*, una pel·lícula d'aventures en la qual aquesta falla sacseja tot Califòrnia i els edificis cauen com peces de dòmino. Després del terratrèmol hi ha un tsunami monstruós. El tràiler promet. Los Angeles tornarà a ser aquest estiu la ciutat on la imaginació sobre desastres troba la seva millor inspiració. Quan Hollywood arrasa Los Angeles, no fa més que posar-se en sintonia amb els seus habitants. Ara que hi penso, potser tenim poca carn enllaunada. ●

Pablo Ximénez de Sandoval és el corresponsal a Los Angeles del diari 'El País'

P R E M I U M
T R A V E L L E R

Added value services for airport travellers

No olvide lo
más importante:
Su reserva ahora,
además, *online*

Descubra los servicios
disponibles en cada aeropuerto

www.premium-traveller.com

- Airport Lounges
- Bedrooms
- Fast Track and Meet & Assist
- Meeting & Events
- Parking Vip
- Wellness
- Shower at arrival
- Personal Shopper

Y mucho más...

Managed by

PARA MÁS INFORMACIÓN
Tel. +34 933 758 600

CADA DÍA EN
MÁS DESTINOS

Arts&Co.

64 Entrevista

Luis Goytisolo en el somni
de la gran literatura

per Sergi Doria

68 Contra cultura

L'era de la lectura tàctil

per Jacobo Zabalo

70 Televisió

'Mad Men': una vella ferida

per Joana Bonet

72 Literatura

Barcelona i 'La febre d'or'

per Enric Boluda

74 Geografies

Bordeus, al caire de l'aigua

per José Carlos Llop

76 Estil

Mites d'altres temps

per Andrés Moreno

78 D'autor

Psicodemocràcia

per Alicia Giménez Bartlett

LUIS GOYTISOLO EN EL SOMNI DE LA GRAN LITERATURA

L'any que compleix els vuitanta, l'escriptor uneix records i ficcions a 'El sueño de san Luis', un assaig sobre la relació promíscua entre la inspiració i el subconscient

TEXT Sergi Doria — FOTOGRAFIES Marta Becerra

— Quan vam parlar amb Luis Goytisoló, una tarda plujosa de la primavera barcelonina, feia poc que l'escriptor havia marcat el número vuitanta en el seu calendari i se'n complien seixanta des que va publicar les primeres narracions que li van valdre el premi Sèsam del 1955. Una vocació literària desvelada durant la infantesa: als onze anys, Luis somiava ser un aviador com Saint-Exupéry o un mariner com Conrad per narrar l'experiència viscuda. De la novel·la d'aventures, Luis va passar a la poesia adolescent, fins que la seva novel·la *Las afueras* va merèixer el 1958 el premi Biblioteca Breu de Seix Barral.

Els Goytisoló: una família amb arrels basques que va fer fortuna per via paterna a la Cuba colonial. Les cases familiars cobraran un protagonisme mític en l'obra de Luis: la finca de Torrentbó i la casa del carrer Pau Alcover de la Bonanova. L'arrel burgesa conjugada amb la literària: "Una germana de la meva mare era poeta; també un oncle avi. I una besàvia del XIX, novel·lista, i després els tres germans, encara que des del punt de vista literari crec que no hi ha res en comú: cada un de nosaltres mirava cap a un punt cardinal diferent i tampoc ens consultàvem ni llegíem abans el que havíem escrit."

A diferència d'altres escriptors, que observen amb desgana la seva *opera prima*, Luis Goytisoló considera que a *Las afueras* el temps li escau. Tant, que Jorge Herralde la reedita a finals d'any a Anagrama. Quan la va escriure, entre els vint i els vint-i-tres anys, se sentia molt segur: "El meu model era el realisme objectiu: descriure les coses de manera imparcial." El dia del seu aniversari, Goytisoló va vendre a la Biblioteca Nacional part del seu arxiu: cinquanta-set caixes amb manuscrits, correspondència i materials "reservats" que no es podran consultar fins al 2050. Cartes preferides? "Les de Cabrera Infante i José Ángel Valente".

Aquest any dels vuitanta anys, l'escriptor uneix records i ficcions a *El sueño de san Luis*, un assaig sobre

la relació promíscua entre inspiració i subconscient: la "raó" davant de les pulsions. El disc dur de la seva escriptura és la novel·la —"i no pas cicle", puntualitza— *Antagonia*. Reeditada per primera vegada el 2012 en un sol volum, Goytisoló la defineix: "La vida d'un escriptor, que comença amb els seus records i culmina amb l'obra que està escrivint."

Quan ha fet els vuitanta, l'escriptor s'ha retrobat amb aquells fragments de *Recuento* que va escriure en un rotlle de paper higiènic durant la seva estada a Carabanchel, on va anar a parar el 1960 per la seva militància comunista. El seu pas pel partit, ha precisat més d'una vegada, obeïa més a l'antifranquisme que no pas a sòlides conviccions marxistes: "La reclusió em va anar molt bé, no tenia cap altre paper i una ploma Parker, i em vaig posar a escriure..." El rotlle de paper higiènic, afegeix, "és una metàfora sobre la nostra percepció del temps i el valor que el transcurs té per a l'inconscient".

Inconscient tràgic dels germans Goytisoló: la mort de la mare, Julia Gay, durant els bombardejos de l'aviació italiana sobre Barcelona, el 17 de març de 1938. Aquell mateix dia Luis complia tres anys i Julia se'n va anar a comprar al centre. El bombardeig la va sorprendre a Gran Via cantonada amb passeig de Gràcia. Segons explica Juan al seu memorialístic *Coto vedado*, a la casa de la Bonanova reben la bossa de la mare difunta: historietes de Doc Savage i l'Ombra per a José Agustín, un llibre de contes per a Juan i uns ninots de fusta per a Luis... La minuciositat descriptiva del seu germà, apunta Luis, no és res més que una reconstrucció literària del trauma de la pèrdua. José Agustín també "immortalitzarà" la mare a les *Elegías a Julia Gay*: batejarà la seva filla amb el nom matern i el seu poema "Paraules per a Julia" passarà a la memòria popular en la veu de Paco Ibáñez. Luis també convoca la mare a la seva obra però el territori més fèrtil, conclou, és l'oníric que il·lustra *El sueño de san Luis*. ▶▶

Luis Goytisolo parteix de la Bíblia com a codi genètic occidental: Faulkner o Dostoievski s'adscriurien a l'Antic Testament, mentre que Proust, Flaubert o Hemingway s'adscriurien al Nou Testament

En Luis Goytisolo, bussejar en els somnis va acompanyat de la seva afició pel submarinisme que practicava al mar Roig. Bussejar, subratlla, “és l'única forma de natació que m'interessa; deu ser, potser, perquè el meu signe astrològic és Peixos”. En aquests temps líquids, el gènere novel·lístic està més qüestionat que mai com revela la seva *Naturaleza de la novela*, premi Anagrama d'Assaig del 2013. Aquesta “liquiditat liquidadora” inspira els seus treballs com a acadèmic: més que proposar nous mots el preocupa que les accepcions de les paraules siguin les justes. La realitat social, assenyalava, “sembla haver-se liquat, i deixa les paraules surar a la deriva. Què se n'ha fet, de les masses? I del poble? I de la classe obrera o el proletariat? Avui, el que porta, és parlar d'empleats o treballadors, d'una banda, i d'inversors, financers i grans fortunes, de l'altra.

L'escriptor confia que el llibre electrònic no posi fi al paper, encara que aquest suport canviï els nostres hàbits lectors: “No és un problema de manca de talent... El que falta és la continuïtat del gènere en si, el que fins ara hem entès per novel·la...” Aferrades al *best-seller*, les editorials intenten trampejar el temporal amb històries que vinguin: “Si la gent llegís massivament Proust i Faulkner, el *best-seller* encara no s'hauria inventat.” Posats a compondre un cànon, Luis Goytisolo parteix de la Bíblia com a codi genètic occidental: Faulkner o Dostoievski s'adscriurien a l'Antic Testament, mentre que Proust, Flaubert, Tolstoi o Hemingway s'adscriurien al Nou Testament... “Hemingway sona molt evangèlic... llegiu *Les neus del Kíllimanjaro*... Tot i que Hemingway, com Pavese, ara em cauen de les mans”, comenta murri.

I quin seria el cànon literari propi? Fem el recompte. “La meua segona novel·la, *Las mismas palabras*, no ha resistit el pas dels anys. *Estela del fuego que se aleja* va ser el primer que vaig escriure després d'*Antagonia*, premi de la Crítica del 1984. *Estatua con palomas* sóc sincerament jo. *Placer licu-*

ante, el meu *best-seller* eròtic, va tenir nou edicions a Alfaguara i *Escalera hacia el cielo* la vaig escriure entre hotels i avions mentre feia documentals per a TVE... *Diario de 360º* em sembla més aconseguit... “Músiques per escriure? “Al matí Mozart i Haydn i la tarda amb Chopin”. Pel·lícules? “El cinema no està passant pel seu millor moment. Les pel·lícules són variants del mateix “. Procés català? “Una bombolla que acabarà esclatant”.

Haviem quedat al José Luis del carrer Tuset per fer les fotografies. Inevitable esmentar la Gauche Divine en què el jove Luis arrasava entre les noies... L'observació no minva el seu estoïcisme, ni la serenitat sostinguda del seu to de veu: “Aquells van ser anys de llibertat, sexe, alcohol i parelles obertes...”, recorda. La Barcelona de Tuset Street era la de Vargas Llosa, Jorge Edwards, José Donoso, García Márquez... fins que van marxar a finals dels setanta: “El *boom* ens va situar en la primera divisió internacional però va solapar la generació de Martín Santos, Benet, Sánchez Ferlosio o nosaltres, els Goytisolo. Després, el nacionalisme ens va deixar bastant de banda.”

Fullegem *Recuento* (primera edició de Seix Barral, 1973). En el primer lliurament d'*Antagonia*, que completarà *Los verdes de mayo hasta el mar* (1976), *La cólera de Aquiles* (1979) i *Teoría del conocimiento* (1981), l'escriptor defineix el projecte narratiu que l'ha ocupat mitja vida. Pàgina 623: “Era com si les paraules, un cop escrites, resultessin més precises que el seu primer propòsit i fins i tot li aclarissin el que, abans, només intuïa d'una manera vaga que escriuria... Més enllà de les paraules, del seu enunciat concís. Una cosa que no es troba en elles sinó en nosaltres, encara que siguin elles, al seu torn, les que ens donen realitat a nosaltres “. Luis Goytisolo. El somni de la gran literatura. ●

Sergi Doria és periodista cultural i autor de la novel·la ‘No digas que me conoces’

L'ERA DE LA LECTURA TÀCTIL

L'adquisició i acumulació d'informació virtual porta a pressuposar la seva comprensió real, com si l'esforç d'interpretació ja no calgués

per Jacobo Zabalo

— Hom dirà, no sense certa raó, que la lectura ha estat des de sempre possibilitada pel sentit de la vista, sense que s'hagi modificat substancialment la manera de relacionar-se amb els textos per part dels lectors. I, no obstant això, un dels episodis en què l'evolució dels hàbits intel·lectuals es mostra més evident i simptomàtica l'explica sant Agustí, que va descobrir amb sorpresa sant Ambròs en lectura silenciosa, degustant les paraules sense ni tan sols moure els llavis. L'anacronisme observa la creença que sempre s'ha llegit en silenci, creença que consideraria la lectura com una activitat d'abstracció en què d'alguna manera el món desapareix i el lector passa a formar part de la lectura en què es perd. Avui, com sabem, els textos es llegeixen en pantalla, es toquen i trastoquen, conviden a passar pàgina amb un sol gest o a ser comentats per un o més lectors.

Al segle XX trobem diversos quadres de Pablo Picasso titulats *La lectura* que ja traslladen una participació d'aquest tipus, comparable a la que Julio Cortázar va narrar a *Continuidad de los parques*: es produeix i reproduïx la desaparició del subjecte-lector, escindit i desplaçat, actor que és mogut passivament per l'altre que és ell mateix. En el fons, la novel·la que inaugura aquesta ambigüïtat apassionant és *El Quijote*; una novel·la que llegeixen i comenten els mateixos protagonistes, en una inversió que precipita el lector en el pou llaminer de la ficció. Doncs la novel·la —la realitat de la novel·la— existeix virtualment potser per primera vegada, més enllà de l'es-trany i extraviat suport físic, i en tres temporalitats: existeix pel que es diu en el present de la narració, pel que al·ludeix implícitament del passat —és a dir, les novel·les de cavalleries— i per l'expecta-

tiva de les in comptables relectures que promou. *El Quijote de Pierre Ménard*, relat de Jorge Luis Borges, resumeix *ad absurdum* la nova perplexitat del món hermenèutic que Miguel de Cervantes va obrir semiconscentment: ja no hi ha text que no s'escriuï sobre un altre text o s'hi vinculi, exercint de *link* el mateix lector que “es llegeix” des d'ambdues bandes.

La visualització de continguts en tauletes o ordinadors sembla que actualitza la idea de palimpsest, el suport textual reutilitzat per a l'escriptura d'un nou text. Es posa sobre la taula la virtualitat del saber el caràcter d'artefacte de tot escrit, que compon una xarxa —una biblioteca— i una determinada manera de desplaçar-se per buscar continguts. A la pantalla, les paraules es veuen gairebé com pictogrames o icones, tenen entitat pròpia i poden ser desplaçades o manipulades. Certament, la immediatesa visual que habilita la digitalització comporta també el risc d'una lectura massa automatitzada per part d'un lector que retindria poc o gairebé res. Però alhora s'obre la possibilitat de la pràctica de la glossa, el marcatge personal o l'hipervincle: balises en el text virtual que realitzen la lectura, que materialitzen la interpretació de qui se sap partícip del que és (in) existent. A l'inici de l'escriptura filosòfica, Plató havia intuït els perills de la fixació de continguts que, en absència de l'autor, podrien ser compresos en un sentit diferent, fins i tot contrari a les intencions originals. L'era d'Internet ha hiperbolitzat aquest problema aliant-se amb la mort postmoderna de l'autor, convertida en premissa per a un tipus d'interpretació que desconfia dels arguments d'autoritat.

Així, doncs, cap on va la lectura? Existeix un terme mitjà entre la rees-

criptura —que implica la interpretació i glossa de passatges, pràctica més aviat intel·lectual— i la mera visualització de continguts, que es prenen per virtualment veritables? Massa sovint l'adquisició i acumulació d'informació virtual porta a pressuposar-ne la comprensió-real, com si l'esforç d'interpretació ja no calgués. És que la digitalització d'*Els germans Karamàzov*, en la seva comprensió en un arxiu de pes ínfim, n'assegura algun tipus de comprensió, més enllà de confirmar la dita segons la qual el saber no ocupa lloc? Pot haver deixat de pesar, cosa molt avantatjosa, però no és clar que alleugi o faciliti el seguiment de continguts que difícilment es poden assimilar en el trajecte que de la feina a casa separa molts dels usuaris de dispositius mòbils. Llegir una novel·la del segle XIX de deu en deu minuts, o de quinze en quinze, implica passar-se mesos amb l'exemplar virtual a sobre; si la possibilitat de lectura és més prolongada, i es dona en un sofà confortable, potser no importarà tant el pes i l'olor d'història d'un exemplar en paper.

En qualsevol cas, pensant en les noves generacions —instal·lades des de sempre en la realitat digital—, és més que probable que no sentin cap mena de nostàlgia, o que es comportin amb relació als llibres com qui avui dia col·lecciona vinils: objectes de veneració, poc pràctics, que evocuen una era en què el suport material, d'aparença bella, aportava realitat a la cosa. Quelcom enganyós, perquè no hi ha més realitat en el que és material que en el que és virtual. Posats a dir tòpics, també és fals que la lectura digital esdevingui més fàcil i accessible. Efectivament possible és una difusió més gran, però la lectura seguirà sent un plaer i una càrrega, un alliberament i una obligació, difusió d'idees i enclaustrament en dogmes, obertura a la vida o consolidació de la idiòcia, sense que ningú pugui garantir positivament a quin costat ens trobem. ●

Jacobo Zabalo és doctor en Humanitats. Imparteix classes de filosofia a la Universitat Pompeu Fabra i col·labora amb diversos mitjans en què publica articles sobre música i estètica

Retrat del Quixot brandant l'espasa després de perdre el cap llegint llibres de cavalleries
[Foto de Cristian Baitg, Getty Images]

— Tot el que ens van dir que havíem de ser i tot el que volíem ser està explicat en les noranta hores de *Mad Men*, una sèrie de televisió diferent de totes les altres. I no només per la seva enlluernadora influència literària, que rubrica l'excel·lència de la *short story* a la manera de John Cheever —amb el ressò afegit de Neddy Merrill, protagonista d'*El nedador*, i el seu *Anit vaig beure massa...*—. La sèrie, que utilitza tan admirablement l'estructura del relat curt, ha aconseguit transcendir tot el que se serialitza amb els seus episodis insuflats de l'alè de Salinger o Malamud, mostrant la deriva dels seus personatges, que veuen com es va desinflant el gran inflable jugarer que semblava la seva vida. No obstant això, és *El millor de la vida*, la novel·la de Rona Jaffe —inspiradora, entre altres joies, de *L'apartament*—, el fil de la qual segueix *Mad Men* i que ens descriu el temps en què les dones van començar a desenfundar els seus drets amb la mateixa delicadesa amb què es treien els guants. El triomf i l'ambició encara era cosa d'homes en una societat masclista, addicta i infidel.

El gran tema de la sèrie, el seu poderós fibló, és el buit existencial, la malenconiosa condició de l'ésser humà que, malgrat tenir-ho tot, no és feliç. O si ho preferim, de com la moral de l'hedonista s'acaba escolant pel desguàs de la insatisfacció. El seu far és el d'un viatge del nihilisme filosòfic al manierisme estètic. *Mad Men* busca l'ambient idíl·lic, ja sigui una platja tropical o un apartament de grans finestres a Park Avenue, sota el qual batega un conflicte de base: “No hi ha cosa més cansada que ser un mateix en un horitzó on es pot ser qualsevol cosa”, com diu el seu heroi romàntic, Don Draper. Els seus personatges es busquen a si mateixos, ja que senten que el desig s'ha convertit en una gran decepció. Llegeixen Dante, Shakespeare, Emerson, Faulkner, Scott Fitzgerald, Roth, Pynchon, Le Carré... conscients que els llibres diuen molt de qui volem ser: “Som defectuosos perquè sempre volem més”, reflexiona també el seu protagonista.

S'ha escrit molt de la seva estetització vibrant del món, però aquest no és altra cosa un element més de per què ja es considera una de les millors sèries de la història de la televisió. D'entre els seus

‘MAD MEN’: UNA VELLA FERIDA

Més enllà de la seva narració excel·lent i acurada estètica, la sèrie plasma l'estafa del desig i el constant buit existencial de l'ésser humà: tenir-ho tot, mai no és (ni serà) feliç

per Joana Bonet

mobles, els seus vestits i les seves festes, el que aflora de debò és l'escenificació, la nostàlgia de la postmodernitat i el seu cinisme. En el deliciós llibre *Mad Men o la fràgil bellesa de los sueños en Madison Avenue* (Errata Naturae), Fernando de Felipe i Iván Gómez rescaten l'escena en la qual en Don reivindica que l'amor el va inventar gent com ell per vendre mitges o qualsevol altra cosa. I reblen: “Als anys cinquanta i seixanta la felicitat és una rentadora en moviment.” Una època en què tot era una marca. Tampoc hi predomina el seu rotund component cinematogràfic —confiat a *Amb la mort als talons*, rodada a la mateixa Nova York l'any en què comença la sèrie, i que Matthew Weiner, el seu creador, va fer veure a l'equip abans de rodar l'episodi pilot—, que, en canvi, li aporta una gran solidesa visual.

És un factor epidèrmic el que més transcendeix sobre l'impacte social de

Mad Men, perquè ens evoca el món dels nostres pares, un món que ha anat caducant en les seves aspiracions. En Don fins i tot ens pot recordar el nostre propi pare, un home bregat que es posava colònia a la cara, en lloc de loció de masatge, que fumava tres paquets al dia i se servia el brandi en copa baixa, tot i que el menjador estigués ple de nens.

Als seixanta i setanta tot semblava possible i el capitalisme havia venut els valors de l'anomenada *societat moderna*. Diuen que aquesta és la sèrie més sexi de la televisió, en la qual llueixen millors les camises blanques, les cadires dels Eames, els paquets de Lucky Strike o les primeres Ray Ban; el que és segur és que ens mostra la transició d'aquestes dames impol·lutes, amb faldilla inflada en mirinyac que llegien el *Lady's Journal* per entonar les cortines amb els gerros de Murano, a aquestes altres dones amb pantalons de campana, que viuen en comunes i una primera remesa de drets conquistats.

El capítol “L'home de l'estiu” arrenca amb la veu en off d'en Don: “Diuen que quan has de deixar de beure tens un problema amb la beguda, la meva ment està confusa, no aconsegueixo organitzar el meu pensament...” L'alcohol és un dels grans protagonistes de la sèrie, igual que la “ressaca metafísica”—l'estat idoni per assolir la veritat—, una idea interessant de Kingsley Amis analitzada per Enric Ros en l'assaig esmentat sobre la sèrie. Fins que sonen els primers compassos de *Satisfaction* dels Stones, i en Draper surt al carrer, amb la seva jaqueta doblegada amb cura al braç, engominat, amb ulleres de sol i fumant amb un plaer tan evident que l'espectador, encara que no fumi, voldria fer-ho. Veu les noies passejar amb el desig empolainat als cabells. “Percebia l'olor del blat de moro, cosa que era impossible, allí era una altra vegada el perfum”. L'home hedonista sembla altre cop capaç de beure's el món a glopades, i la seva veu s'asserena: “Llista de coses que m'agradaria fer: 1) pujar al Kilimanjaro. 2) aconseguir controlar mínimament el que sento. Vull despertar-me un dia sent aquest home.” La malenconia, aquesta vella ferida. ●

Joana Bonet és periodista i escriptora. El seu últim llibre és ‘Generación Paréntesis’

Joan, Lane, Peggy,
Roger, Don, Betty i
Peter alimenten els seus
desitjos entre pipada i
pipada [Foto de Frank
Ockenfels/AMC]

UNA BARCELONA D'AHIR, ALGUNA COSA D'AVUI: 'LA FEBRE D'OR'

L'ingrés de la capital catalana en la modernitat és irreversible en el batec febril del diner de la borsa i la novel·la de Narcís Oller és el testimoni literari d'una època de grans canvis

per Enric Boluda

— “De manera que Barcelona va jugar a gran capital, i vosaltres a grans senyors, veritat?” Comprar quadres, posseir cotxes bonics, anar a les carreres... La dècada dels vuitanta del segle XIX confirma la transformació radical d'una ciutat vella en una capital industrial moderna que s'emmiralla —tant com s'enlluerna— en les grans metròpolis occidentals. L'ingrés de Barcelona en la modernitat és irreversible en el batec febril del diner de la borsa i la novel·la *La febre d'or* (1890-1893) n'és el testimoni literari. Enguany fa 125 anys de la seva publicació.

El novel·lista Narcís Oller (Valls, 1846 – Barcelona, 1930) va treballar a temps real —al natural— el retrat d'una època modelat per una burgesia nova, una burgesia industrial que consolida va el seu poder de transformació d'un relat social i d'un espai on relatar-lo. És a dir, Barcelona, des de la més íntima sala d'estar, fins a la plaça pública, és, a manera d'escenari, l'espai per edificar la metròpoli burgesa que treballa en el comerç i la indústria, que juga a la borsa, que crea la banca; que viu, estiueja, es llueix i es diverteix. “¡Abajo las murallas!” Les dues dècades que van des de l'enderroc dels murs que contenien la vella Barcelona (1854) fins al temps del desfici borsari que conta Oller, una nova ciutat s'eixampla olímpicament al ritme de l'enriquiment d'aquesta burgesia nova envigorida per l'optimisme que injecta la idea de progrés, la necessitat, precisament, d'un escenari escaient i, per què no, algunes quantes fantasies urbanístiques que revestien l'especulació pura de “patriotisme ardent”.

Tot això és abans i durant, perquè, estrictament, el marc narratiu de *La febre d'or* és l'agitació borsària del bienni 1880-81 i el sorollós crac del 1882 amb l'epicentre a París i ressonàncies globals. De fet, aquests dos espais de temps hi són ben identificats en els dos volums de què veritablement es compon la novel·la: *La pujada* i *La caiguda*. És l'ascens d'una nova col·lecció d'enriquets d'origen menestral, en conflicte amb l'antiga burgesia i que ràpidament ocupa l'espai —sovint literalment: els compren les cases— d'antigues famílies nobles i empobrides perquè són fora dels usos moderns de l'economia —el que avui etiquetaríem com a nova economia—. La dialèctica que brinda tot canvi que sabem que ha estat profund: allò que mor enfront d'allò que arriba.

I la caiguda: la ruïna total de tants que ho perden tot amb la immediatesa que cauen els valors i s'esfumen grans il·lusions inversores. En la novel·la, aquesta estimada cruenta es personalitza sobretot en el protagonista, Gil Foix, que en el seu periple encarna tot aquest col·lectiu menestral que interpreta la nova modernitat de Barcelona a través d'enriquiments llampegants: “polls revis-

colats de Barcelona”. Impera el joc de la borsa, que possibilita guanyar “milions de duros” en un sol dia, i una ambiciosa inversió en el ferrocarril, mescla de fetitxe del progrés i especulació àvida que es revela, a la fi, com un negoci ruïnós que s'endú al no-res fortunes i estalvis. Oller, per construir la seva *Febre d'or*, pren fets reals, coetanis, protagonitzats per individus que podríem resseguir en els diaris de l'època, que maquilla i camufla per fer-ne literatura. Oller usa la fallida sonada del projecte de línia ferroviària entre Barcelona, Vilanova i Valls per retratar la desmesura i moralitzar —quasi ingènuament— sobre el fracàs d'operacions que esdevenen purament especulatives. Efectivament, Gil Foix és literatura dels empresaris del ferrocarril que van obviar la qualitat conjuntural d'aquella febre especulativa i van organitzar una empresa que sobrepassava no només les seves capacitats, sinó també les possibilitats financeres de Catalunya. Crac.

Alguns, molts Gil Foix, van caure al temps que la nova Barcelona que també havien contribuït a edificar s'estén i s'estén enllà. Dempeus. El poeta Verdaguer, per aquelles dates, en el seu poema “A Barcelona” (1883), feia preguntar-se al Pirineu “si la París del Sena s'és trasplantada aquí”, justament entre els rius Besòs i Llobregat, als peus del Montjuïc i el Tibidabo. Una ideació romàntica que ens ha llegat un esquelet renovellat de reinterpretacions gòtiques per on, igual que a la París del Sena, andaregen estols de cicloturistes en el profund d'una crisi econòmica i social. Un espai que, efectivament, es reinterpreta a si mateix. Efectivament, Barcelona “mirava més amunt, cap a París, ídol de ses aficions, meta de ses aspiracions i desigs”. Tot i que a anys llum del brogit intel·lectual i cultural parisenc, aquella ciutat on senyorejava certa idiosincràsia menestral ennoblida, no s'estava d'afirmar-se com “una petita París”.

Definitivament, la febre global, que havia pres especialment Barcelona, havia de “regenerar aviat la saba de la vella Europa amb transfusions d'or”. Un deliri “d'argent” que des de la crisi d'avui, tan europea, per exemple en un capvespre de tardor, podem haver radiografiat en l'esquelet formidable d'un gratacel a mig fer: palplantat devora de l'Eixample barceloní, la llum desmaiada que el travessa diagnostica alguna fractura. Mentrestant, el Liceu, com el Liceu que sovintejà Gil Foix, també es va preparar no fa pas tant per estrenar un *Faust* que, en moments de crisi en què ens precipitem goluts sobre lectures morals com a valors refugi, ens il·lustra sobre la venda de l'ànima a la menuda. ●

Enric Boluda és periodista i poeta

Gravat de la ciutat de Barcelona a finals del segle XIX, centrat en la Rambla i el Gran Teatre del Liceu
[Foto de PHAS/Getty Images]

BORDEUS, AL CAIRE DE L'AIGUA

per José Carlos Llop

— La primera vegada que vaig visitar Bordeus ho vaig fer vorejant el riu. La Garona és un riu ampli i cabalós, i quan t'hi familiaritzes, l'acabes feminitzant, com fan els francesos amb els rius: la Garonne. En aquest fet hi ha alguna cosa íntimament relacionada amb la plenitud femenina i la seva vinculació aquàtica, però això no ho vaig pensar llavors sinó en una de les vegades que hi vaig tornar, anys després. Tampoc vaig pensar en Montaigne —tal com havia fet mentre preparava la maleta—, ni en Montesquieu, nadiu de la ciutat. Ni tan sols en Mauriac, el seu arbre tutelar, l'home que va estimar Bordeus tant com la va odiar. Els afrancesats que es van refugiar allà, Goya o Moratín, em queien, en aquell moment, una mica lluny.

Mentre vorejava el riu dins el taxi que em conduïa al cor de la ciutat, contemplava, enlluernat, la seva façana del segle XVIII i no era difícil imaginar el que havia estat aquella ribera en plena efervescència comercial. L'Àfrica i Amèrica, les espècies i els esclaus, l'aventura i els naufragis, les bótes de vi amuntegant-se als molls. Traïent el cap per sobre d'aquella façana de quilòmetres del segle XVIII i algun

interludi napoleònic, les agulles gòtiques de Sant Michel i de la catedral de Saint André. Entre una i altra, les grans portes de pedra convertides en ornament urbà i testimoni de la seva funció original.

El cel era blau i la temperatura mediterrània, amb un punt tropical, com de la Guaiana francesa; potser d'aquí prové la particularitat excel·lent dels seus vins, vaig pensar, com l'esnob que juga a fer d'enòleg davant d'un parell de senyoretetes. El taxi seguia avançant i aquella façana, entre el que és meravellós, delicat i imponent, no s'acabava mai i jo no deixava de celebrar-ho. Li vaig dir al taxista que continués, que encara no em portés a l'hotel. “Voregem la ciutat a prop de l'aigua”, li vaig dir. I per la mateixa raó que no havia pensat en Goya, sí que ho vaig fer en Vermeer i llavors vaig veure les veles i les xarxes, Garona avall, com si fóssim al Delft dels mercaders. Però no: no es veien mercaders, ni embarcaments de mercaderies i, ara, Bordeus —la ciutat construïda sobre un pantà— té la millor escola de judicatura de França.

Al voltant del *quartier* de Sant Michel — un dels extrems d'aquesta façana; l'altre és Les Chartrons— queden restes de la ciutat mestissa i

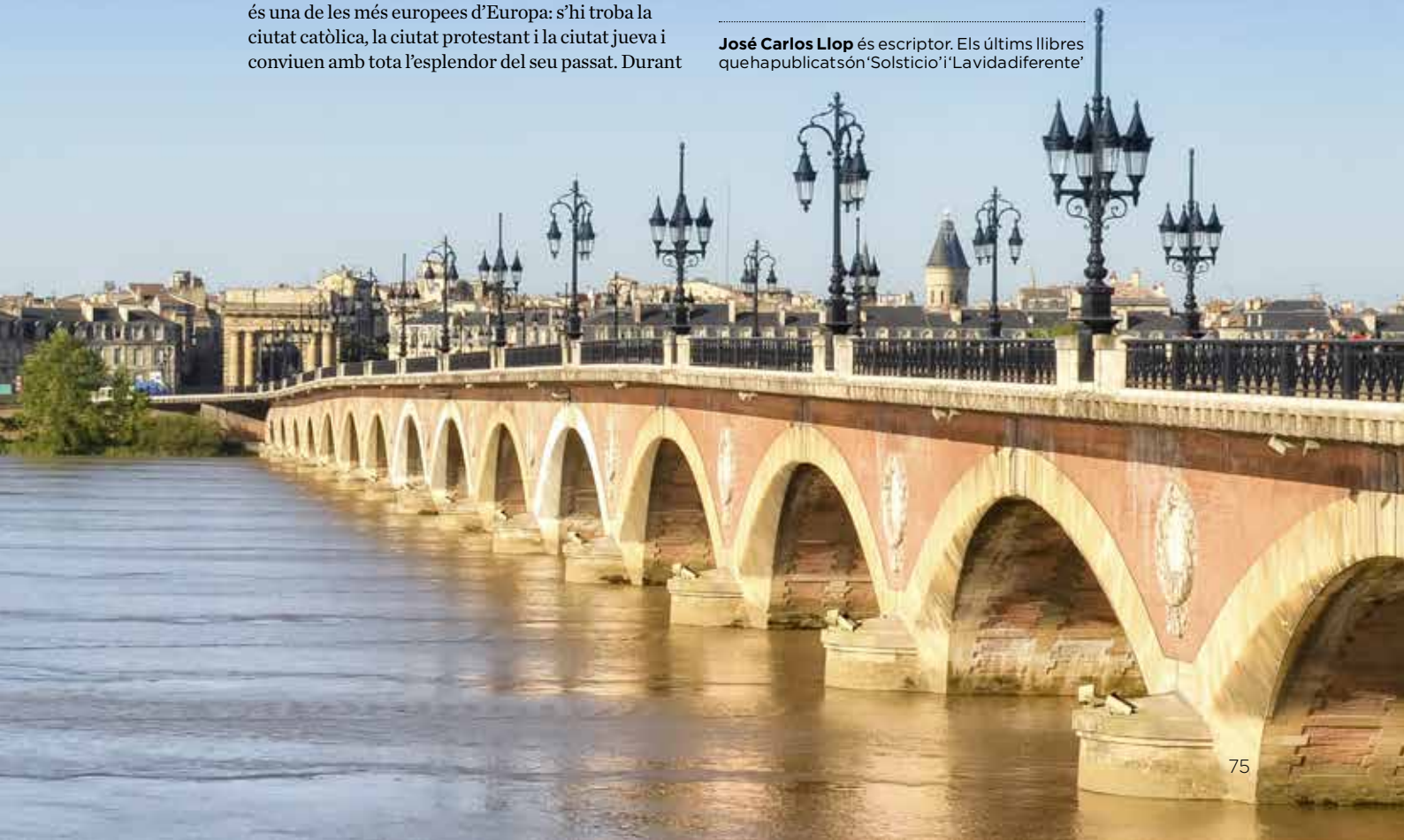

viva —magrebins, portuguesos i espanyols, aquests últims ja ben pocs—, però el calat burgès de Bordeus és impressionant. Amb un *coté anglais* i un altre que viatja al País Basc francès, París és gairebé una sucursal a la qual es mira de dalt a baix. Observar un bordelès madur és contemplar un home satisfet amb la vida i les seves possibilitats, i no és estrany observar el botonet vermell de la Legió d'Honor a la seva solapa. L'alegria de carrer és com la temperatura quan és càlida: tot i que és atlàntica, mediterrània. Les terrasses de les *brasseries* estan plenes de gom a gom. Els cafès i *bistrots*, també. Les bicicletes circulen amb la mateixa naturalitat que a l'Orient zen, travessant un escenari que evoca el cartesianisme i la Il·lustració. Sobre els pedals, predominen les faldilles i els vestits amb corbata, mentre s'acompanya els nens a primera hora. Uns típics *canelés* endolceixen la passejada i els *macarons* arriben a una sofisticació desconeguda a la capital.

Stendhal, tan aficionat al dolç refinat com a l'òpera, deia que Bordeus era “sens dubte la ciutat més bonica de França”. Només cal afegir que també és una de les més europees d'Europa: s'hi troba la ciutat catòlica, la ciutat protestant i la ciutat jueva i conviuen amb tota l'esplendor del seu passat. Durant

l'ocupació, Bordeus va ser una escala camí del Vichy de Pétain, fugint dels alemanys. Davant del Gran Teatre —símbol neoclàssic de la burgesia bordelesa i faristol d'algunes partitures vitals de Mauriac— es va rodar una pel·lícula que tractava sobre aquesta escala vichysta, amb guió de Patrick Modiano —que va passar una temporada de la seva infància a la ciutat—. Llavors encara no era Nobel, ni ho sospitava, però l'atzar quadra. Bordeus no és només la pàtria dels grans vins o de l'anguila al plat. Bordeus és la pàtria de bona part de la literatura francesa. Cap ciutat ha donat tant a la literatura francesa i, curiosament, cap tampoc no ha vist com els seus escriptors —excepte Mauriac i tot i així se'n va anar a viure a Malagar, al costat de les Landes— escapaven d'ella sense mirar enrere. Ho van fer Jullian, Delvaille, Sollers i altres. Per contra, De Gaulle va llegir aquí el primer comunicat de la França lliure abans d'embarcar cap a Londres. I mentre la memòria de Chaban Delmas encara passeja entre la catedral i el Museu de la Resistència, és Alain Juppé —tants anys alcalde de la vila— qui ha encapçalat, amb intel·ligència refinada, la conversió de Bordeus en la gran ciutat que és ara. ●

José Carlos Llop és escriptor. Els últims llibres que ha publicats són 'Solsticio' i 'La vida diferente'

MITES D'ALTRES TEMPS

El segle XX ha deixat per a la posteritat una sèrie d'ícones que encara conservem fresques a la nostra memòria. Picasso, Churchill o Lennon, entre altres, també van deixar petjada en la història de la rellotgeria. La manera en què es va transformar ens serveix com a indicador de l'evolució de la societat moderna

per Andrés Moreno

— El ritme frenètic al qual es va desenvolupar el segle XX també va deixar empremta en el món de la rellotgeria. Seria excessiu afirmar que aquests cent anys van ser els més importants en la seva història: de manera expeditiva, estaríem esborrant tota la creació i l'auge de la rellotgeria en els segles XVI i XVII, quan aquest art va aconseguir la maduresa suficient per deixar la seva empremta en la societat. Però també és veritat que els canvis que es van anar produint en el segle passat van permetre a la rellotgeria evolucionar a una velocitat mai vista fins llavors. En poc més de cent anys, el rellotge va passar de ser un objecte

de luxe a convertir-se en una eina imprescindible de treball i es va acabar transformant en el símbol social que és als nostres dies. Aquesta evolució també es va traslladar al sistema de producció, que va passar de ser una indústria de gran escala a la morfologia mateixa de la peça, que en tot just uns anys va abandonar la clàssica disposició de butxaca per adoptar-ne una de més pràctica, la de polsera. Els canvis en matèria tècnica són més profunds; tants, que seria impossible recollir-los tots en aquest article, però sempre cal dir-ne un (el quars) per veure la importància d'un factor que va estar a punt de posar fi a aquesta indústria històrica.

Sense ser mai el protagonista però sí el millor acompanyant, el rellotge també ha estat vinculat al desenvolupament de la societat en forma de company fidel de les persones que van posar rostre a aquests imparables cent anys. Són les ícones que s'associen al segle XX: personalitats irrepitibles la tasca de les quals va sobrepassar les seves respectives disciplines per acabar identificant la imatge del seu temps. Qualsevol llista dels personatges més influents del segle passat inclou el genial Pablo Picasso. Amant dels plaers terrenals, Picasso va portar la seva visió sensual i hedonista de la vida al món del rellotge. Són moltes les fotos en què apareix amb un preciós GMT Master de Rolex, molt fàcil d'identificar gràcies al bisell. Més controvèrsia entre els aficionats ha suscitat la peça amb la qual es deixa veure en nombroses imatges antigues i de les quals només es distingeix la presència d'una finestra de fases de lluna. Diversos experts han identificat aquest rellotge com un Patek Philippe Calendari Perpetu. Però en diversos fòrums especialitzats s'ha arribat a la conclusió que el rellotge que porta en aquestes famoses fotografies és un Triple Calendari i Fases de Lluna de Jaeger-LeCoultre, fabricat als anys quaranta i amb un diàmetre de 36 mil·límetres. Les raons que esgrimeixen per identificar la peça amb aquesta marca se centren en la forma de gota de les nanses de la polsera.

La centúria també va conèixer l'explosió d'una altra disciplina de l'art que al segle anterior tot just havia apuntat la influència que més tard ha deixat en tota la societat. Ens referim, és clar, al cinema. La popularitat de l'anomenat "setè art" va ser correlativa a l'auge dels rellotges de polsera, i no és

Pablo Picasso va exhibir diverses vegades un GMT Master de Rolex, així com un model de Jaeger-LeCoultreu
[Foto de George Stroud/Express/Getty Images]

Humphrey Bogart
va lluir a la mítica
'Casablanca' (1942)
un Longines Curvex,
avui conegut
com a Evidenza
[Foto de John Kobal
Foundation/Getty Images]

estrany trobar en les primeres estrelles de la pantalla rastres d'aquesta moda. El primer galant conegut universalment va ser Rodolfo Valentino, que a la pel·lícula *El fill del caid*, del 1926, porta un inconfusible Tank de Cartier. Les dècades següents van veure sorgir estrelles que avui dia componen algunes de les imatges més recognoscibles del segle passat. Entre elles destaca el gran Humphrey Bogart, protagonista de la mítica *Casablanca* al costat d'Ingrid Bergman el 1942. Cada escena de la pel·lícula s'ha convertit en una icona del cinema i no hi falta la presència d'un rellotge: un Longines Curvex presentat per la firma suïssa un any abans del rodatge de la cinta. La força d'aquesta imatge s'ha mantingut tan constant que Longines no va dubtar a aprofitar-la anys més tard com a símbol d'un clàssic a la campanya dedicada a la seva col·lecció Evidenza, hereva de la primitiva Curvex.

La política també ha conegut grans icones del segle XX, amb Winston Churchill al capdavant. L'antic primer ministre britànic es va relacionar amb la casa Breguet, de la qual va ser un client devot. La seva tirada per aquesta firma va tenir el seu exemple més clar en un rellotge de butxaca de caixa d'or que el va acompanyar durant anys i que fins i tot va tenir un afectuós sobrenom dins la família, ja que era conegut entre els seus membres com "el nap" (*turnip*, en anglès). Però els temps també van evolucionar per a Churchill, que no va dubtar a portar en els seus últims anys models de polsera. La història de la peça més coneguda té l'origen en un regal molt particular de Hans Wilsdorf, fundador de Rolex, que era alemany de naixement, però que va viure bona part de la seva vida a Anglaterra, país pel qual sempre va demostrar un afecte molt especial. El mateix Wilsdorf va escriure el juliol del 1947 una carta a Churchill preguntant-li si acceptaria un rellotge de la seva marca, concretament un model Datejust Jubilee, amb motiu de la fabricació del cronòmetre número 100.000 (i sí, el nom i el model correspon al que encara es pot trobar al catàleg de Rolex). Winston Churchill va respondre a la missiva comentant que estaria encantat de rebre el rellotge com a regal, tal com es pot comprovar en les imatges dels últims anys del polític anglès.

També britànic, però d'un perfil completament diferent, trobem John Lennon. A ell, un noi de la classe mitjana de Liverpool, li van criticar les seves actituds contradictòries en rebutjar a les seves cançons qualsevol símbol de poder i de riquesa, i no actuar de la mateixa manera en el seu estil de vida. L'exemple més peculiar es va produir el 25 de novembre de 1969, quan en un gest iconoclasta va decidir tornar la Medalla

de l'Ordre de l'Imperi britànic que li havia concedit la reina Isabel II quatre anys abans. Lennon es va desplaçar al palau de Buckingham... conduint el seu propi Rolls-Royce. En les seves aparicions, Lennon destacava per exhibir un espectacular Patek Philippe d'or amb cronògraf i calendari perpetu a les imatges que es conserven de la seva etapa nord-americana.

I un article d'icones del segle XX no podia acabar sense una presència femenina. És complicat pensar quina dona representa millor la centúria, perquè és evident que el seu paper en la societat va evolucionar d'una manera trepidant. Si ens centrem en el món del cinema, un moment clau va ser la dècada dels seixanta, quan els personatges femenins van adquirir una importància i una independència que reflectien el canvi de mentalitat dels nous temps. També van canviar els cànons de bellesa, amb la irrupció d'estrelles emergents. Ursula Andress, Brigitte Bardot o Raquel Welch són exemples perfectes d'aquesta època. L'actriu nord-americana, en l'edat daurada de la qual va protagonitzar llargmetratge tan memorables com *Fathom*, una comèdia d'espies rodada a Espanya el 1967 a l'estela de l'èxit de les primeres entregues de James Bond. De *Fathom* ens han arribat unes atractives imatges en què veiem l'espia interpretada per Raquel Welch amb un cronògraf Breitling Co-Pilot, avui dia objecte de desig per a molts dels col·leccionistes de la marca. ●

Andrés Moreno és periodista especialitzat en alta rellotgeria

Alicia Giménez Bartlett

Psicodemocràcia

— Suposo que escric això influenciada per les notícies que de tant en tant apareixen a la premsa, referents a massacres d'innocents que perpetren individus amb greus malalties mentals. Els Estats Units s'emporten la palma en aquest desgraciat *hit parade*, probablement a causa de la facilitat per disposar d'armes de foc que tenen els seus ciutadans. Però no són els únics, és clar. En tots nosaltres perdura la commoció pel copilot que, obeint els dimonis de la depressió, va estavellar l'avió i a tots els que hi viatjaven contra una muntanya o del nen que va matar un professor a Barcelona.

A la meua època universitària —eren els anys setanta— la psiquiatria formava part dels temes que interessaven intel·lectualment a tota la societat. Les polèmiques sobre diagnòstics i tractament dels malalts venien de temps enrere, però des que l'anglès David Cooper va encunyar el terme *antipsiquiatria*, la controvèrsia es va tornar candent i va deixar entrar en el món de la psique un munt de conceptes que resultaven excitants de debatre: la medicina oficial, amb els tractaments coercitius, es convertia en una aliada del poder i només buscava apaivagar la llibertat dels rebels a qui anomenava *bojos*. Però no van ser només aquests els punts sobre els quals hi havia opinions divergents. Es parlava de l'escola psicoanalítica enfrontada a la conductista, se seguien amb interès els avenços dels psicofàrmacs. Llegíem embadalits els llibres sobre la bogeria de Foucault i de Castilla del Pino, sempre racionals i analítics. Assistíem a la representació d'obres teatrals que van marcar una època, com *Marat Sade*, i també el cinema es va ocupar del tema amb pel·lícules meravelloses que feien reflexionar, com *La taronja mecànica*, i, a una escala més popular, *Algú va volar sobre el niu del cucut* o *Corredor sense retorn*. Crec que es podria afirmar amb risc mínim d'equivocar-nos que la psicologia era tant una branca de la medicina com un bé cultural.

Em fa l'efecte que tot el que s'ha dit anteriorment pertany al passat i es va quedar allà. El psicointel·lectual ha deixat de generar idees.

No obstant això, s'ha produït una democratització dels usos psicològics, de manera que allò que és psicològic s'ha tornat clarament utilitarista. Les escoles tenen un psicòleg de guàrdia, els esportistes també, i les models d'elit. Per no parlar dels equips de psicòlegs que aterren en sinistres accidentals o catàstrofes naturals per tractar *in situ* els afectats. Fa poc he vist per televisió una senyora indignadíssima perquè el govern del país on havia bolcat el seu autobús turístic el havia prestat ajuda material però ni tan sols havia enviat “un equip de psicòlegs”.

Sincerament no sé què pensar perquè dubto que tots aquests serveis de “salut mental aplicada” tinguin cap mena d'utilitat, tot i que la gent els reivindiqui. El psicòleg amb la motxilla a l'espatlla s'ha convertit en una necessitat social, i com que els nostres dies neden en la banalitat, ningú no es pregunta el perquè. Les polèmiques han derivat cap a altres direccions molt menys profundes. Cal estar tristos per això?

**MONT
BLANC**

TimeWalker Extreme Chronograph DLC and Hugh Jackman

Crafted for New Heights

Este cronógrafo automático, de resistentes materiales como su caja de acero con revestimiento DLC (diamond-like-carbon) y su correa de alta calidad fabricada con la innovadora piel Extreme para resistir los factores de la vida urbana, se convertirá en su compañero para toda la vida. Visit and shop at Montblanc.com

#1.

Perquè no pagaràs comissions. Ni d'administració ni de manteniment.

Aquest és només un dels 7 motius principals per ser titular d'un Compte Expansió.

Perquè ser titular d'un Compte Expansió de Banc Sabadell vol dir gaudir d'avantatges excel·lents per als teus diners. Avui et resumim els 7 motius principals, però segur que en descobreixes molts més com a client:

1. El Compte Expansió és un compte nòmina sense comissions. Ni d'administració ni de manteniment, entre altres (0% TAE).
2. Tindràs targetes gratuïtes, tant la de dèbit com la de crèdit.
3. Gaudiràs de reintegraments gratuïts en caixers de Banc Sabadell per a qualsevol import. I també per a disposicions a dèbit d'import igual o superior a 60 euros en caixers ServiRed, excepte en els de les entitats que repercuteixin una comissió per ús del caixer directament al client en el moment del reintegrament.

4. Devolució del 3 % dels principals rebuts domèstics domiciliats (fins a 20 €/mes) i del 2 % en carburants amb la targeta Repsol Màxima, en estacions de servei Repsol, Campsa o Petronor.

5. Si reps una pensió de la Tresoreria General de la Seguretat Social, avancem l'abonament al dia 25 de cada mes.

6. Podràs accedir i operar gratuïtament, amb el nostre servei de Banca a Distància.

7. Els teus diners sempre es tractaran amb tot el rigor, la seriositat i el compromís de servei.

Només cal que domiciliïs una nova nòmina, pensió o ingrés regular mensual per un import mínim de 700 euros que no vingui d'un compte obert en el grup Banc Sabadell a nom del mateix titular.

Truca al 902 323 000 o visita bancsabadell.com i demana una cita amb un gestor personal.